

№ 1 (167) Січень 2010

Здано до друку 29.12.2009 р.

Засновник і видавець:
Національний банк України

Адреса: вул. Інститутська, 9,
Київ-8, 01008, Україна

Журнал зареєстровано Держкомвидавком України
09.06.1994 р., свідоцтво КВ № 691

Постановою президії ВАК України
від 09. 02. 2000 р. № 2-02/12
журнал "Вісник Національного банку України"
внесено до Переліку фахових видань України № 4.

Журнал рекомендовано до друку Вченою радою
Київського національного економічного
університету ім. Вадима Гетьмана та
Вченою радою Університету банківської справи
Національного банку України (м. Київ).

Видається у комплекті з електронною версією
на CD-диску додатка "Законодавчі
і нормативні акти з банківської діяльності"

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ

просп. Науки, 7, Київ-28, 03028, Україна
тел./факс: (044) 524-96-25
тел.: (044) 527-39-44, 527-38-06, 525-38-25
E-mail: litvinova@bank.gov.ua
http: //www.bank.gov.ua

Передплатний індекс 74132

© Вісник Національного банку України, 2010

ВІСНИК

Національного банку України

Щомісячний науково-практичний журнал
Національного банку України

Видається з березня 1995 року

ЗМІСТ

МАКРОЕКОНОМІКА

- С.Аржевітін**
Відплив капіталу з України: причини та шляхи подолання 3

МІЖНАРОДНІ БАНКІВСЬКІ ЗВ'ЯЗКИ

- Л.Волошок**
Співпраця банкірів двох держав 7
- А.Гайдуцький**
Світовий ринок міграційного капіталу та економічна
криза 2008–2009 років 34

СВІТОВА ЕКОНОМІКА

- С.Науменкова**
Формування нової фінансової архітектури: основні
питання та можливі виклики для України 8

БАНКИ УКРАЇНИ

- Н.Кручок**
Стандартизація вимог до бізнес-плану та формалізація
його оцінки в процесі визначення кредитоспроможності
потенційного позичальника 14

- Доповнення до переліку осіб, які мають сертифікати
Національного банку України на право здійснення
функцій тимчасового адміністратора та ліквідатора банків,
внесені у листопаді 2009 р. 17

- А.Гідулян**
Розвиток спеціалізованих агропромислових банків в Україні 18

- Г.Гогіташвілі, В.Цапко, В.Лопін**
Потенційний ризик чинників виробничого середовища
у професійній діяльності працівників банківських установ 26

- Л.Кльоба**
Ризик-менеджмент банківської інвестиційної діяльності 44

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

КІРЄВ О.І. (голова),	ПАЛАМАРЧУК А.Б.,
БУРЯК С.В.,	ПАСІЧНИК В.В.,
БАЖАЛ Ю.М.,	ПАТРИЦАЦЬ Л.М.,
ГАЙДАР Є.Т.,	ПЕТРИК О.І.,
ГАЛЬ В.М.,	ПОДОЛІВ І.В.,
ГАЛЬЧИНСЬКИЙ А.С.,	РАЄВСЬКИЙ К.С.,
ГЕСЬ В.М.,	РИЧАКІВСЬКА В.І.,
ГРЕБЕНІК Н.І.,	САВЛУК М.І.,
ГРУШКО В.І.,	САВЧЕНКО А.С.,
ДОМБРОВСЬКИЙ Марек,	СЕНИЦЬ П.М.,
ІПАРІОНОВ А.М.,	СМОВЖЕНКО Т.С.,
КРАВЕЦЬ В.М.,	ФЕДОСОВ В.М.,
КРОТЮК В.Л.,	ХОФМАНН Лутц,
КРЮЧКОВА І.В.,	ШАРОВ О.М.,
ЛАНДІНА Т.В.,	ШЕВЦОВА О.Й.,
МАТВІЄНКО В.П.,	ШЛАПАК О.В.,
МЕЛЬНИЧУК М.О.,	ШУМИЛО І.А.,
МІЩЕНКО В.І.,	ЮЩЕНКО В.А.,
МОРОЗ А.М.,	ЯРЕМЕНКО С.О.,
ОСАДЕЦЬ С.С.,	ЯЦЕНЮК А.П.

РЕДАКЦІЯ ПЕРІОДИЧНИХ ВИДАНЬ НБУ

Головний редактор	ПАТРИЦАЦЬ Л.М.
Заступник головного редактора	КРОХМАЛЮК Д.І.
Начальник відділу з випуску журналу "Вісник НБУ"	ПАПУША А.В.
Заступник начальника відділу — редактор з питань діяльності банків України, інформаційно-програмного забезпечення та розрахунків	ЗАЄЦЬ О.С.
Редактор з питань валютного регулювання та міжнародних банківських зв'язків	ПАЦЕРА М.М.
Редактор з питань законодавчого забезпечення діяльності банків та економічної освіти	ПІДВИСОЦЬКИЙ Р.В.
Відповідальний секретар	ЛІПІНСЬКА С.М.
Головний художник	КОЗИЦЬКА С.Г.
Літературний редактор	КУХАРЧУК М.В.
Дизайнери:	ПЛАТОНОВА Н.Г., ХАРУК О.В.
Коректор	ТРИФОНОВА О.М.
Оператор	ЛИТВИНОВА Н.В.
Реклама і розповсюдження:	ГРИЦЕНКО М.Р., НЕВСЬКИЙ Д.О.
Фото:	НЕГРЕБЕЦЬКИЙ В.С., ЧУПРИНА А.П.
Черговий редактор	ПАПУША А.В.

Дизайн: редакція періодичних видань НБУ
Надруковано з готового оригінал-макета
відділом видавничого обслуговування
господарсько-експлуатаційного управління НБУ

Адреса друкарні:
просп. Науки, 7, Київ-28, 03028, Україна

Формат 60 × 90 / 8
Друк на цифровому обладнанні
Фіз. друк. арк. 9.0
Умовн. друк. арк. 9.0
Обл.-вид. арк. 9.8
Тираж 2000 прим.

При передруку матеріалів, опублікованих у журналі,
посилання на "Вісник Національного банку України"
обов'язкове.

Редакція може публікувати матеріали
в порядку обговорення, не поділяючи думку автора.
Відповідальність за точність викладених фактів
несе автор, а за зміст рекламних матеріалів —
рекламодавець.

А.Гринюк

Перспективи розвитку малого бізнесу крізь призму
доступності кредитних ресурсів 52

Ю.Іващенко

Механізм залучення комерційних банків до інвестування
економіки в умовах фінансової кризи 54

Зміни і доповнення до Державного реєстру банків,
внесені у листопаді 2009 р. 56

М.Люзняк

Шляхи підвищення конкурентоспроможності банку
на регіональному ринку 58

Основні показники діяльності банків України
на 1 грудня 2009 року 69

ФІНАНСОВИЙ РИНОК

В.Бобиль, М.Соловей

Сек'юритизація банківських активів у контексті
управління портфельним кредитним ризиком 22

Офіційний курс гривні щодо іноземних валют, який
встановлюється Національним банком України
один раз на місяць (за листопад 2009 року) 63

Офіційний курс гривні щодо іноземних валют, який
встановлюється Національним банком України щоденно
(за листопад 2009 року) 64

Основні монетарні параметри грошово-кредитного
ринку України у листопаді 2009 року 70

Ринок державних цінних паперів України у листопаді 2009 року 71

ЕКОНОМІЧНА ОСВІТА

Н.Кузьма

У Технічному ліцеї м. Києва відкрито навчально-
тренувальний банк 33

У Харківському інституті банківської справи розпочали
викладання англійською мовою 40

НАГЛЯД, АУДИТ, КОНТРОЛЬ

Р.Набок

Особливості управління банком в умовах нестабільності
на фінансових ринках 38

О.Кот

Грошові потоки як відображення фінансової стабільності банків 48

БЕЗГОТІВКОВІ РОЗРАХУНКИ

М.Пацера

Сучасний стан і перспективи розвитку Національної
системи масових електронних платежів 41

БАНКНОТИ І МОНЕТИ

Про введення в обіг ювілейної монети "Богдан-Ігор Антонич" 66

Про введення в обіг пам'ятної монети "Родина Галаганів" 66

Про введення в обіг ювілейної монети "Кость Левицький" 67

Про введення в обіг ювілейної монети "75 років Київському
академічному театру оперети" 67

Про введення в обіг пам'ятної монети "70 років
утворення Запорізької області" 68

Про введення в обіг пам'ятної монети "Скільське золото. Кабан" 68

АНОТАЦІЇ 72

Дослідження/

Станіслав АржевітінДокторант кафедри банківської
справи Київського національного
економічного університету
ім. В.Гетьмана

Відплив капіталу з України: причини та шляхи подолання

Масштаби відпливу капіталу з України в останні роки сягнули загрозливого для національної безпеки рівня. За даними Міністерства економіки, з часу проголошення незалежності з України виведено близько 30 млрд. доларів США, причому щорічний обсяг відпливу капіталу з України становить близько 1.5–2 млрд. доларів. Капітал виводиться з України різними шляхами, в тому числі й нелегальними. В рішенні Ради національної безпеки та оборони “Про заходи щодо запобігання непродуктивному відпливу капіталів за межі України” зазначалося, що основними причинами відпливу коштів є недоліки у системі державного регулювання руху капіталу та зовнішньоекономічної діяльності, які створюють сприятливий ґрунт для поширення різноманітних схем виведення капіталу із України з метою ухилення від сплати податків та легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом.

Проблема вивезення капіталу залишається зловбоденною для вітчизняної економіки, оскільки масштаби нелегального переміщення з роками зростають, незважаючи на боротьбу з цим явищем. Тому варто зробити ґрунтовний аналіз причин відпливу коштів з України, аби визначити шляхи й засоби протидії зростанню тіньового сектору економіки.

ФАКТОРИ ВИНИКНЕННЯ “БРУДНИХ” ГРОШЕЙ

Утеорії міжнародної протидії легалізації “брудних” грошей головним критерієм є кримінальність походження коштів. Під “брудними” розуміють гроші, отримані в результаті незаконної діяльності. Чим досконаліше законодавство, тим менше можливостей для протиправних, “тіньових” оборудок. І навпаки — неврегульованість законодавства створює умови для виникнення “брудних” грошей.

Протягом 2003–2008 рр. Держфінмоніторинг передав правоохоронним органам документи щодо можливого відмивання коштів на суму понад 183 млрд. грн. та 2896 узагальнених матеріалів щодо сумнівних фінансових операцій, з яких 2877 стосуються легалізації коштів, а 19 — фінансування тероризму. З кінця 2003 р. до

початку 2006 р. було визнано незаконними операції з виведення грошей за кордон на загальну суму 27 млрд. грн.

Специфіка відмивання грошей в Україні (в широкому розумінні цього терміна) полягає в тому, що це явище має переважно економічне підґрунтя. Більшість доходів, які відмиваються, були отримані внаслідок ухилення від сплати податків, завищення вартості товарів, робіт, послуг (коли йдеться про їх імпорт) або її заниження (коли йдеться про експорт), операцій із землею, нерухомістю, цінними паперами. Тобто можемо зробити висновок, що процес легалізації “брудних” грошей та відплив капіталу з України зумовлені об'єктивними причинами — станом законодавства та національної економіки. Тому вирішення цієї проблеми лежить в економічній та законодавчій площинах.

Однією з головних причин відмивання грошей та відпливу капіталу з України є надзвичайно високий ступінь корупції. У 2009 р. Міжнародна антикорупційна організація Транспаренсі інтернешнл (Transparency International) оприлюднила свою щорічну Доповідь про корупцію у світі¹, в якій

визначила індекси сприйняття цього явища у світі за 2008 рік (за шкалою від 0 до 10, де 0 означає найвищий рівень сприйняття корупції, а індекс, нижчий 3.0 є показником «галоупуючої» корупції). Згідно з цим рейтингом індекс України становив 2.5. Вона посіла 134 місце серед 180 країн світу, погіршивши своє становище порівняно з 2007 роком (118 місце з індексом 2.7), опинившись поряд із Нігерією, Пакистаном, Коморськими Островами, що мають аналогічний індекс — 2.5 пункта. Серед колишніх радянських республік нижчі індекси (а отже, — вищий рівень корупції) мають Казахстан (2.2), Росія (2.1), Таджикистан, Білорусь (індекси 2.0), Азербайджан (1.9), Узбекистан, Туркменістан та Киргизстан (1.8). Кращі результати — у Молдові та Вірменії (2.9), Болгарії (3.6), Румунії (3.8), Грузії (3.9), Польщі, Литви і Туреччини (4.6), Словаччини і Латвії (5.0), Угорщини (5.1), Чехії (5.2). Цікаво, що Грузія, котра у 2006 р. ділила з Україною в рейтингу 99-те місце з індексом 2.8, значно поліпшила показник — до 3.9, потрапивши (разом із Албанією, Катаром, Кіпром, Маврикієм, Нігерією, Оманом, Тонго і Туреччиною) до переліку країн, відзначених Транспаренсі інтернешнл як такі, що борються із корупцією.

Найкращі показники (тобто найниж-

¹ Global Corruption Report 2009. http://www.transparency.org.ru/doc/Global_Corruption_Report_2009_170909_2_web_01000_314.pdf.

чий індекс сприйняття корупції) мають Данія, Швеція і Нова Зеландія (9.3), найгірші – Сомалі (1.0).

Питання боротьби з корупцією – надзвичайно важливе, проте воно є лише одним із аспектів значно гострішої загальної проблеми, породженої існуванням беззаконня всередині державних органів влади. Корупція виникає там, де існує диспропорція між прийнятим економічним курсом та системою регулювання, а державні чиновники мають багато повноважень і мало відповідальності. Політики, чиновники, судді контролюють матеріальні блага та інформацію, а отже, можуть встановлювати плату за доступ до них. Оприлюднений у жовтні 2009 року Транспаренсі інтернешнл “Глобальний корупційний барометр”, заснований на тестуванні десятків тисяч громадян із 69 країн світу, свідчить, що в Україні найгірша ситуація з корупцією органів влади серед так званих “нових незалежних країн” – колишніх радянських республік. За рівнем корумпованості оцінки (за 5-бальною системою, де 5 – найгірший показник) розподілилися так: державні чиновники, юстиція та парламент – 4.5 бала; політичні партії – 4.4; приватний сектор – 4.3.

Відсутність адміністративних судів не дає змоги правосуддю порушувати справи проти органів влади. До того ж у самих судах корупція сьогодні є системним явищем. Існуючу Концепцію подолання корупції в Україні “На шляху до доброчесності” неможливо реалізувати без відповідного законодавчого забезпечення. Усе це формує негативний імідж країни і, як наслідок, стримує надходження іноземних інвестицій та провокує відплив капіталів. Професор Йохан Граф Ламбсдорф з університету Пассау, який безпосередньо розраховував індекси для Транспаренсі інтернешнл, наголошує на катастрофічних наслідках корупції та корисності боротьби з нею: “Дані свідчать, що поліпшення індексу сприйняття корупції на один пункт (за 10-бальною шкалою) сприяє збільшенню припливу капіталу на 0.5% від валового внутрішнього продукту країни, а доходів – у середньому на 4%”². Не дивно, що в статті 7 Закону України “Про основи національної безпеки України” поширення корупції, хабарництва в органах державної влади, зрощення бізнесу і політики, наявність організованої злочинності, переважання в діяльності уп-

равлінських структур особистих та корпоративних інтересів над загальнонаціональними визнані основними загрозами національним інтересам і національній безпеці.

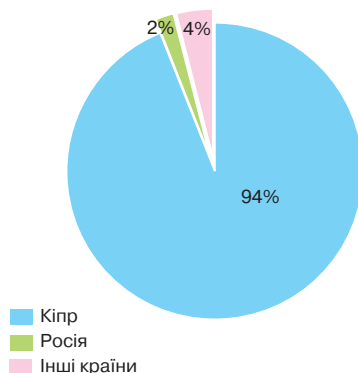
Ухилення від сплати податків – одна з найболючіших проблем координації зусиль міжнародної спільноти у боротьбі з легалізацією доходів, отриманих незаконним шляхом. Деякі країни, зокрема Швейцарія, Австрія, Італія, не визнають добути таким чином гроші “брудними”. Це питання є суперечливим також для України, де ухилення від сплати податків спричиняється насамперед надмірним податковим тиском на підприємства та корупцією.

КАНАЛИ ВИВЕДЕННЯ КАПІТАЛУ З УКРАЇНИ

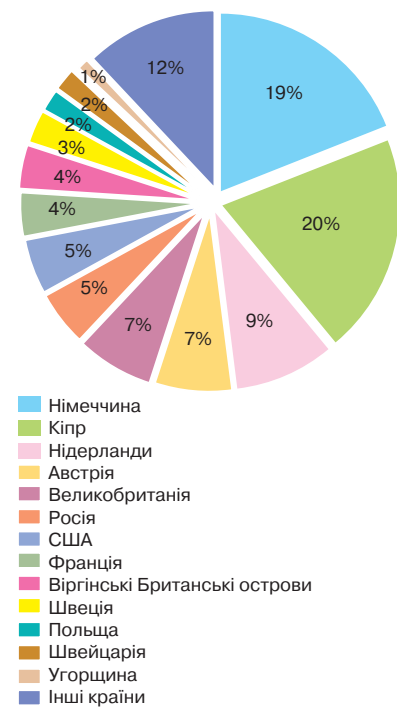
Традиційно вважають, що втеча капіталу та легалізація доходів здійснюються через офшорні зони: Віргінські Британські острови, Сейшельські, Багамські, Маршаллові острови, Острів Мен. Проте за оцінками Держфінмоніторингу, в останні роки кошти виводяться за кордон не через офшори, а через країни Євросоюзу: Кіпр (2548 підозрілих операцій у 2005 р.), Великобританію, Німеччину.

Той факт, що гроші йдуть не в офшори, а через країни Євросоюзу, свідчить про відкритість вітчизняного бізнесу, який, освоюючи комфортне бізнес-середовище, переносить частину своєї господарської діяльності у Швейцарію, Голландію, Великобританію, на Кіпр тощо. Це підтверджується інформацією про обсяги інвестицій з нашої країни в економіку інших країн світу. Як бачимо на графіку 1, 94% інвестицій (5 825 млн. доларів США) з України йде до Кіпру. Проте слід зазначити, що саме Кіпр посідає першу позицію щодо інвестицій в Україну – 5 941.8 млн. доларів

Графік 1. Прямі інвестиції з України в економіку країн світу (за станом на 01.01.2008 р.)

Графік 2. Прямі іноземні інвестиції в економіку України (за станом на 01.01.2008 р.)

США (графік 2). Тобто твердження, що через Кіпр виводиться капітал з України, є неоднозначним. На нашу думку, це явище слід розцінювати як реінвестування.

Створення компаній за кордоном для виведення частини прибутку з-під оподаткування є однією з найпоширеніших схем “втечі капіталу”. Як впливає з наведених у таблиці даних, розміри основних ставок оподаткування в Україні та країнах ЄС не надто різняться, а ставка податку з доходів фізичних осіб є найнижчою. Тому виникає питання щодо причини відпливу капіталів до інших країн. На нашу думку, ці негативні процеси спричинені тим, що в Україні багато підприємств працює у “системі привілеїв”: велика кількість пільг при сплаті податків для одних стає причиною ухилення від сплати податків іншими. Звільнення від оподаткування у таких масштабах призводить до перекидання податкового навантаження на підприємства, які працюють у правовому середовищі. Крім того, кількість податків та хаотична зміна умов оподаткування не йде ні в яке порівняння із чіткою податковою системою в ЄС. У результаті внутрішньої неузгодженості регуляторно-правового механізму виникають перепони, які гальмують розвиток підприємницької діяльності. Звісно, податкові пільги необхідні – вони є одним із важелів економічного регулювання,

² www.transparency.org/surveys/#cpi або www.icgg.org.

МАКРОЕКОНОМІКА

Ставки податків в Україні та країнах ЄС

Країна	ПДВ	Податок на прибуток	Податок на доходи фізичних осіб	Податкове навантаження*
Україна	20	25	13	28.9
Великобританія	17.5	19	40	36
Кіпр	15	10	30	34.1
Німеччина	16	38.7	42	38.7
Франція	19.6	33.3	48.9	43.4
Швеція	25	28	25	50.5
Люксембург	15	22	38	40.1
Польща	22	19	40	32.9
Угорщина	25	16	38	39.1
Словаччина	19	19	19	30.3
Чехія	19	24	32	36.6
Латвія	18	15	25	28.6
Литва	18	15	27	28.4

Джерело: Онуфрик М.С. Порівняльний аналіз податкових систем і податкового навантаження країн – членів ЄС та України // Економіка та держава. – 2006. – № 11. – С. 14–17.

*Відношення суми податкових надходжень і соціальних внесків до ВВП (%).

але таке їх застосування, яке маємо в Україні, не можна вважати ефективним механізмом економічної політики.

Проте обмеження ділової активності пов'язані не лише з регуляторною політикою. Підприємство потерпає від ринкової структури, недобросовісної конкуренції, високовартісних фінансових ресурсів. Щоб уникнути цих бар'єрів та розширити масштаби своєї діяльності, українські підприємства стають активними учасниками міжнародних фінансових ринків. Переважна більшість виведення цінних паперів вітчизняних підприємств на ІРО здійснюється через компанії, зареєстровані за межами нашої країни, зокрема на Кіпрі. Саме через такі схеми вітчизняний бізнес отримує доступ до дешевих фінансових ресурсів, які спрямовуються на розвиток економіки України.

БОРІТЬБА З ОФШОРАМИ ТА ПІДТРИМКА БАНКІВ

Щоб зменшити загрози виведення капіталів, держави Європи розпочали боротьбу з офшорами. Наприкінці минулого століття кількість офшорних зон у світі зростала. Зміни настали лише після терактів 11 вересня 2001 року, коли США очолили атаку на офшори в рамках кампанії щодо протидії тероризму. Головною ж загрозою існуванню офшорів становила глобальна економічна криза, коли уряди буквально всіх країн серйозно стурбовалися зменшенням податкових надходжень до національних бюджетів.

Приклад подала Німеччина: у 2006 році служба зовнішньої розвідки через своїх агентів купила у співробітника

банку Ліхтенштейну за винагороду в 4.2 млн. євро інформацію про громадян Німеччини, які відкрили в цьому банку особові рахунки, щоб уникнути оподаткування. Результатом цієї операції стали сотні кримінальних справ зі звинуваченням в ухиленні від сплати податків. У лютому 2008 року арештовано десятки порушників, включаючи керівника найбільшого німецького концерну Дойче пост (Deutsche Post)³. Були посилені поліцейські пости на кордонах з "податковими оазами" – Ліхтенштейном і Люксембургом, завдяки чому в 2008 році вилучено 21.4 млн. євро, що нелегально ввозилися й вивозилися. Німецький уряд за прискореною процедурою схвалив законопроект, який дав податківцям право вимагати від громадян повнішу звітність щодо операцій за закордонними рахунками та позбавляти тих, хто відмовляється від надання необхідної інформації, прав на будь-які податкові пільги, передбачені законами. Крім того, Єврокомісія довела до широкої громадськості пропозиції щодо створення в ЄС нового наднаціонального податкового органу під назвою Єврофіск. Він має створити і вести єдину базу рахунків-фактур, завдяки якій податківці зможуть перевіряти, чи сплачено ПДВ, куди експортовано товар тощо. Якщо таких даних немає, експортерів можуть відмовити у відшкодуванні ПДВ. Для банків та підприємств, які відверто перешкоджають обміну інформацією про ухилення від сплати податків, Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) планує створити нову міжна-

³ Максим Рубченко. Офшори на ревізії // www.OPEC.ru.

родну організацію, котра контролюватиме потоки грошей, що приховуються від податків. Це дасть змогу збільшити тиск на держави, які протидіють ефективному обміну інформацією про податки. Щодо країн, котрі приховують від податківців фінансові таємниці, передбачено запровадження санкцій – аж до виключення з ОЕСР.

Зміни, що сталися у світовій та європейській фінансових системах, спонукали органи державної влади деяких країн посилити контроль за стратегічно важливими фінансово-кредитними установами та підприємствами. Частково націоналізовано одну з найбільших у Європі фінансових груп Фортіс (Fortis). Відразу три країни – Бельгія, Нідерланди і Люксембург – зголосилися виділити цій корпорації 11.2 мільярда євро, щоб у такий спосіб одержати контроль над 49% акцій трьох банків, що входять до неї – Фортіс банк, Фортіс банк Нідерландхолдінг та Фортіс банк Люксембург. Влада країн Бенілюксу змушена була піти на такий крок, аби припинити паніку серед десятків тисяч вкладників, спровоковану чутками про те, що Фортіс має проблеми з ліквідністю, знаходиться на межі банкрутства. В результаті вартість акцій групи відразу впала на 20%.

Ще однією жертвою фінансової кризи став британський банк Бредфорд і Бінглі (Bradford & Bingley). Протягом останніх місяців вкладники забрали з нього десятки мільйонів фунтів стерлінгів. Щоб уникнути банкрутства банку, уряд Великобританії оголосив про націоналізацію цього банку з наступним продажем його роздрібного бізнесу найбільшому іспанському банку Банко Сантандер (Banco Santander) за 612 мільйонів фунтів стерлінгів (0.88 мільярда євро).

Уряд Німеччини та кілька німецьких банків надали іпотечному агентству Хіпо Ріел Істейт (Hypo Real Estate) кредит у розмірі 35 мільярдів євро, прагнучи врятувати другу за величиною іпотечну установу країни від банкрутства.

Уряд Ісландії заплатив 600 мільйонів євро за 75-відсотковий пакет акцій Глітнір Бенк (Glitnir Bank). Ці кошти мають розв'язати проблему банку – гостру нестачу капіталу.

З огляду на поширення кризи на континенті керівництво Європейського центрального банку змушене вживати рішучих заходів для стабілізації ситуації. Так, у вересні 2009 р. ЄЦБ прийняв рішення провести спеціальні операції з рефінансування банків на

суму 120 мільярдів євро, щоб поліпшити ліквідність банківської системи Євросоюзу.

Одним із найпримітніших результатів нинішньої фінансової кризи може стати ліквідація “податкових притулків” ті інституту банківської таємниці. Ще в 2005 році американські спецслужби почали розслідувати діяльність швейцарського Ю Бі Ес (UBS) — банку, який обслуговував громадян США, котрі ухилялися від податків. За даними Бостон Консалтинг Груп (Boston Consulting Group), іноземні клієнти зберігають у банках Швейцарії понад два трильйони доларів — приблизно 27 відсотків від світових офшорних депозитів. У результаті антиофшорної кампанії, розгорнутої у США, Ю Бі Ес у лютому 2009 року погодився розкрити дані про 250 клієнтів, яких правоохоронні органи Сполучених Штатів підозрювали в ухиленні від податків, і виплатити уряду США 780 мільйонів доларів компенсації за сприяння в ухиленні від сплати податків американськими громадянами на загальну суму в 20 мільярдів доларів. 19 серпня 2009 року Ю Бі Ес підписав з урядом Сполучених Штатів Америки нову угоду, якою обумовлено надання інформації про 4450 вкладників банку — громадян США.

Франція наприкінці серпня 2009 р. одержала від уряду Швейцарії згоду щодо розкриття даних про рахунки французьких громадян, які регулярно ухилялися від сплати податків у трьох швейцарських банках. Бермудські Острови, популярний серед американських і британських компаній офшор, підписали вісім міжнародних угод щодо співпраці в податкових питаннях. Люксембург уклав 12 двосторонніх угод про обмін фінансовою інформацією, Швейцарія — 13⁴.

Американський сенат схвалив пакет заходів зі стабілізації економіки, в тому числі план викупу проблемних активів у фінансових компаній на 700 млрд. доларів. Антикризисовий проект містить пункти про тимчасове збільшення ліміту на страхове покриття банківських депозитів федеральною владою зі 100 тис. до 250 тис. доларів. При цьому Федеральна корпорація страхування депозитів (FDI) одержить фактично необмежений доступ до фондів Міністерства фінансів.

Слід зазначити, що не лише Західна Європа й Америка опинилися в скрутному фінансовому становищі через

кризу в банківській системі. Вона перекинулася на Гонконг, Росію, Індію, інші країни світу, в тому числі й на Україну. Небезпека кризи полягає не лише в її стрімкому поширенні в усьому світі — ще небезпечнішою є вірогідність наступної хвилі глибокої економічної кризи, яка може торкнутися також вітчизняної фінансової системи, спричинити ще більший вплив капіталу з України в інші країни.

За даними російської консалтингової компанії ФБК, яка провела дослідження ефективності антикризової політики деяких країн, Україна має найгірші показники її ефективності.

АНТИКРИЗОВІ ЗАХОДИ У БОРОТБІ З ВІДПЛИВОМ КАПІТАЛУ

У зв'язку з посиленням негативних тенденцій розвитку світової економіки у 2009—2012 рр. для України актуальним завданням залишається запровадження ефективного антикризового плану⁵, в якому повинні знайти відображення такі чинники:

- високий вплив іноземних фінансових інституцій на національне економічне та фінансове середовище;

- загальна тенденція до посилення протекціонізму в світі — поширення практики субсидування розвинутими країнами власних національних компаній;

- нарощення дефолтного потенціалу державного та корпоративного сектору України, що в ситуації обмеженого доступу національних компаній до міжнародного ринку капіталу через низькі кредитні рейтинги і неясні перспективи відновлення експортних надходжень унеможливорює самостійну реструктуризацію боргів провідних українських компаній;

- надмірне наслідування Україною зарубіжного досвіду рятування фінансового сектору.

Національний банк України пішов шляхом запровадження тимчасових адміністрацій у проблемних банках та процедур банкрутства або санації. Це тимчасово стабілізувало банківську систему, проте проблема наявності “поганих” і потенційно “поганих” активів не втратила злободенності навіть у стабільних банках. Очевидно, слід

розробити чіткі принципи, згідно з якими держава продовжуватиме здійснювати рефінансування банків, а також передбачати критичну межу, за якою держава буде не в змозі підтримувати банківські установи.

Отже, антикризові заходи в Україні повинні включати:

- системний моніторинг оцінки фінансових ризиків, аналізу сучасних фінансових процесів та регулювання діяльності приватних інвестиційних компаній, які працюють на території України з метою запобігання їх деструктивному спекулятивному впливу на вітчизняний фінансовий ринок;

- посилення контролю за виконанням стратегічними інвесторами інвестиційних зобов'язань;

- розробку стратегії взаємодії між українськими компаніями та іноземними кредиторами з метою врегулювання проблеми міжнародних боргів, щоб уникнути корпоративних дефолтів, іноді навіть шляхом надання державних гарантій за умови реструктуризації боргу;

- визначення чітких принципів державного рефінансування банківських установ, а також механізмів визначення банків і компаній у разі надання ліквідності останнім, яких рефінансувати не має сенсу з огляду на неможливість уникнення банкрутства;

- доопрацювання цільових пріоритетів бюджетної політики в середньостроковій перспективі з урахуванням імовірного погіршення світової кон'юнктури в 2010 році, що може спричинити невиконання соціальних зобов'язань та погіршення структури зовнішнього боргу.

З метою комплексного вирішення проблеми припинення відпливу капіталу та розвитку внутрішнього ринку урядом України розроблено проект Державної цільової економічної програми розвитку внутрішнього ринку на період до 2012 року. Вона спрямована на створення інституційного середовища та сприятливих умов для забезпечення розвитку добросовісної конкуренції, поліпшення підприємницького клімату, підвищення конкурентоспроможності вітчизняних виробників, удосконалення організаційно-економічних засад функціонування товарних та фінансових ринків. Програма повинна сприяти виходу України з фінансової кризи на засадах реструктуризації національної економіки, технологічної модернізації базових галузей виробництва, аграрного сектору, транспортної інфраструктури, сфери послуг, житлово-ко-

⁴ Максим Рубченко. Офшори на ревізії // www.OPEC.ru.

⁵ Богдан Данилишин. Виконання заходів антикризової програми діяльності уряду постійно знаходиться в центрі уваги органів влади // http://www.me.gov.ua/control/uk/publication/printable_article?art_id=131718.

мунального господарства, що має забезпечити підвищення її адаптивності до світових викликів в умовах посилення глобальної конкуренції. Національні економіки провідних країн світу змагаються за інвестиції, створюючи найсприятливіше середовище для інвесторів, особливо у сфері якісного оновлення технологічної бази на основі нанотехнологій, біотехнологій, енергозбереження, інформаційних та комунікаційних технологій, інших пріоритетних напрямів розвитку.

Як свідчить практика, з відпливом капіталів неможливо боротися адміністративними методами, адже головною вадою реалізації відповідних заходів є формальний підхід до їх виконання. У багатьох випадках обмежуються розробкою та прийняттям нормативно-правових актів, які не передбачають упровадження дієвих механізмів для їх реалізації. Існування корупції тісно пов'язане із впливом на прийняття рішень в економічній сфері політико-економічних груп, які не допускають

системного завершення законодавчого процесу в Україні. Така ситуація потребує реформування податкового законодавства, створення сприятливого інвестиційного клімату, подолання корупції, а не лише боротьби з відпливом капіталів та "брудними" грошима.

Отже, щоб обмежити відплив коштів з України, необхідно передусім створити привабливий інвестиційний клімат у державі. Тоді вітчизняним інвесторам буде вигідно вкладати капітали в економіку своєї країни. Механізми стримування відпливу капіталу повинні бути спрямовані на його репатріацію, а не на боротьбу з легалізацією коштів, вивезених за межі України.

Література

1. Рішення Ради національної безпеки та оборони «Про заходи щодо запобігання непродуктивному відпливу капіталів за межі України», введене в дію Указом Президента України від 17.03.2007 року № 216/2007.

2. *Global Corruption Report 2009* //

http://www.transparency.org.ru/doc/Global_Corruption_Report_2009_170909_2_web_01000_314.pdf.

3. *Global Corruption Barometer* // http://www.transparency.org/policy_research/surveys_indices/gcb.

4. Концепція подолання корупції в Україні "На шляху доброчесності", схвалена Указом Президента України від 11 вересня 2006 року № 742/2006.

5. Онуфрик М.С. Порівняльний аналіз податкових систем і податкового навантаження країн — членів ЄС та України // *Економіка та держава*. — 2006. — № 11. С. 14–17.

6. Рубченко М. Офшори на ревізії // <http://www.OPEC.ru>.

7. Індекс антикризової ефективності // *NEWSru.ua* (Економіка). — 3 червня 2009.

8. Данилишин Б. Виконання заходів антикризової програми діяльності уряду постійно знаходиться в центрі уваги органів влади // http://www.me.gov.ua/control/uk/publish/printable_article?art_id=131718.

Хроніка

Співпраця банкірів двох держав

У рамках виконання програми розвитку двостороннього співробітництва між головним управлінням Національного банку Республіки Білорусь по Гомельській області і управлінням Національного банку України в Чернігівській області в Чернігові відбулася робоча зустріч банкірів двох країн.

Головна мета заходу — зміцнення співпраці банківських систем України та Білорусі на рівні Гомельщини і Чернігівщини. У зустрічі взяли участь начальник управління Національного банку України в Чернігівській області Леонід Волошок та начальник головного управління Національного банку Республіки Білорусь по Гомельській області Валентин Колесніков, фахівці управлінь, представники комерційних банків двох держав.

Обговорювалися питання котирування гривні та білоруського рубля, поліпшення роботи обмінних пунктів і правомірність здійснення валютно-обмінних операцій. Учасники зустрічі зосередили увагу також на проблемах розрахунків між підприємствами сусідніх регіонів.

Поряд із діловими контактами ко-

Представники банківських установ сусідніх областей задоволені результатами зустрічі.

леги-банкіри налагоджують культурні зв'язки. Так, у грудні минулого року спортивна команда чернігівчан відвідала місто Мозир, де взяла участь у спортивному святі "Полісся-2009". Банківські працівники двох сусідніх областей провели змагання з міні-футболу, дартсу, тенісу та перетягування каната. Змагання пройшли у теплій обстановці й перемогла в них, як зав-

жди, дружба. Всі були задоволені святом та товариським спілкуванням. Тож вирішили і надалі продовжувати ділову і культурну співпрацю.

Леонід Волошок,

начальник управління Національного банку України в Чернігівській області.

Фото **Анатолія Чуприни.**

Дослідження/

Світлана Науменкова

Доктор економічних наук, завідувач кафедри банківської справи Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Формування нової фінансової архітектури: основні питання та можливі виклики для України

Вплив глобальних криз на світову економіку спричинив перегляд концептуальних основ побудови світової фінансової системи та зумовив пошук підходів до формування нової фінансової архітектури. У статті досліджено сутність, концептуальні засади і напрями її формування та проаналізовано діяльність міжнародних фінансових організацій щодо розробки й запровадження принципів і процедур побудови резервної системи і регуляторної політики.

В умовах нинішньої фінансової кризи серед провідних фінансистів і науковців світу все частіше лунає думка про те, що існуюча світова фінансова архітектура не відповідає сучасним вимогам і потребує коригування. З огляду на це необхідно уточнити зміст і концептуальні засади побудови нової світової фінансової архітектури в контексті останніх дискусій, що відбуваються на міждержавному рівні, а також можливі наслідки та виклики для України.

Термін “світова фінансова архітектура” з’явився у 1990-х роках в умовах посилення кризових явищ і необхідності підвищення ефективності контролю за ситуацією на фінансових ринках.

У чому сутність цього поняття? Світова (міжнародна) фінансова архітектура — це сукупність визнаних міжнародних стандартів і принципів функціонування фінансового сектору, а також засобів діагностики його ефективності. Йдеться насамперед про низку правил, які використовують для оцінки стабільності фінансових ринків та їх секторів.

Тобто *світова фінансова архітектура становить* [11]:

1) сукупність певних процедур регулювання фінансових ринків та фінансових установ (наприклад, розробка відповідних стандартів і правил — облікових процедур, порядку банкрутства фінансових установ, контролю за ефективністю менеджменту, валютної та фіскальної політики тощо);

2) моніторинг ефективності застосування загальноовизначених міжнародних правил тією чи іншою країною.

Відразу постає питання стосовно того, хто є відповідальним за розробку цих правил, і яка їх спрямованість у сучасних умовах?

ДОКТРИНА “ВАШИНГТОНСЬКОГО КОНСЕНСУСУ” — ОСНОВА СВІТОВОЇ ФІНАНСОВОЇ АРХІТЕКТУРИ

Тривалий час загальні рекомендації міжнародних фінансових інститутів (МФІ) відповідали ідеологічній доктрині монетарно-ліберальної моделі, відомої з 1989 року як “Вашингтонський консенсус” (автор назви Джон Вільямсон, економіст Інституту міжнародної економіки у Вашингтоні). Принципи цієї доктрини (див. схему) становили основу економічної політики більшості країн Латинської Америки, Азії та Східної Європи. Наслідком її реалізації були численні фінансові кризи та дефолти в цих країнах у 1990–2000 рр. На думку нобелівського лауреата Дж. Стігліца, саме реалізація політики “Вашингтонського консенсусу” призвела до азійської фінансової кризи другої половини 1990-х років [15].

Неоліберальна модель, на думку багатьох фахівців, суттєво обмежувала спектр інструментів стимулювання економічного зростання, доступних урядам країн, що розвиваються. Відповідно до

принципів “Вашингтонського консенсусу” країни з перехідною економікою дотримувалися політики “валютного правління” (currency board), що спричинило деформацію грошово-кредитної політики, знизивши рівень керованості багатьма її параметрами.

Із часом у підходах МВФ були виявлені суттєві недоліки щодо оцінки ситуації та надання допомоги в подоланні наслідків фінансової кризи країнам із перехідними економіками. На думку фахівців, суть недоліків полягала у:

— недооцінці можливостей швидкого поширення наслідків фінансової кризи з одних країн на інші;

— зосередженні уваги на стані державних фінансів і недооцінці рівня стійкості фінансового сектору, курсу національної валюти, дефіциту поточного платіжного балансу та недоліків корпоративного управління як факторів кризи;

— неефективності окремих (рекомендованих МВФ) програм подолання кризи та відсутності системи заходів для подолання її руйнівних наслідків;

— абсолютизації переваг лібералізації потоків капіталу та ігноруванні можливих ризиків. Практика довела, що такі переваги можливі лише за умов макроекономічної стабільності, зокрема правильного вибору грошово-кредитної політики, адекватного режиму валютних курсів, а також відповідного рівня стійкості фінансової системи;

— недооцінці наслідків запроваджен-

Особливості доктрин монетарно-ліберальної моделі та моделі економічної регіоналізації

ня фіксованих валютних курсів у механізмі виникнення і поширення фінансових криз, ролі курсів як побічної гарантії з боку уряду приватним позичальникам та водночас одного з факторів морального ризику (*moral hazard*);

— зростаючій політизації та надмірній ідеологізації діяльності МВФ, що проявилось у зміщенні акцентів із підтримки стабільності світової фінансової системи на її пристосування до ліберальної макроекономічної концепції [10].

Свідченням цього стало створення у 1998 році за ініціативою Конгресу США Консультативної комісії, очолюваної А.Мелцером, основне завдання якої полягало в аналізі ефективності роботи міжнародних фінансових інститутів — МВФ, Світового банку та регіональних банків розвитку.

У звітній доповіді Консультативної комісії містилися критичні зауваження та пропозиції щодо реформування діяльності МФІ, а саме [1]:

1) МВФ перешкоджає розв'язанню кризи зовнішньої заборгованості. Кредитування фондом окремих країн не стимулює кредиторів іти на поступки при реструктуризації боргів і об'єднує навколо нього приватних кредиторів, котрі використовують його як інструмент тиску на уряди країн-боржників;

2) контроль МВФ за економічною політикою країн занадто жорсткий, що стримує ініціативу урядів і бізнесу;

3) попри вплив на країни, що розвиваються, МВФ не в змозі забезпечити виконання ними умов, запропонованих фондом програм;

4) існують недоліки у системі управління фінансовими ресурсами фонду;

5) провідні промислово розвинуті країни, насамперед США, використовують фонд для досягнення власних політичних цілей;

6) операції МВФ щодо порятунку приватних кредиторів завдають шкоди економікам країн, які розвиваються;

7) структура управління МВФ не забезпечує його незалежності й цілковитої підзвітності акціонерам. Водночас вона дає змогу економічно розвинутим країнам використовувати фонд як інструмент для реалізації їх власної політики;

8) МВФ диктує країнам різні варіанти режиму фіксованих курсів, які сприяли виникненню фінансових криз;

9) теоретичні моделі, закладені в основу використовуваних фондом економічних моделей та прогнозів, недостатньо обґрунтовані;

10) функції МВФ визначено надто широко, що суперечить діяльності інших міжнародних фінансових організацій;

11) МВФ не в змозі надавати країнам достатню ліквідну підтримку під час криз;

12) МВФ занадто покладається на власний мандат у супереч довгостроковим стимулам та орієнтирам, що прискорюють процеси реформ.

Консультативна комісія рекомендувала суттєво обмежити сферу діяльності Міжнародного валютного фонду, залишивши за ним три основні функції:

— надання короткострокової підтримки платоспроможним країнам, які мають проблеми з ліквідністю, з умовою заборони використання цих коштів для погашення заборгованості перед приватними кредиторами;

— збір та публікацію статистичних даних з метою отримання чіткої інформації про економічний стан країн — членів фонду.

— надання рекомендацій з питань економічної політики в рамках консультацій відповідно до статті 4 Статуту МВФ.

НЕОБХІДНІСТЬ ПЕРЕГЛЯДУ КОНЦЕПТУАЛЬНИХ ЗАСАД СВІТОВОЇ ФІНАНСОВОЇ АРХІТЕКТУРИ

Висновки комісії стали першим потужним поштовхом до дискусії щодо необхідності реформування світової фінансової архітектури. Ця робота розпочалася наприкінці 1990-х років і здійснювалася за такими основними напрямками:

— забезпечення прозорості інформації;

— вдосконалення стандартів;

— посилення контрольної ролі міжнародних фінансових організацій, у тому числі МВФ.

Основні завдання реформування фінансової архітектури визначено так:

— забезпечення своєчасності й достовірності фінансової інформації;

— зміцнення фінансових систем;

— забезпечення ефективного контролю за рухом капіталу;

— удосконалення підходів до вибору режимів валютних курсів;

— удосконалення механізму участі приватного сектору в запобіганні та врегулюванні криз.

Реалізація цих завдань була спрямована на зміцнення фінансового та банківського секторів і поліпшення співробітництва МВФ з іншими міжнародними фінансовими організаціями в рамках діяльності **Комітету зі співробітництва в галузі фінансового сектору** (Financial Sector Liaison Committee, FSLC).

Нагадаємо, що у квітні 1999 року було створено **Форум фінансової стабіль-**

ності — неформальний інститут для обміну інформацією та міжнародного співробітництва у сфері фінансового нагляду, до складу якого входять представники національних міністерств фінансів та центральних банків економічно розвинутих країн, ЄЦБ, МВФ, Світового банку, Банку міжнародних розрахунків, ОЕСР, Базельського комітету з банківського нагляду, Ради з міжнародних стандартів фінансової звітності, Міжнародної асоціації органів нагляду за страховою діяльністю, Міжнародної асоціації регуляторів на ринку цінних паперів та інших організацій.

Напрями участі міжнародних фінансових організацій у реформуванні світової фінансової архітектури наприкінці 1990-х років в узагальненому вигляді висвітлено в таблиці 1.

Світова криза загострила питання перегляду концептуальних засад світової фінансової архітектури. На думку експертів, сьогодні вона відповідає насамперед інтересам економічно розвинутих країн, тож потребує докорінних змін [7].

Учасники Санкт-Петербурзького міжнародного економічного форуму 2009 року вважають, що міжнародні фінансові організації не впоралися з функцією раннього попередження криз, а отже, мають бути реформовані, оскільки їх нинішня структура не відповідає рівню розвитку фінансових ринків. Необхідно створювати нові інститути, спроможні забезпечити регулювання процесів глобалізації.

Формування нової фінансової архітектури має здійснюватися за такими основними напрямками [4, с. 13]:

- ◆ упровадження дієвого механізму координації економічної політики на міжнародному рівні;
- ◆ проведення фундаментальної реформи існуючої системи фінансового регулювання і контролю для попередження екстремальних ситуацій;
- ◆ реформування існуючої світової резервної системи з метою зменшення особливої ролі долара США та створення забезпеченої на багатосторонньому рівні системи з кількох валют, яка з часом, можливо, перетвориться на забезпечену всіма сторонами систему з єдиною світовою валютою;
- ◆ реформування механізмів надання ліквідності й компенсаційного фінансування, зокрема на основі ефективного об'єднання валютних резервів як на багатосторонньому, так і на регіональному рівнях.

З огляду на зазначене вище зауважимо деякі принципові положення, які визначають спрямованість загальноновизначених міжнародних процедур у процесі форму-

Таблиця 1. Участь міжнародних фінансових організацій у заходах із реформування світової фінансової архітектури

Основні завдання	Заходи з реформування світової фінансової архітектури
Забезпечення своєчасності й достовірності фінансової інформації	◆ Публікація Листів про наміри (Letters of Intent – LOI), Меморандумів з економічної та фінансової політики (Memoranda of Economic and Financial Policies – MEFR), а також Основних напрямів діяльності МВФ в окремих країнах (Policy Framework Papers – PFP); ◆ публікація звітів щодо застосування міжнародних стандартів (Reports on the Observance of Standards and Codes – ROSC); ◆ розробка Кодексу рекомендацій щодо забезпечення прозорості даних у сфері грошово-кредитної політики (Code of Good Practices in Monetary and Financial Policies) та Кодексу рекомендацій щодо забезпечення прозорості бюджетних даних (Code of Good Practices on Fiscal Transparency); ◆ внесення змін до Спеціального стандарту поширення даних (Special Data Dissemination Standard – SDDS) з метою отримання детальнішої інформації про валютні резерви та зовнішній борг країн; ◆ розгляд Міжнародною організацією національних комісій з фондових ринків (International Organization of Securities Commissions – IOSCO) пропозицій щодо розкриття інформації стосовно взаємовідносин між інвестиційними фондами та фінансовими компаніями з підвищеним рівнем ризику (Highly Leveraged Institutions – HLI)
Зміцнення фінансових систем	◆ Розробка індикаторів і принципів управління ліквідністю і боргом; ◆ тестування “системи раннього попередження” криз для країн, що розвиваються, і країн із перехідними економіками; ◆ запровадження Програми оцінки фінансового сектору (Financial Sector Assessment Program – FSAP), згідно з якою здійснюється оцінка дотримання стандартів регулювання фінансового та банківського секторів; ◆ розробка правил Оцінки стабільності фінансового сектору (Financial Sector Stability Assessment – FSSA) для оцінки дотримання принципів і рекомендацій щодо підтримки стійкості фінансової системи; ◆ розгляд питання про включення до системи SDDS параметрів стійкості банківської системи. Виконання країнами розширених вимог SDDS запропоновано використовувати як умову використання ними спеціальних резервних кредитних ліній МВФ; ◆ розробка Базельським комітетом з банківського нагляду нових правил визнання та оцінки кредитних ризиків, а також розкриття інформації стосовно оцінки кредитного портфеля; розробка системи точної оцінки адекватності валютних резервів; ◆ розробка Інститутом міжнародних фінансів переліку рекомендацій і стандартів щодо оцінки й вимірювання ризиків, пов'язаних із інвестиціями в країнах, що розвиваються, і країнах із перехідними економіками; ◆ створення Форуму фінансової стабільності (Financial Stability Forum – FSF) для обміну інформацією та посилення міжнародної співпраці з питань контролю та нагляду за фінансовим сектором (1999 р.)
Забезпечення ефективного контролю за рухом капіталу	◆ Не досягнуто остаточного рішення щодо розробки механізмів контролю за припливом та відпливом капіталу, які дають змогу, обмежити існуючі ризики; ◆ умови лібералізації режиму руху капіталу повинні визначатися у кожному конкретному випадку залежно від рівня розвитку країни та умов, у яких вона знаходиться; ефективність заходів у різних країнах суттєво різняться залежно від режиму валютного курсу, рівня розвитку фінансового ринку, якості регулювання
Удосконалення підходів до вибору режимів валютних курсів	◆ Дане питання є відкритим; МВФ традиційно розглядав зміцнення валютного курсу як важливий антиінфляційний орієнтир; ◆ для невеликих країн із відкритою економікою виправданим є режим “регульованого плавання”, для великих – плаваючі курси (за умов суворого дотримання орієнтирів грошово-кредитної політики); ◆ для деяких країн часткова фіксація курсу може стати важливим інструментом стабілізації, хоча його ефективність залежить від спроможності дотримуватися обраної моделі грошово-кредитної політики, наявності достатнього рівня валютних резервів, загального фінансово-економічного потенціалу
Удосконалення механізму участі приватного сектору в запобіганні криз	◆ Для різних категорій зовнішнього боргу слід запровадити диференційований режим урегулювання відносин між кредиторами та позичальниками; ◆ підвищення ролі комітетів кредиторів на основі запровадження: 1) шоквартальних нарад; 2) створення постійних комітетів кредиторів; 3) створення комітетів зі змінним складом учасників; ◆ укладення між суверенними позичальниками та приватними кредиторами угод щодо резервних кредитних ліній; ◆ можливість продовження за бажанням позичальника строків кредитів щодо міжбанківських кредитних угод; ◆ розробка Світовим банком нових фінансових інструментів, зокрема спеціальних гарантій банку щодо облігаційних випусків країн, які розвиваються (Rolling Reinstallable Guarantees)

вання нової фінансової архітектури і є важливими для України.

Насамперед слід звернути увагу на те, що цілі, завдання та механізми функціонування національних фінансових систем підпорядковуються вирішенню питань підтримки світової фінансової стабільності.

В останніх працях представники міжнародних фінансових організацій акцентують на тому, що фінансові системи, орієнтовані лише на вирішення національних завдань, не можуть забезпечити глобальний підхід, необхідний для досягнення міжнародної фінансової стабільності за браком загальновизнаних і обов'язкових координаційних механізмів. Наголошується, що в умовах фінансової нестабільності різко знижується спроможність країн, які розвиваються, самостійно управляти національними фінансовими системами. Цей висновок підтверджується також в окремих робочих та офіційних документах МВФ, а саме:

– “Індикатори фінансової стійкості: аналітичні аспекти і практичне застосування” (OP/02/212 “Financial Soundness Indicators: Analytical Aspects and Country Practices”);

– “Збереження фінансової стабільності” (WP/04/187 “Defining Financial Stability”);

– “Приватні фінанси та державна політика” (WP/04/120 “Private Finance and Public Policy”);

– “Майбутня структура для забезпечення фінансової стабільності” (WP/04/101 “Toward a Framework for Safeguarding Financial Stability”).

У цьому контексті доволі відвертим є зауваження експертів ЄЦБ, що “країни, які розвиваються, втратили можливість самостійно управляти власною фінансовою системою, ставлячи буфер для великих європейських банків” [16].

Потужні банки, обмежені можливостями внутрішніх ринків, розширюють географію своєї діяльності на ринках, що формуються. Так, скандинавські банки посилюють свою присутність у країнах Балтії, грецькі й австрійські орієнтуються на Балкани, італійські та французькі – переважно на Росію і Балкани. В окремих банківських установах, таких як УБС (UBS, Швейцарія), Дойче банк (Deutsche Bank, Німеччина), Норд груп (Nordea Group, Швеція), Унікредіт (UniCredit, Італія), АБН АМРО банк (ABN AMRO Bank, Нідерланди) частка зовнішнього розміщення активів сягає 70–90%.

Зауважимо, що питання конфігурації наднаціональних органів регулювання і нагляду є вельми важливими. Вважається, що доцільно створювати такі органи як на міжнародному рівні, так і на рівні країн

із підвищеним рівнем інтеграції національних економік і фінансових ринків. На Лондонському саміті “G-20” у квітні 2009 року прийнято рішення про перетворення Форуму фінансової стабільності в **Раду з фінансової стабільності**, яка матиме розширений мандат. Рада розроблятиме рекомендації і принципи, які в подальшому стануть основою для глобального фінансового регулювання, контролюватиме ефективність національних фінансових секторів. Крім того, передбачається активна участь цього органу у заходах щодо раннього попередження глобальних та врегулювання транскордонних криз.

Таким чином, Рада з фінансової стабільності стає провідною ланкою в системі взаємодії міжнародних фінансових організацій. Передбачається активна співпраця цього органу з МВФ і Базельським комітетом з банківського нагляду Банку міжнародних розрахунків [20, с. 10].

Суттєво посилюється роль міжнародних організацій: МВФ (IMF), Світового банку (WB), Форуму фінансової стабільності (FSF), Міжнародної організації комісій з цінних паперів (IOSCO), Банку міжнародних розрахунків (BIS), Організації економічного співробітництва та розвитку (OECD), Групи Асоціації професійних учасників фінансових ринків (LIBA, SIFMA, ICMA, ISDA, FOA, ІІАС) у розробці та схваленні спільних рішень щодо реформування світової фінансової архітектури.

Висловлюються пропозиції стосовно доцільності створення єдиної системи кризис-менеджменту на рівні ЄС, яка включає макро- та мікропруденційний нагляд із посиленням ролі ЄЦБ як основи макропруденційного нагляду. Також прийнято рішення про створення на рівні ЄС нового наднаглядового органу – Європейської ради з системних ризиків [20, с. 11]. Лунають пропозиції щодо створення наднаціонального органу нагляду за функціонуванням європейської фінансової системи (European System of Financial Supervisors) [16, 17].

Обговорюються питання щодо вдосконалення механізмів регулювання потоків капіталу. Висловлюються пропозиції щодо спрощення правил надання кредитних ліній МВФ, виходячи з автоматичного виділення ресурсів у обсягах, пропорційних розмірам зовнішніх шоків. Однак наявних ресурсів для створення ефективних методів групового захисту від зовнішніх шоків на сьогодні недостатньо. ООН пропонує своїм членам створити світовий резервний банк. Але враховуючи, що ця організація об'єднує 192 країни, неминуче виникатимуть конфлікти стосовно розподілу часток між нами.

Особлива увага приділяється питанням *реформування світової резервної системи*, в якій національна валюта однієї країни – США – використовується як основний інструмент міжнародних розрахунків і як головна резервна валюта. Існуючий світовий фінансовій системі притаманні певні суперечності: з одного боку, диверсифікована глобальна економіка зумовлює концентрацію грошових операцій з використанням певного виду валют з другого – на країни, що розвиваються, припадає майже 34% світового ВВП (див. таблицю 2), але їхні валюти не використовуються у платіжних операціях. Крім того, емітенти резервних валют не підпадають під вплив міжнародного регулювання.

На необхідності реформування фундаментальних засад світової резервної системи наголошували зокрема учасники Санкт-Петербурзького міжнародного економічного форуму 2009 року [7]. Вони вважають, що *будь-яка система, побудована на використанні однієї валюти, за своєю природою є дефляційною, нестабільною та нерівноправною*.

Частка США у світовому обсязі ВВП 2008 року становила 23.7%, а внесок країни у формування світового ринку капіталу – 26.3%, що свідчить про її домінування у світовій економіці та фінансовій сфері. Водночас обсяги резервів Сполучених Штатів у 2008 році оцінювались у 66.60 млрд. доларів, що дорівнює лише 0.98% розміру світових резервів (див. таблицю 2).

Таким чином, *експансіоністська політика США як світового лідера при обслуговуванні глобальних потоків капіталу не підтверджується реальними намірами нести фінансову відповідальність за покриття глобальних фінансових ризиків* [5, с. 33].

В умовах існуючої міжнародної фінансової архітектури глобальні фінансові ризики фактично перекидані на країни, які поступаються за рівнем економічного розвитку світовим лідерам. Так, у 2008 році європейські країни з ринками, що розвиваються, контролювали лише 1.7% обсягу світового ринку капіталу, а їх частка в сукупному обсязі золотовалютних резервів становила близько 11.5%. Ще вражаючішою є аналогічна статистика щодо країн Азії – 10.2% обсягу світового ринку капіталу і 34.7% сукупного обсягу золотовалютних резервів.

Послаблення позиції долара США як світової резервної валюти уможливило появу нових резервних валют. Слід зазначити, що передумовами визнання резервної валюти є розвинута ліквідна і надійна фінансова система, ефективна економічна політика, конвертованість [9]. Зауважимо, що альтернативні резервні

Таблиця 2. ВВП, золотовалютні резерви та обсяг ринку капіталів країн світу в 2008 році

Млрд. доларів США						
Країни, регіони	ВВП	ВВП країни у відсотках до світового ВВП	Золото-валютні резерви (без золота)	Золото-валютні резерви країни у відсотках до світового обсягу	Обсяг ринку капіталів	Обсяг ринку капіталів країни, у відсотках до світового обсягу
Світова економіка	60 917.5	100.00	6 787.8	100.00	214 424.0	100.00
Європейський Союз	17 037.4	27.97	278.4	4.10	83 202.1	38.80
Канада	1 499.6	2.46	43.8	0.65	5 072.2	2.37
США	14 441.4	23.71	66.6	0.98	56 391.8	26.30
Японія	4 910.7	8.06	1 009.4	14.87	24 714.4	11.53
Країни Європи						
Австрія	414.8	0.68	8.9	0.13	1 492.4	0.70
Великобританія	2 680.0	4.40	44.3	0.65	18 180.1	8.48
Іспанія	1 602	2.63	12.4	0.18	7 229.2	3.37
Німеччина	3 673.1	6.03	43.1	0.63	13 141.0	6.13
Португалія	244.6	0.40	1.3	0.02	833.5	0.39
Фінляндія	271.9	0.45	7	0.10	810.5	0.38
Франція	2 867	4.71	33.6	0.50	16 494.0	7.69
Швеція	479.0	0.79	25.9	0.38	1 527.9	0.71
Країни з ринками, що розвиваються						
Європа	4 125.5	6.77	779.6	11.49	3 605.1	1.68
Азія	8 902.0	14.61	2 356.3	34.71	21 868.0	10.20
Близький Схід	2 087.0	3.43	320.8	4.73	2 174.2	1.01
Латинська Америка	4 209.0	6.91	497.2	7.32	5 454.4	2.54
Африка	1 282.4	2.11	332.9	4.90	1 292.6	0.60

Джерело: Global Financial Stability Report. Navigating the Financial Challenges Ahead. – IMF, October, 2009. – Statistical Appendix. – P.19.

валюти мають не замінювати, а доповнювати долар.

Отже, *запровадження нових механізмів диверсифікації резервних валют у поєднанні з механізмами регуляторного контролю з боку МФІ зумовлюють посилення експансії діючих глобальних фінансових центрів до країн із нестійкими економіками та розширення зон їх впливу на національні фінансові ринки.*

Наявність самостійного фінансового центру в тій чи іншій країні є однією з основних ознак забезпечення не лише довгострокової конкурентоспроможності економіки, а й економічного та політичного суверенітету, національної безпеки. На нашу думку, це досить важливо й для України в умовах формування стратегічних орієнтирів розвитку її економічної та фінансової систем.

Одним із можливих варіантів є використання як резервної валюти спеціальних прав запозичення (SDR), вартість яких визначатиметься на основі вартості валютного кошика. Однак існують певні проблеми щодо застосування СПЗ як резервної валюти, зумовлені рівнем ліквідності, утримання її приватними

особами, правом випуску міжнародними організаціями тощо.

З цього приводу виникає занепокоєння, що реалізація політичних цілей при виборі еталона для курсоутворення національних валют перешкоджатиме реалізації фінансових цілей. З огляду на мінімізацію можливих ризиків фінансисти не виключають можливість прив'язування нової грошової одиниці до зобов'язань “наднаціонального органу” [18].

Принципи побудови нової фінансової архітектури обговорювалися на саміті лідерів країн “G-20” у Вашингтоні у листопаді 2008 року. На ньому висловлювалися пропозиції щодо запровадження в економіці більшості країн елементів фінансового планування; посилення контролю за фінансовими потоками; реформування міжнародних фінансових організацій та чіткішого визначення межі “регуляторного поля”; запровадження націоналізації у фінансовій сфері тощо [6].

На саміті “G-20” у вересні 2009 року в Пітсбурзі заявлено, що замість “Великої вісімки” головним економічним форумом у світі тепер буде “Велика двадцятка”. Починаючи з 2011 року саміти

“G-20” проводитимуться двічі на рік. У 2010 році вони пройдуть у Канаді (у червні) та Південній Кореї (у листопаді), а в 2011 році – у Франції.

Уніфікованій світовій фінансовій архітектурі внаслідок нерівномірного розподілу в системі голосування та управління не повною мірою відображено роль країн із ринками, що розвиваються. Відсутність надійного механізму із широким представництвом вважається істотним недоліком, який ускладнює вжиття ефективних заходів щодо боротьби з кризою [13].

З огляду на це лідери країн “Великої двадцятки” на саміті 2009 року в Пітсбурзі домовилися про перерозподіл квот у МВФ і Світовому банку. Для ринків та країн, що динамічно розвиваються, буде перерозподілено не менше 3% голосів у Світовому банку та не менше 5% голосів у МВФ [19].

СВІТОВА ЕКОНОМІЧНА КРИЗА В КОНТЕКСТІ ЗАМІЩЕННЯ ДОМІНУЮЧИХ ТЕХНОЛОГІЧНИХ УСТРОЇВ

На наш погляд, формування нової фінансової архітектури слід розглядати значно ширше – не обмежуючись лише проблемами затвердження нових регуляторних процедур та вдосконалення механізму запобігання кризовим явищам. Світову економічну кризу все частіше розцінюють як типовий прояв процесу заміщення домінуючих технологічних устроїв, що періодично відбувається відповідно до ритму довгохвильових коливань світової економічної активності [3]. Тому *формування нового технологічного устрою потребує нової форми організації капіталу.*

Враховуючи це, заслуговує на увагу інша модель економічного розвитку, котру розглядають як альтернативу “Вашингтонському консенсусу” – “Пекінський консенсус” (назва належить Д.Рамо). Дослідження ефективності впровадження китайської моделі здійснюють у Таїланді, Бразилії, В'єтнамі. Досвід Китаю поширюється також в інших країнах Азії, Африки та Латинської Америки. У 2004 році Лондонський центр міжнародної політики опублікував доповідь під назвою “Пекінський консенсус”, у якій розкрито особливості цієї доктрини (основні її принципи висвітлено у схемі).

Важливими постулатами доктрини “Пекінського консенсусу” є підвищення частки ВВП, що перерозподіляється державою, та посилення державного контролю над великим приватним капіталом, хоча не виключається і приватно-державне партнерство. Частка державно-

го сектору в провідних галузях економіки КНР становить: у видобувній — 80%; енергетиці — 75%; фінансовій та страховій сферах — 86%; послугах транспорту і зв'язку — 84%, у капіталі підприємств з іноземними інвестиціями — 65%.

“Пекінський консенсус” сприймається як *доктрина економічної регіоналізації*, що спричиняє створення кількох взаємодіючих і конкуруючих між собою регіональних груп, які формують фундамент сучасного багатополосного управління світовою економікою. Посилення ролі держави та міждержавних об'єднань є визначальною рисою доктрини “Пекінського консенсусу”. При цьому роль багатьох міжнародних фінансових організацій (СОТ, МВФ, Світовий банк тощо) стає другорядною. Зауважимо, що Китай сприймається як потенційний кандидат на створення нового фінансового центру на своїй території.

Деякі країни, наприклад Росія, пробають подолати кризові явища у фінансовій сфері та реальному секторі на основі реалізації якісно нових підходів, адекватних ідеології “Пекінського консенсусу”. Основними стратегічними завданнями є:

1) створення власної інвестиційної системи, орієнтованої на внутрішні джерела накопичення, яка працює на внутрішній ринок;

2) забезпечення розвитку ключових виробництв нового технологічного устрою [2].

ВИСНОВКИ

Відсутність в Україні ефективного державного регулювання національної економіки, зниження темпів економічного розвитку, зростання дефіцитів торгового та платіжного балансів унеможливають розгляд питань щодо формування нового технологічного устрою. Сучасний стан економіки потребує проведення активної державної антиінфляційної, грошово-кредитної та бюджетно-податкової політики, орієнтованої на підтримку реального сектору економіки.

Формування нової фінансової архітектури як сукупності міжнародних стандартів і принципів функціонування фінансового сектору, а також засобів діагностики його ефективності посилює актуальність забезпечення необхідного рівня інтеграційних зв'язків вітчизняного фінансового сектору зі світовою фінансовою системою з метою підтримання власної фінансової стабільності.

З огляду на це перед вітчизняним фінансовим сектором досить гостро постають питання:

♦ забезпечення безумовної підтримки фінансовими установами реального сектору економіки;

♦ посилення міжнародної співпраці між фінансовими регуляторами, сфера регулювання та нагляду яких має бути розширена на всі системно важливі установи, продукти і ринки;

♦ необхідність впорядкування національних норм, положень і нормативних актів щодо функціонування вітчизняного фінансового сектору та їх наближення до стандартів ЄС, що зробить фінансову систему України прозорою, сумісною та конкурентоспроможною.

У процесі обговорення нових процедур і правил функціонування світової фінансової системи, на наш погляд, слід приділити чільну увагу питанням застосування чіткіших облікових стандартів; підвищення прозорості ринків капіталу на основі запровадження єдиних для всіх сегментів ринку та фінансових інструментів принципів регулювання, включаючи деривативи і забезпечені цінні папери; забезпечення ефективного пруденційного регулювання та нагляду за кожною банківською установою; обмеження системних ризиків у банківських установах; підвищення ефективності контролю за діяльністю компаній, котрі володіють установами, застрахованими в системі страхування вкладів; здійснення консолідованого нагляду на основі використання ширшого кола інструментів для контролю та обмеження ризиків, пов'язаних із діяльністю консолідованої групи; розробки спеціальних програм нагляду щодо великих компаній та компаній зі складною структурою (конгломератів), на основі використання системи індикаторів для визначення проблем і диспропорцій, корпоративних ризиків, що виникають у деяких із них, та встановлення режиму суворого нагляду за всіма системно важливими фінансовими компаніями.

Література

1. Аллан Х. Мелцер. Реформирование международных финансовых институтов: план обеспечения финансовой стабильности и экономического развития // *Экономические перспективы. Электронный журнал Госдепартамента США*. — Т. 6. — 2001 г. — № 1 (февраль).
2. Глазьев С. Антикризисные меры: просчеты, выводы, предложения // <http://www.glazev.ru>.
3. Глазьев С. Мировой экономический кризис как процесс замещения доминирующих технологических укладов // *Вопросы экономики*. — 2009. — № 3.
4. Науменкова С. Проблеми підтримки

фінансового сектору в умовах світової кризи // *Вісник Національного банку України*. — 2009. — № 6. — С. 12–18.

5. Науменкова С.В., Міщенко С.В. Проблеми подолання негативного впливу глобальних диспропорцій та формування нового геофінансового механізму // *Фінанси України*. — 2009. — № 3. — С. 23–36.

6. Новая финансовая архитектура. Увидят ли руководители стран “G-20” в ней Украину? // *День*. — 2008. — 15 ноября. — (№ 208) // <http://www.day.kiev.ua>.

7. ООН против финансовой архитектуры // <http://www.vremya.ru>.

8. Петербургский международный экономический форум 2009. Краткое изложение пленарных заседаний и сессий. — *Ренессанс-Капитал: XIII ежегодная конференция Ренессанс-Капитала в рамках Петербургского международного экономического форума*.

9. Путин за изменение глобальной финансовой архитектуры // <http://www.povopol.ru>.

10. Реформирование мировой финансовой архитектуры: роль МВФ и интересы России // <http://www.beafnd.org>.

11. Что такое международная финансовая архитектура? // <http://www.radio.cz/ru/statja/76419>.

12. Global Financial Stability Report. Navigating the Financial Challenges Ahead. — IMF, October, 2009 // <http://www.imf.org>.

13. World Economic Situation and Perspectives 2009. — United Nations. — New York, 2009. — 160p // <http://www.un.org>.

14. Trichet Jean-Claude. Statement at the 18th Frankfurt European Banking Congress. — Frankfurt am Main, 21 November 2008 // <http://www.bis.org>.

15. http://nobelprize.org/nobel_prizes/economics/laureates/2001/stiglitz-lecture.

16. Schoenmaker D. Paper Prepared For CFS-IMF Conference “A Financial Stability Framework For Europe: Managing Financial Soundness In An Integrating Market”. — Frankfurt, 26 September 2008.

17. Oosterloo S. Financial Supervision in Europe: A Proposal for a New Architecture / Jonung L., Walkner C. and Watson M. (eds.). *Building the Financial Foundations of the Euro — Experiences and Challenges*. — London: Routledge, 2008 // <http://www.bis.org>.

18. Тучи над долларом сгущаются // <http://www.newsland.ru/News/Detail/id/409268>.

19. G-20 договорились перераспределить квоты в МВФ и ВБ // <http://www.newsland.ru/News/Detail/id/415416>.

20. Данилов Ю., Седнев В., Шипова Е. Финансовая архитектура посткризисного мира: эффективность и/или справедливость? // *Вопросы экономики*. — 2009. — № 11. — С. 4–17.

Теорія і практика/

Наталія Кручок

Докторант кафедри фінансів Національного університету біоресурсів і природокористування України, керівник інвестиційних проектів ТОВ "CDKM"

Стандартизація вимог до бізнес-плану та формалізація його оцінки в процесі визначення кредитоспроможності потенційного позичальника

Продовжуємо цикл із п'яти статей, присвячених ключовим аспектам роботи з позичальниками банків. У "Віснику НБУ" № 11 за 2009 рік йшлося про стандартизацію вимог до кредитної історії позичальника банку та формалізацію за допомогою математичного апарату її оцінки; у № 12 за 2009 рік було викладено принципи авторської методики оцінки фінансового стану підприємства – позичальника банку. У цій статті стандартизовано вимоги до бізнес-плану та формалізовано його оцінку як складову загальної оцінки кредитоспроможності потенційного позичальника.

Банкірам-практикам відомо, що почасти всебічна оцінка кредитоспроможності потенційного позичальника неможлива без оцінки запропонованого ним бізнес-плану (бізнес-проекту), фінансування якого передбачається коштом запитуваного кредиту.

Стандартизація вимог до бізнес-плану та формалізація його оцінки є надзвичайно важливими складовими розроблення математичної моделі визначення кредитоспроможності [1; 2].

Кредитоспроможності загалом присвячено багато праць вітчизняних та іноземних науковців. Є чимало досліджень і щодо особливостей бізнес-планування. Але публікацій, пов'язаних саме з математичною формалізацією вимог до бізнес-плану на основі їх стандартизації, практично немає.

Тож спробуємо заповнити цю прогалину – сформулюємо і стандартизуємо головні вимоги до бізнес-плану, запропонувавши їх математичний опис.

АЛГОРИТМ, КРИТЕРІЇ ТА ЗАГАЛЬНА ФОРМУЛА ОЦІНКИ БІЗНЕС-ПЛАНУ

Оцінка якості бізнес-плану проводиться за 100-бальною шкалою; її позитивне значення знаходиться в інтервалі від 60 до 100 балів.

Алгоритм стандартизації та формалізації оцінки бізнес-плану включає:

Автоінтерв'ю: можливі запитання читачів та відповіді на них

Запитання. Хто саме здійснюватиме оцінку бізнес-плану за запропонованою моделлю (банк, клієнт банку, незалежний експерт)?

Відповідь. Насамперед споживачами запропонованої математичної моделі мають стати комерційні банки, оскільки обов'язковою процедурою перед наданням кредиту є оцінка банком кредитоспроможності потенційного позичальника. Цією методикою також може скористатися як фірма-консультант, яка надає послуги клієнту з метою отримання ним кредиту, так і сам позичальник.

1. Відбір критеріїв оцінки;
2. Формулювання вимог;
3. Формалізацію вимог.

У науковій літературі визначено такі основні критерії оцінки бізнес-плану:

1. Досвід роботи й освіта керівника та спеціалістів, які реалізовуватимуть бізнес-план;
2. Наявність дозволів, необхідних для проведення діяльності відповідно до бізнес-плану;
3. Окупність витрат з урахуванням кон'юнктурних ризиків (еластичності

попиту на товари та/або послуги, що реалізовуватимуться);

4. Чистий грошовий потік як результат реалізації проекту.

Відповідно до визначених критеріїв сформульовано низку вимог. Виділимо п'ять найважливіших із них:

1. Вимоги щодо досвіду роботи й освіти керівника проекту: досвід керівництва аналогічними (подібними) проектами – не менше трьох років, освіта – вища, вимоги щодо досвіду роботи й освіти спеціалістів (маркетолога, фінансиста, технолога): досвід роботи за фа-

Автоінтерв'ю: можливі запитання читачів та відповіді на них

Запитання. Хто конкретно створюватиме і впроваджуватиме такі математичні моделі (банківські програмісти, спеціалізовані фірми)? Хто розроблятиме і встановлюватиме програмне забезпечення зазначеної математичної моделі на комп'ютерах кредитних інспекторів у банках?

Відповідь. Банк або будь-яка інша юридична чи фізична особа може придбати дозвіл (на цю модель зареєстровано авторське свідоцтво) і розробити програмне забезпечення або скористатися нею у паперовому форматі.

БАНКИ УКРАЇНИ

хом — не менше одного року, освіта — фахова вища).

Допускається суміщення функцій керівника проекту з функціями маркетолога або технолога. Функції фінансиста може виконувати бухгалтер;

2. Мають бути наявні всі дозволи (ліцензії, патенти тощо), необхідні для здійснення діяльності згідно з бізнес-планом (бізнес-проектом);

3. У процесі розрахунку значень фінансово-економічних показників ціни визначаються так:

— ціни на продукцію (послуги) — на рівні 90% від поточних оптових цін без ПДВ на дату оцінки;

— ціни на ресурси при обчисленні витрат — на рівні поточних цін придбання без ПДВ на дату оцінки;

4. Окупність витрат за повного освоєння проекту для товарів (послуг) із еластичністю попиту:

- низькою — не нижче 1.1;
- середньою — не нижче 1.15;
- високою — не нижче 1.2;

5. Відношення чистого грошового потоку від проекту до платежів за кредитом (% + амортизація основного боргу) протягом повного виконання зобов'язань — не менше 1.

Наведені вище критерії та відповідні їм вимоги можуть при потребі доповнюватися і деталізуватися.

Загальна формула оцінки бізнес-плану (бізнес-проекту) $ОЦ_{БП}$ така:

$$ОЦ_{БП} = (ОЦ_{ДО} + ОЦ_{О} + ОЦ_{ЧП}) \times P_{Д}, \quad (1)$$

де $ОЦ_{ДО}$ — оцінка досвіду роботи й освіти керівника та спеціалістів, бали ($ОЦ_{ДО} \max = 33.333$);

$ОЦ_{О}$ — оцінка окупності витрат, бали ($ОЦ_{О} \max = 33.333$);

$ОЦ_{ЧП}$ — оцінка чистого грошового потоку, бали ($ОЦ_{ЧП} \max = 33.333$);

$P_{Д}$ — оцінка наявності дозволів (за наявності всіх дозволів $P_{Д} = 1$; за відсутності хоча б одного із дозволів $P_{Д} = 0$).

$$ОЦ_{ДО} = ОЦ_{К} + ОЦ_{М} + ОЦ_{Ф} + ОЦ_{Т}, \quad (2)$$

де $ОЦ_{К}$ — оцінка досвіду роботи й освіти керівника, бали ($ОЦ_{К} \max = 13.333$);

$ОЦ_{М(Ф,Т)}$ — оцінка досвіду роботи й освіти маркетолога (фінансиста, технолога), бали ($ОЦ_{М(Ф,Т)} \max = 6.6667$);

$$ОЦ_{К} = 2.6667 D_{К} \times P_{ОК} \leq 13.3333 \text{ при } D_{К} \geq 3, \quad (3)$$

де $D_{К}$ — досвід роботи керівника, роки;

$P_{ОК}$ — поправка на освіту керівника, коефіцієнт (вища освіта — 1; середня спеціальна освіта — 0.5; вищої або середньої спеціальної освіти немає — 0);

Таблиця 1. Характеристика бізнес-проектів			
№ п/п	Показник	Значення показника	
		НВО ВАТ "Агрос" (будівництво м'ясокомбінату)	АФ ТОВ "Полісся" (реконструкція цеху переробки овочів)
1	Проектна потужність, т/рік: м'ясопродуктів овочів	3 600 х	х 500
2	Термін будівництва / реконструкції	2009–2010 рр.	2009 р.
3	Інвестиції, тис. грн. у тому числі власні кошти із них освоєно кредит	45 000 15 000 7 000 30 000	2 000 600 – 1 400
4	Термін кредитування, місяці	36	12
5	Керівник: стаж, роки освіта	17 Вища	7 Вища
6	Маркетолог: стаж, роки освіта	17* Вища фахова*	7* Вища фахова*
7	Фінансист (бухгалтер): стаж, роки освіта	20 Вища фахова	5 Вища фахова
8	Технолог: стаж, роки освіта	7 Вища фахова	22 Середня фахова
9	Наявність дозволів	Усі дозволи наявні	Усі дозволи наявні
10	Вартість продукції в поточних оптових цінах без ПДВ за повного освоєння потужностей, тис. грн. / рік	92 700	4 750
11	Витрати в поточних цінах за повного освоєння потужностей, тис. грн. у тому числі амортизація	63 540 4 500	2 595 300
12	Еластичність попиту на продукцію	Висока	Висока
13	Обсяг продажу протягом терміну повного виконання кредитних зобов'язань, тис. грн. 2009 р. 2010 р. 2011 р.	11 588 81 112 92 700	4 000 х х
14	Витрати протягом терміну повного виконання кредитних зобов'язань, тис. грн. 2009 р.: усього у тому числі амортизація 2010 р.: усього у тому числі амортизація 2011 р.: усього у тому числі амортизація	7 942 562 55 598 3 938 63 540 4 500	2 595 300 х х х х

* Функції маркетолога виконує керівник проекту.

$$ОЦ_{М(Ф,Т)} = (1.3333 D_{М(Ф,Т)} + 2.6667) \times P_{М(Ф,Т)} \leq 6.6667, \quad (4)$$

де $D_{М(Ф,Т)}$ — досвід роботи маркетолога (фінансиста, технолога), роки;

$P_{М(Ф,Т)}$ — поправка на освіту маркетолога (фінансиста, технолога), коефіцієнт (вища фахова освіта — 1; середня фахова освіта — 0.5; вищої або середньої спеціальної освіти немає — 0).

Оцінка окупності витрат визначається так:

— для товарів (послуг) із низькою еластичністю попиту $ОЦ_{О}^H$:

$$ОЦ_{О}^H = 88.8889 \times 0.9 B_{ПР} / B_P - 77.7778 \leq 33.3333, \text{ або}$$

$$ОЦ_{О}^H = 80 B_{ПР} / B_P - 77.7778 \leq 33.3333, \quad (5)$$

де $B_{ПР}$ — річна вартість продукції (послуг), грн;

B_P — річні витрати, грн;

— для товарів (послуг) із середньою еластичністю попиту $ОЦ_{О}^C$:

Таблиця 2. Передбачуване виконання зобов'язань за кредитом, запитуваним ВАТ "Агрос"

Зобов'язання	Рік			Разом
	2009	2010	2011	
Проценти	5 040	4 320	1 440	10 800
Основний борг	6 000	12 000	12 000	30 000
Разом	11 040	16 320	13 440	40 800

Таблиця 3. Передбачуване виконання зобов'язань за кредитом, запитуваним ТОВ "Полісся"

Зобов'язання	Місяці 2010 р.									Разом
	04	05	06	07	08	09	10	11	12	
Проценти	7	21	28	28	28	24.5	17.5	10.5	3.5	168
Основний борг	–	–	–	–	–	350	350	350	350	1 400
Разом	7	21	28	28	28	374.5	367.5	360.5	353.5	1 568

$ОЦ_o^c = 88.8889 \times 0.9 B_{Pr} / B_p - 82.2222 \leq 33.3333$, або

$ОЦ_o^c = 80 B_{Pr} / B_p - 82.2222 \leq 33.3333$; (6)

– для товарів (послуг) із високою еластичністю попиту $ОЦ_o^e$:

$ОЦ_o^e = 88.8889 \times 0.9 B_{Pr} / B_p - 86.6667 \leq 33.3333$, або

$ОЦ_o^e = 80 B_{Pr} / B_p - 86.6667 \leq 33.3333$. (7)

I. Оцінка бізнес-проекту будівництва м'ясокомбінату, запропонованого ВАТ "Агрос", є такою:

1. Оцінка досвіду й освіти управлінського персоналу:

– керівника проекту:

$ОЦ_K = 2.6667 \times 17 \times 1 \leq 13.3333 = 13.3333$ (бала);

– маркетолога (він же керівник проекту):

понованого ТОВ "Полісся":

1. Оцінка досвіду й освіти управлінського персоналу:

– керівника проекту:

$ОЦ_K = 2.6667 \times 7 \times 1 \leq 13.3333 = 13.3333$ (бала);

– маркетолога (він же керівник проекту):

$ОЦ_M = (1.3333 \times 7 + 2.6667) \times 1 \leq 6.6667 = 6.6667$ (бала);

– фінансиста:

$ОЦ_\Phi = (1.3333 \times 5 + 2.6667) \times 1 \leq 6.6667 = 6.6667$ (бала);

– технолога:

$ОЦ_T = (1.3333 \times 22 + 2.6667) \times 0.5 \leq 6.6667 = 6.6667$ (бала);

– загальна:

$ОЦ_{до} = 13.3333 + 6.6667 + 6.6667 + 6.6667 = 33.3333$ (бала).

2. Оцінка окупності витрат:

$ОЦ_o^e = 80 \times 4000 / 2595 - 86.6667 = 33.3333$ (бала).

3. Оцінка чистого грошового потоку:

$ОЦ_{чгп} = 53.3333 [(0.9 \times 4\,750 - 2\,595) \times 0.8 + 300] / 1568 - 33.3333 = 22.5850$ (бала);

4. Оцінка наявності дозволів, коефіцієнт: $П_d = 1$.

Загальна оцінка бізнес-проекту, запропонованого ТОВ "Полісся":

$ОЦ_{БП} = (33.3333 + 33.3333 + 22.5850) \times 1 = 89.2516$ (бала).

Залежність між оцінкою бізнес-плану (бізнес-проекту) і рівнем виконання позичальником своїх кредитних зобов'язань визначалася із застосуванням парного кореляційно-регресійного аналізу. Досліджувалися кредитні справи, терміни повного виконання зобов'язань. Статистична обробка інформації дала змогу скласти таку систему рівнянь:

$$\begin{cases} 9\,600 = 100a + 8\,042b \\ 797\,877 = 8\,042a + 718\,145b \end{cases}$$

Розв'язання системи визначило залежність між якістю бізнес-планів (бізнес-проектів) та рівнем виконання позичальниками своїх кредитних зобов'язань:

$\bar{y}_x = 66.8928 + 0.36194x \leq 100$, де $\bar{y}_x$ – теоретичний (найімовірніший) рівень виконання кредитних зобов'язань позичальниками залежно від оцінки їх бізнес-планів (бізнес-проектів), %;

x – оцінка бізнес-плану (бізнес-проекту), бали.

Автоінтерв'ю: можливі запитання читачів та відповіді на них

Запитання. Чи зацікавлені самі банки у впровадженні подібних математичних моделей кредитоспроможності?

Відповідь. На мою думку, **так**, якщо банк справді дбає про зниження рівня кредитних ризиків, здешевлення процедури оцінки кредитоспроможності позичальників, пом'якшення суб'єктивних факторів, які можуть мати негативний вплив на результати її оцінки. Слід зауважити, що викладена у статті методика пройшла експертизу в одному з комерційних банків України й отримала схвальні відгуки.

Оцінка чистого грошового потоку $ОЦ_{чгп}$ визначається за формулою:

$ОЦ_{чгп} = 53.3333 [(0.9 B_{Пп} - B_n) \times 0.8 + AM_n] / П - 33.3333 \leq 33.3333$, (6)

де $B_{Пп}$ – вартість виробленої продукції (наданих послуг) протягом повного виконання кредитних зобов'язань, грн;

B_n – витрати на виробництво продукції (надання послуг) протягом повного виконання кредитних зобов'язань, грн;

$П$ – платежі за кредитом, грн.

ПРИКЛАД РОЗРАХУНКУ

Розрахунки за наведеними вище формулами ілюструє такий приклад. До АКБ "Омега-інвест-банк"¹ звернулись ВАТ "Агрос" і ТОВ "Полісся" з клопотанням про надання їм кредитів для фінансування розроблених ними бізнес-проектів. Їх характеристики наведено в таблиці 1, терміни виконання кредитних зобов'язань – у таблицях 2 і 3.

Передбачається, що надання кредиту ВАТ "Агрос" здійснюватиметься протягом I півріччя 2009 р. (шістьма траншами по 5 млн. грн. щомісячно) терміном на 3 роки під 24% річних.

Надання кредиту ТОВ "Полісся" передбачається здійснити в квітні – травні 2010 р. двома рівними траншами під 24% річних.

$ОЦ_M = (1.3333 \times 17 + 2.6667) \times 1 \leq 6.6667 = 6.6667$ (бала);

– фінансиста:

$ОЦ_\Phi = (1.3333 \times 20 + 2.6667) \times 1 \leq 6.6667 = 6.6667$ (бала);

– технолога:

$ОЦ_T = (1.3333 \times 7 + 2.6667) \times 1 \leq 6.6667 = 6.6667$ (бала);

– загальна:

$ОЦ_{до} = 13.3333 + 6.6667 + 6.6667 + 6.6667 = 33.3333$ (бала);

2. Оцінка окупності витрат:

$ОЦ_o^e = 80 \times 92\,700 / 63\,540 - 86.6667 = 30.0472$ (бала);

3. Оцінка чистого грошового потоку:

$ОЦ_{чгп} = 53.3333 [(0.9 \times 185\,400 - 127\,080) \times 0.8 + 9\,000] / 40\,800 - 33.3333 = 20.0314$ (бала);

4. Оцінка наявності дозволів, коефіцієнт: $П_d = 1$.

Отже, загальна оцінка бізнес-проекту, запропонованого ВАТ "Агрос", така:

$ОЦ_{БП} = (33.3333 + 30.0472 + 20.0314) \times 1 = 83.4119$ (бала).

II. Оцінка бізнес-проекту реконструкції цеху переробки овочів, запро-

Автоінтерв'ю: можливі запитання читачів та відповіді на них

Запитання. Яка приблизна вартість створення моделі, про котру йдеться у статті?

Відповідь. Оскільки програма не складна, не потребує значних витрат часу, створення такої моделі коштуватиме до десяти тисяч доларів США.

¹ Назви умовні.

Між двома змінними (x та y) існує пряма залежність: із підвищенням оцінки на один бал рівень виконання кредитних зобов'язань зростає майже на 0.362 відсоткового пункту. Якщо оцінка бізнес-плану (бізнес-проекту) сягає 91.472 бала і вище — кредитний ризик мінімізується. При зниженні оцінки до 60 балів сподіваний рівень виконання кредитних зобов'язань падає до 88.6%.

Коефіцієнт парної кореляції $r_{y/x} = 0.50379$, що свідчить про помірну

тісноту зв'язку між оцінкою бізнес-плану (бізнес-проекту) і рівнем виконання кредитних зобов'язань.

ВИСНОВОК

Отже, стандартизація і формалізація вимог до бізнес-планів (бізнес-проектів), з якими потенційні позичальники звертаються до банків, є важливим кроком на шляху створення математичної моделі кредитоспроможності.

Література

1. Гридзук Д.М., Олійник В.О. *Забезпечення кредитних зобов'язань у діяльності банків*. — К.: Істина, 2001. — 256 с.
2. Гридзук Д.М., Олійник В.О. *Застава як спосіб забезпечення виконання зобов'язань*. — К.: Оріяни, 2002. — 324 с.
3. Заруба О.Д. *Банківський менеджмент та аудит*. К.: Лібра, 1996. — С. 31–106.
4. *Збірник виробничих ситуацій з навчальної дисципліни “Банківські операції”* / Керівник авт. колект. А.М. Мороз. — К.: КНЕУ, 1998. — С. 121.

Інформація з першоджерел

Доповнення до Переліку осіб, які мають сертифікати Національного банку України на право здійснення функцій тимчасового адміністратора та ліквідатора банків¹, внесені у листопаді 2009 р.

№ з/п	Прізвище, ім'я, по батькові тимчасового адміністратора або ліквідатора	Дата і номер рішення Комісії ² про надання сертифіката	Номер та серія сертифіката	Строк дії сертифіката / продовження терміну дії сертифіката	Застосування заходів впливу
Див. прилітку	Хромаєв Тимур Заурбекович	28.10.2004 р. № 44	№ 000031-ЛТ (тимчасова адміністрація, ліквідація)	Втратив чинність 28.10.2009 р. на підставі рішення Комісії від 05.11.2009 р. № 270	Сертифікат втратив чинність
191	Макаров Юрій Олександрович	05.11.2009 р. № 254	Серія А № 00164 (тимчасова адміністрація); серія В № 00130 (ліквідація)	05.11.2014 р.	
192	Рябов Олег Анатолійович	05.11.2009 р. № 255	Серія А № 00165 (тимчасова адміністрація); серія В № 00132 (ліквідація)	05.11.2014 р.	
193	Дзюба Євген Миколайович	05.11.2009 р. № 256	Серія А № 00166 (тимчасова адміністрація); серія В № 00133 (ліквідація)	05.11.2014 р.	
194	Смолянінов Олександр Володимирович	05.11.2009 р. № 257	Серія А № 00167 (тимчасова адміністрація); серія В № 00134 (ліквідація)	05.11.2014 р.	
195	Авраменко Вячеслав Миколайович	05.11.2009 р. № 258	Серія А № 00168 (тимчасова адміністрація); серія В № 00135 (ліквідація)	05.11.2014 р.	
196	Сухонос Сергій Григорович	05.11.2009 р. № 259	Серія А № 00172 (тимчасова адміністрація)	05.11.2014 р.	
197	Гончарук Дмитро Васильович	05.11.2009 р. № 260	Серія А № 00169 (тимчасова адміністрація)	05.11.2014 р.	
198	Коновченко Олександр Степанович	05.11.2009 р. № 261	Серія А № 00170 (тимчасова адміністрація)	05.11.2014 р.	
199	Кузь Анатолій Тимофійович	05.11.2009 р. № 262	Серія А № 00171 (тимчасова адміністрація)	05.11.2014 р.	
200	Пшеницький Ігор Лук'янович	05.11.2009 р. № 263	Серія А № 00173 (тимчасова адміністрація)	05.11.2014 р.	
201	Ігнатов Ігор Олегович	05.11.2009 р. № 264	Серія В № 00136 (ліквідація)	05.11.2014 р.	
202	Шкляр Сергій Володимирович	05.11.2009 р. № 265	Серія В № 00137 (ліквідація)	05.11.2014 р.	
203	Рудик Ярема Богданович	05.11.2009 р. № 266	Серія В № 00138 (ліквідація)	05.11.2014 р.	
204	Зайцев Денис Олегович	05.11.2009 р. № 268	Серія В № 00139 (ліквідація)	05.11.2014 р.	

¹ “Перелік осіб, які мають сертифікати Національного банку України на право здійснення функцій тимчасового адміністратора та ліквідатора банків” опубліковано у № 11 (2009 р.) “Вісника НБУ” на стор. 62–67.

² Кваліфікаційна комісія Національного банку України з питань сертифікації тимчасових адміністраторів та ліквідаторів банківських установ.

Примітка. Хромаєв Т.З. у переліку осіб, які мають сертифікати Національного банку України на право здійснення функцій тимчасового адміністратора та ліквідатора банків, перебував за порядковим номером — 5. У разі видалення особи з переліку відповідно змінюються порядкові номери наступних за списком осіб.

Підготовлено управлінням кризового менеджменту Національного банку України.

Продовження теми/

Андрій Гідулян

Керівник проекту Райффайзен банку "Аваль" з упровадження Базеля-II

Розвиток спеціалізованих агропромислових банків в Україні

У № 8 "Вісника НБУ" за 2009 рік автором було висвітлено тему розвитку в Україні спеціалізованих агропромислових банків¹. Зокрема йшлося про основні проблеми фінансово-кредитної підтримки підприємств агропромислового комплексу з боку банківського сектору, про необхідність розробки державної програми стимулювання фінансування аграрного сектору. Продовжуючи тему, у цій статті автор розглядає можливі напрями створення ефективної моделі функціонування спеціалізованих агропромислових банків.

Потенціал створення та розвитку спеціалізованого агропромислового банку, який зайняв би в Україні ринкову нішу аграрного кредитування, доволі суттєвий. Це зумовлюють такі основні фактори:

- ♦ історичний досвід діяльності окремих спеціалізованих банків та нинішня потреба в них (сільськогосподарські банки на українських теренах створювалися неодноразово і мали значну частку ринку банківських послуг; останній спеціалізований агропромисловий банк — "Україна" — входив у трійку лідерів української банківської системи за розміром філійної мережі, активів, кредитного портфеля та статутного капіталу);

- ♦ значні інвестиційні потреби підприємств, що свідчить про великий інвестиційний потенціал цільового сегмента, перспективи збільшення обсягів аграрного кредитування;

- ♦ істотна питома вага аграрного сектору у ВВП України (18%) та в експорті товарів і послуг;

- ♦ низький рівень конкуренції серед банків у цьому сегменті (лише кілька банків України досить активно працюють у сфері аграрного кредитування, найбільша частка належить великим бан-

кам, зокрема Райффайзен банку "Аваль" (близько 40% від загального обсягу кредитування аграріїв), Промінвестбанку, Укресімбанку, Ощадбанку України, Укрсоцбанку, банку "Форум");

- ♦ конкурентні переваги спеціалізованих банків над універсальними як за якістю послуг, так і за рівнем управління кредитними ризиками: фокусування на потребах цільового сегмента, краще розуміння принципів бізнесу та специфіки агропромислового комплексу;

- ♦ наявність державної підтримки розвитку сільського господарства: різноманітні спеціалізовані програми підтримки сільгоспвиробників; фінансова допомога, що надається шляхом часткової компенсації вартості ново-придбаної сільськогосподарської техніки, відсотків за певними видами кредитів, витрат на страхування;

- ♦ значний потенціал розвитку аграрного сектору, зумовлений стійким зростанням попиту на рослинницьку продукцію, нинішньою нерозвинутістю сільськогосподарських підприємств.

Нагадаємо головні чинники, які визначають ризики, пов'язані з кредитуванням аграрного бізнесу (про них детальніше йшлося у попередній статті):

- ♦ неефективність державної аграрної політики, яка призводить до непрогнозованості ринку, нестабільності цін;

- ♦ непрозорість фінансової інформації з боку сільськогосподарських підприємств;

- ♦ невизначеність з перспективою ринку землі;

- ♦ висока залежність від сезонності аграрного бізнесу;

- ♦ ризик галузевої концентрації.

Чинниками, які стримують розвиток аграрного банку, є:

- ♦ адміністративні методи державного регулювання аграрного ринку;

- ♦ тривала політична криза та відсутність довгострокової чіткої державної політики щодо підтримки розвитку сільського господарства;

- ♦ низький рівень маржі за кредитними послугами через вплив держави на ціноутворення за кредитними послугами;

- ♦ відсутність інфраструктури та прозорої інформаційної бази; брак активуючих кредитних бюро та відповідної інформації про клієнтів;

- ♦ низький рівень користування банківськими послугами в сільській місцевості;

- ♦ незадовільний рівень проникнення Інтернету і мобільного зв'язку в сільській місцевості;

- ♦ високі витрати на створення філійної мережі та незначна щільність заселення сільської місцевості.

Отже, для ефективного розвитку саме в сегменті аграрного кредитування необхідні: чітке розуміння специфіки цього бізнесу, орієнтація всіх послуг на потреби клієнтів, ефективне управління кредитними ризиками, збалансований

¹ Гідулян А. Доцільність і перспективи створення та розвитку спеціалізованого агропромислового банку в Україні // Вісник Національного банку України. — 2009. — № 8. — С. 47–51.

діалог із державою з метою отримання достатньої державної підтримки та ефективної аграрної політики.

Консолідація всіх зусиль має виражатися в стратегії розвитку спеціалізованого агропромислового банку.

СЕГМЕНТАЦІЯ КЛІЄНТІВ

Фундаментом стратегії розвитку спеціалізованого аграрного банку повинно бути визначення цільового сегмента.

Цільовий сегмент аграрного банку має охоплювати не лише сільськогосподарські підприємства, а й інші суб'єкти агропромислового комплексу, передусім — оптові торговельні компанії (“зерно-трейдерів”, торговців олійними культурами, мінеральними добривами, сільськогосподарською технікою). Така структура цільового сегмента банку дає змогу забезпечувати більшу стійкість як його активів, так і пасивів. Це твердження ґрунтується на циклічності грошового обігу в аграрному бізнесі: навесні та восени основними позичальниками є саме сільгосппідприємства. В інші періоди їх потреби в кредитуванні незначні. Оптові ж торговці найбільше потребують фінансування наприкінці літа — на початку осені.

Проблемним питанням є залучення (чи не залучення) до цільового сегмента підприємств, тісно пов'язаних із обслуговуванням підприємств АПК: компаній із торгівлі паливно-мастильними матеріалами, транспортних підприємств, компаній із торгівлі міндобривами тощо. Тому в процесі визначення цільового сегмента керівництву банку варто користуватися кодами ведення економічної діяльності (КВЕД).

Слід також зауважити, що сільськогосподарські підприємства є переважно малими або середніми, тоді як оптові торговці — великими. Як свідчить банківська практика, розмір бізнесу, специфіка роботи потребують різних підходів до обслуговування клієнта, методів оцінки кредитних ризиків та банківських продуктів.

При сегментації клієнтів банк може користуватися кількома визначеннями, зокрема — європейськими директивами щодо малого та середнього бізнесу.

За даними Держкомстату України, в 2006 році в сільському господарстві України налічувалося майже 58 тисяч сільськогосподарських підприємств, більшість із яких (74%) була представлена фермерськими господарствами (42.9 тис.). Решта — це підприємства у формі господарських товариств (7.5 тис., або 13% від

загальної кількості), приватних підприємств (4.1 тис., або 7%), виробничих кооперативів (1.4 тис., або 2%), державних та підприємств інших форм господарювання.

Нині майже 15 тисяч сільськогосподарських підприємств мають угіддя площею від 20 до 50 гектарів. Незважаючи на те, що ця група підприємств становить близько 26% від загальної їх кількості, на них припадає лише 3% всіх сільськогосподарських угідь. Тим часом близько 6 тисяч сільськогосподарських підприємств мають угіддя площею понад 1 000 гектарів. І хоча ця група становить 11% від загальної кількості підприємств, у ній зосереджено майже 76% від усіх сільськогосподарських угідь. Таку структуризацію сільськогосподарських підприємств слід брати до уваги при формуванні стратегії роботи з клієнтами.

На думку автора, підхід щодо поділу напрямів діяльності на фізичних та юридичних осіб, який і досі використовується значною кількістю банків (а також Національним банком України), є непрактичним з точки зору впровадження стратегії, орієнтованої на клієнта.

Зважаючи на специфіку агробізнесу, сегментація клієнтів спеціалізованого банку мала б бути такою:

- ◆ приватні клієнти; фізичні особи, які не мають бізнесу і основним джерелом доходів яких є заробітна плата;
- ◆ мікроклієнти (приватні підприємці, фермери);
- ◆ малий бізнес (клієнти або група пов'язаних компаній, які мають річну виручку до 5 млн. євро);
- ◆ середній бізнес (клієнти або група пов'язаних компаній, які мають річну виручку від 5 до 50 млн. євро);
- ◆ корпоративний бізнес (клієнти або група пов'язаних компаній, які мають річну виручку понад 50 млн. євро).

За такого підходу приватні підприємці та фермери опиняються в окремому сегменті. Тому є обґрунтування. По-перше, розміри сільгоспугідь фермерів найменші. По-друге, форми звітності фермерів та приватних підприємців відрізняються від форм звітності юридичних осіб, тому їх аналіз потребує іншого підходу та інших методів оцінки кредитних ризиків. По-третє, з огляду на розмір сільгоспугідь та специфіку ведення господарства сегмент клієнтів, про який іде мова, має дедалі інші потреби (зокрема щодо інвестування в основні фонди).

Слід також зазначити, що деякі банки на практиці застосовують й інші критерії сегментації, наприклад, ліміт кре-

дитування, однак, як свідчить практика, доцільніше орієнтуватися саме на обороти підприємств.

Ще виразнішою є відмінність малих і великих компаній за їх попитом. Передусім — на інструменти кредитування. Попит сільськогосподарських підприємств обмежується двома видами кредитів: придбання сільськогосподарської техніки й обладнання та фінансування обігового капіталу для проведення посівних і збиральних робіт. Оптовим торговельним компаніям у першу чергу потрібні позички на фінансування обігового капіталу з метою закупівлі товарної продукції (зернових та олійних культур, техніки й обладнання, міндобрив), на інвестиційні потреби (будівництво елеваторів, складів). Окремим напрямом також є торгове фінансування, яке забезпечує передусім виконання зовнішньоекономічних контрактів (гарантії, акредитиви). Саме ці види кредитних послуг користуються нині найбільшим попитом серед аграрного бізнесу.

Застосовуються й інші форми кредитування. Серед найперспективніших — фінансовий лізинг, факторинг та проектне фінансування (останнє стосується переважно великих компаній).

Як уже зазначалося, основною конкурентною перевагою спеціалізованого банку перед універсальними є глибше розуміння фінансових потреб певного бізнесу та фокусування всієї діяльності банку на цільовому сегменті клієнтів. Тобто аграрний банк має більше можливостей забезпечити найвищі запити саме цільового сегмента клієнтів. Тож є підстави стверджувати: чим глибше банк розумітиме бізнес клієнта, тим ефективнішою може бути його співпраця з ним. Специалізацію та специфіку аграрного бізнесу банк має враховувати, забезпечуючи відповідний добір та комплектацію персоналу, побудову організаційної структури, яка б відповідала вимогам та потребам цільових клієнтів.

Спеціалізація аграрного банку не зужується лише до надання кредитних послуг для сільськогосподарських підприємств. Задля забезпечення лояльності клієнта і його утримання банк повинен надавати оптимальну кількість послуг як для підприємств, так і для їх працівників. У цьому випадку керівництву банку повинно чітко визначити для себе цільовий сегмент.

Щоб забезпечити ефективну діяльність аграрного банку, не слід нехтувати іншими видами кредитних послуг, які можуть зацікавити приватних клієнтів, хоча й не є, як кажуть, “якір-

Продуктова структура спеціалізованого агропромислового банку									
Назва продукту	Приватні клієнти	Мікробізнес		Малий бізнес		Середній бізнес		Корпоративний бізнес	
		с/г	інші	с/г	інші	с/г	інші	с/г	інші
Пасивні операції									
Поточний рахунок	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Депозитний рахунок	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Депозитна лінія						+	+	+	+
Дебетова картка	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Активні, “якірні” операції									
Невідновлювальна кредитна лінія на поповнення обігових коштів		+		+		+		+	
Відновлювальна кредитна лінія на поповнення обігових коштів			+		+		+		+
Фінансовий лізинг на придбання сільгосптехніки, автотранспорту, спецтехніки		+	+	+	+	+	+	+	+
Невідновлювальна кредитна лінія на інвестиційні потреби		+	+	+	+	+	+	+	+
Активні, неосновні операції									
Овердрафт на поточний рахунок			+		+		+		+
Овердрафт до депозитної картки	+	+	+						
Покритий акредитив		+	+	+	+	+	+	+	+
Непокритий акредитив						+	+	+	+
Гарантія платежу		+	+	+	+	+	+	+	+
Факторинг						+	+	+	+
Кредитна картка	+	+	+						

ними” кредитними продуктами. Маємо на увазі: авто в кредит, кредитні картки, овердрафт, іпотеку та споживче кредитування. Зрозуміло, що ці види позичок не визначають специфіку аграрного банку, але не будуть зайвими з огляду на необхідність максимального охоплення потреб клієнта.

Продуктову структуру, яка, на думку автора, могла б бути оптимальною для ефективної діяльності агропромислового банку відповідно до раніше визначеної сегментації, відображено в таблиці.

МАРКЕТИНГОВА СТРАТЕГІЯ

Формування чіткої сегментації та добір продуктів для відповідного сегмента клієнтів, клієнтськоорієнтована організаційна структура дає змогу банкові сформувати плацдарм для виходу на ринок.

Важливу роль у втіленні стратегії аграрного банку відіграє розвиток філіїної мережі. Вона є по суті мережею точок продажу, активного надання банківських послуг у регіонах. Однак філіїна мережа потребує значних інвестиційних витрат. З огляду на це розбудову мережі варто починати в обласних центрах, а надалі поширювати діяльність банку шляхом

створення відділень в інвестиційно найпривабливіших районах.

З метою стрімкого, “агресивного” виходу на ринок іноді використовують систему франчайзингу. У Східній Європі її широко застосовували, наприклад, банк ІНГ, опановуючи роздрібний сегмент банківського бізнесу. Високу ефективність кожної точки продажу забезпечили наявність стандартних продуктів, стандартизація відділень, подання на аутсорсинг² деяких бізнес-процесів, пильний контроль за якістю послуг. Ця модель виходу на ринок є доволі прогресивним шляхом для агропромислового банку і її варто брати до уваги.

Вихід на ринок повинен супроводжуватися активною маркетинговою підтримкою. Причому агропромисловий банк потребує дещо інших маркетингових підходів, що пов'язано зі специфічними особливостями його клієнтів, які переважно є працівниками сільськогосподарства. Незначна заселеність сільської місцевості, вузький сегмент

² Аутсорсинг (англ. outsourcing) — передача компанією неосновних для компанії бізнес-процесів стороннім виконавцям на умовах субпідряду — найчастіше з мотивів зменшення витрат на ці бізнес-процеси або рідше — для підвищення якості результату: послуг, виготовлюваних комплектуючих тощо.

із відносно невеликою кількістю клієнтів потребують чіткого фокусування на потенційних клієнтах. Зокрема слід розмішувати рекламу на головних автомобільних магістралях, поблизу об'єктів агропромислової інфраструктури (елеваторів, управлінь сільського господарства, державних органів управління, спілок фермерів). Доцільно використовувати і прямий маркетинг.

Одна з проблем українського села — слабкий розвиток комунікацій, брак сучасних способів зв'язку, низький рівень користування Інтернетом. З огляду на це банк може обрати один із більш-менш ефективних методів, який потребує мінімальних витрат, або будувати власну довгострокову стратегію маркетингу, яка базувалася б на формуванні доступу клієнтів до інформації банку: підтримка розвитку Інтернету в селі, мотивація кожного підприємства до надання достовірних, актуальних даних про себе, що давало б змогу оперативно зв'язуватися з потенційним клієнтом, формування бази клієнтів тощо. Такий підхід відкриває можливості для запровадження Інтернет-банкінгу, мобільного банкінгу, онлайн-кредитування, що, з одного боку, прискорює та підвищує якість обслуговування клієнта, а з другого — зменшує накладні витрати.

Ще одним методом проникнення на кредитний ринок на ранньому етапі, передусім — у райони, яким притаманна чітко виражена сезонність праці, є використання так званих “кредитних автобусів” (credit bus). Застосування цього методу вже практикується у багатьох країнах Східної Європи (наприклад, у Болгарії в ході кредитування малого та середнього бізнесу), а також — в Україні (переважно в роздрібному сегменті, зокрема використовують зазначений метод БТА-банк та Альфа-банк). Наявність мобільного транспорту, використання сучасних технологій зв'язку (мобільного та інтернетівського) сприяють налагодженню тісніших контактів із потенційними клієнтами безпосередньо на місцях їх мешкання. Це вагомий фактор підвищення ефективності діяльності банківських установ. Адже необхідність приїзду потенційних клієнтів у відділення, яке розташоване в кращому випадку у районному центрі, є істотною перешкодою на шляху зростання клієнтської бази. До того ж навіть приїзд у відділення ставить під загрозу якість обслуговування через виникнення черг біля кас або на прийом до банківських менеджерів. Цю прикрість можна усунути шляхом управління чергами. В цій справі головну роль відіграють “мітергрітери” (англійською — meet-and-greeter, що в перекладі означає “зустріти

і привітати”), які стежать за рівномірністю завантаження банківських працівників, що працюють із клієнтами, консультують останніх, рекомендують їм скористатися альтернативними інструментами (наприклад, одержати готівку за допомогою банкомата, погасити кредит через інформаційний кіоск, а не за допомогою менеджера та каси), одним словом — зменшують навантаження на працівників банку, які здійснюють лише складні операції.

Застосування централізованого контактного телефону дає змогу чітко дотримуватися календарного плану обслуговування основних клієнтів за записом, приділяти їм більше уваги в обумовлений час, планувати подальші контакти.

Перевіреною способом підвищення обізнаності клієнтів із послугами банку та культури користування ними (передусім — кредитної культури) є проведення спеціалізованих семінарів. Дуже ефективним є об’єднання тематики, яка найсамперед цікавить банк, із найактуальнішими питаннями, що непокоять клієнтів — юридичних осіб. Найчастіше предметом для обговорення на таких семінарах стають питання оподаткування, бухгалтерського обліку, управління сільським господарством тощо.

Доречним є використання спеціалізованих семінарів не для клієнтів, а для державних службовців, керівників управлінь сільського господарства, податкової інспекції, спілки фермерів. Це сприяє поліпшенню іміджу банку, обізнаності керівників та спеціалістів державних організацій, які мають вплив або авторитет серед сільськогосподарських виробників.

Ще одним джерелом постійного інформування клієнтів та партнерів банку може бути випуск корпоративного журналу. З огляду на сегмент агробізнесу припускається, що тираж такого журналу може сягати 100 тисяч примірників.

Отже, сучасні технології (франчайзинг відділень, централізований контакт-центр, кредитний автобус, спеціалізовані семінари, корпоративний журнал, прямий маркетинг) поряд із традиційними методами просування послуг банку мають суттєве значення та можуть істотно впливати на ефективність обраної маркетингової стратегії аграрного банку.

КРЕДИТНА ПОЛІТИКА

Основні принципи кредитування зумовлюються кредитною політикою банку. Передусім визначаються: цільові галузі, очікувані обсяги кредиту-

вання, кількісні показники кредитного портфеля, основні кредитні продукти й умови їх надання, критерії оцінки клієнтів, методи мінімізації кредитних ризиків, вимоги до заставного майна та поруки.

Чітка кредитна політика банку дає змогу ефективно фокусувати менеджерів із продажу на цільових клієнтах, забезпечує дотримання необхідних принципів, визначених керівництвом банку.

Наприклад, принцип визначення цільового сегмента із застосуванням КВЕД дає змогу оптимально встановлювати ліміти за галузями, визначати максимальний обсяг кредитування пріоритетних, проте обмежених у плані одержання позичок сфер сільськогосподарського виробництва.

Ще одним видом лімітування є максимальна концентрація кредитних ризиків за однією групою пов’язаних компаній, що допомагає мінімізувати кредитні ризики концентрації.

Зауважимо, що сам термін “група пов’язаних компаній” досі чітко не визначений. Це питання потребує дєвішої уваги законодавців і практиків. Незважаючи на термінологічну проблему, агропромислому банку слід чітко визначитися із сутністю і місцем групи чи груп пов’язаних компаній у внутрішній сегментації. На нашу думку, термін, про який ідеться, може трактуватися як компанії або приватні підприємці, що мають прямий або опосередкований вплив на діяльність одна одної. Прямий вплив визначається через участь у капіталі іншої компанії (доцільно було б урахувати частку, що перевищує 25%). Проблемність цього питання полягає саме у визначенні опосередкованого впливу, що потребує окремого, більш деталізованого аналізу.

Як уже зазначалося, чим глибше банк розуміє бізнес клієнта, тим якіснішими є його послуги та сервіс, тим нижчими виявляються кредитні ризики. Саме вони є однією з найболючіших проблем для спеціалізованого агропромислового банку.

Сильні морози зими 2002–2003 років, засуха 2007 року, рекордний урожай 2008-го мали однаково негативний вплив на платоспроможність сільськогосподарських виробників. У кожному випадку єдиним виходом із критичної ситуації стала пролонгація кредитів. Серед основних причин, через які клієнти відмовлялися погашати кредити, було їхнє небажання продавати зерно за низькою ціною: банки, як правило, надають позички весною, а повернення вимагають наприкінці

літа, коли починається збір урожаю і ціни на сільгосппродукцію мінімальні. Відсутність кредитної дисципліни ґрунтується і на тому, що майно сільгоспвиробників, яке банк має можливість взяти в заставу, здебільшого виявляється неліквідним. На превеликий жаль, низька ефективність виконавчої служби, неефективність судової системи та нотаріальних надписів у випадку іпотеки, відсутність можливості іпотеки землі призводять до того, що банки на практиці не мають ефективних шляхів мотивації сільськогосподарських виробників до своєчасного виконання своїх зобов’язань.

Серед найпоширеніших способів мотивації клієнтів — надання фінансової поруки власників бізнесу. Однак в українській практиці цей механізм має декларативний характер, оскільки досі не створено дієвого правового механізму його застосування. Деякі банки використовують ще один — доволі дієвий — метод мотивації позичальників: іпотеку житла власників бізнесу. Звичайно, вартість реалізації такого заставного майна не покриватиме можливі збитки від кредитної операції, однак побоювання втрати власного житла власниками бізнесу спонукає до високої мотивації.

Останнім часом були спроби диверсифікації підходу у процесі кредитування до клієнтів із позитивною та негативною (проблемною) кредитними історіями. Звісно, що потреби клієнта, який повертає кредити своєчасно, повинні задовольнятися в першу чергу. Однак активне зростання обсягів кредитування, боротьба за клієнтів між банками в останні роки призвели до того, що такі суттєві фактори, як кредитна історія та достовірність і прозора фінансова звітність були відсунуті на другий план.

Отже, стратегія розвитку спеціалізованого аграрного банку повинна базуватися на чіткому визначенні цільових клієнтів, продуктової структури та стратегії виходу на ринок. Задля забезпечення ефективної системи кредитування банк потребує впровадження кредитної політики, яка б ґрунтувалася на врахуванні ступеня ризику як клієнта, так і сектору економіки, до якого належить господарська діяльність цього клієнта.

Суттєво важливим фактором практичної реалізації стратегії розвитку є організація, структура управління банком та його персонал. Аналіз і дослідження моделей організаційного управління та ефективної структури спеціалізованого банку стане предметом наступних досліджень.

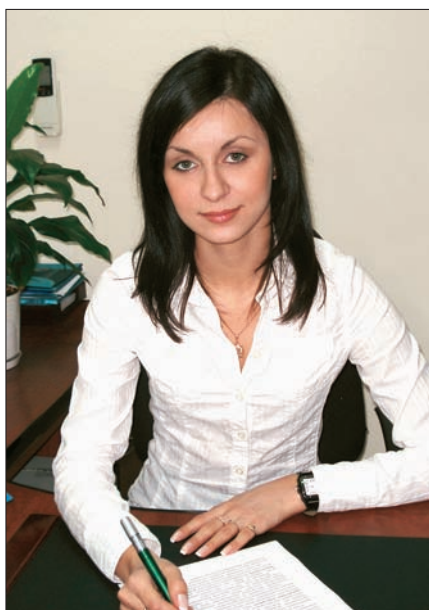

Володимир Бобиль

Кандидат економічних наук, доцент кафедри обліку, аудиту та інтелектуальної власності Дніпропетровського національного університету залізничного транспорту імені академіка В.Лазаряна

Марина Соловей

Магістр Національної металургійної академії України (м. Дніпропетровськ)

Сек'юритизація банківських активів у контексті управління портфельним кредитним ризиком

В умовах фінансової кризи кредитні установи зацікавлені в диверсифікації джерел фінансування, зменшенні кредитного ризику та збільшенні власної ліквідності. Саме ці завдання є пріоритетними для сучасного ризик-менеджменту фінансового сектору. Одним із інструментів для досягнення цієї мети є сек'юритизація банківських активів. Про її ефективність свідчить позитивний досвід багатьох країн світу, в яких він успішно використовується.

Значний внесок у дослідження проблем сек'юритизації активів зробили західні та вітчизняні економісти Джон Ф. Маршал, Стівен Фрост, Гюнтер Фонбаер, Френк Дж. Фабозі, Джеймс Барт, Тамар Френкел, Тімоти Кох, Ханс Пітер Бер, Євгеній Жуков, Борис Кишакевич, Олена Чуб, Антон Селіванівський, Юрій Туктаров, Олексій Ковальов.

Незважаючи на значну кількість наукових праць, присвячених питанням сек'юритизації активів, практичний аспект застосування цього інструменту в системі ризик-менеджменту розглянуто в загальному аспекті й потребує подальшого вивчення.

Завдання нашого дослідження — проаналізувати механізм сек'юритиза-

ції банківських активів у контексті управління фінансовими ризиками, зокрема — портфельним кредитним ризиком.

ВИЗНАЧЕННЯ КАТЕГОРІЇ “СЕК'ЮРИТИЗАЦІЯ”

Впровадження інструменту сек'юритизації активів наприкінці 80-х років ХХ століття спричинили такі економічні фактори:

- посилення конкуренції між фінансово-кредитними установами;
- зростання вартості залучення ресурсів;
- зниження операційної маржі, що призвело до зменшення доходів банківських установ;

— погіршення якості кредитних портфелів, унаслідок чого підвищилися вимоги регулюючих органів до розмірів власного капіталу банків.

Про ефективність використання у фінансовій практиці інструменту сек'юритизації свідчить позитивний досвід багатьох країн, у яких він використовується вже понад 10 років і охоплює такі види кредитування, як позики на придбання нерухомості, автомобілів, кредитні картки тощо. Завдяки сек'юритизації банківські активи ефективно працюють, генеруючи нові довгострокові кредити в реальний сектор економіки.

Піонером розвитку сек'юритизації є США, де з метою створення вторинного ринку заставних у 1970 році були

утворені державні агенції. Їх діяльність допомогла стандартизувати оформлення документів і угод про іпотеку. Сек'юритизація викликала інтерес також і в інших фінансових установах, бо забезпечила новим фінансовим інструментарієм таких потенційних інвесторів, як страхові компанії та пенсійні фонди.

Наприкінці 1980-х років сек'юритизацію запровадили в Канаді, Великобританії, Австралії, Японії, на початку 1990-х — в усій Західній Європі, Південно-Африканській Республіці, Гонконзі та Індії. У 2000-х роках техніку сек'юритизації активів запровадили країни Центральної та Східної Європи, Північної Африки і Близького Сходу. У 2003 році перші такі операції здійснено в Польщі, Чехії, Казахстані, в 2004-му — в Росії та Латвії, у 2005-му — в державах Південно-Східної Азії [1].

З'ясуємо сутність поняття "сек'юритизація".

Базельський комітет з питань банківського нагляду розглядає сек'юритизацію як "структуровані угоди, в яких банки використовують кредитні деривативи, щоб передати кредитний ризик певного пулу активів третім особам, у тому числі страховим компаніям, іншим банкам і нерегульованим особам" [2].

У Міжнародних стандартах фінансової звітності № 39 "Фінансові інструменти: визнання і оцінка" сек'юритизація трактується як "процес трансформації фінансових активів у цінні папери" [3].

Юрій Туктаров також визначає сек'юритизацію як перерозподіл ризиків шляхом трансформації активів банку у цінні папери для продажу інвесторам [4].

Антон Селіванівський у своїх працях стверджує, що сек'юритизація — це фінансування або рефінансування

будь-яких активів компанії, що приносять дохід, через перетворення таких активів у ліквідну форму шляхом емісії облігацій або інших цінних паперів [5].

Враховуючи наведені визначення, можемо зробити висновок, що завдяки трансформації неліквідних активів у ліквідні — гроші сек'юритизація поліпшує ліквідність та зменшує портфельний кредитний ризик фінансової установи.

МЕТОДИ УПРАВЛІННЯ ПОРТФЕЛЬНИМ КРЕДИТНИМ РИЗИКОМ

Відомо, що до методів управління портфельним кредитним ризиком банку належать: диверсифікація, лімітування, створення резервів, сек'юритизація (див. схему 1).

Метод диверсифікації полягає у розподілі кредитного портфеля серед широкого кола позичальників, які відрізняються умовами діяльності, зокрема такими, як галузь економіки та географічний регіон.

Метод лімітування полягає у встановленні максимально допустимих обсягів наданих позичок, що дає змогу обмежити кредитний ризик. Ліміти можуть встановлюватися за видами кредитів, категоріями позичальників або групами взаємопов'язаних позичальників, за найризикованішими напрямками кредитування, зокрема, такими, як надання довгострокових позик, кредитування в іноземній валюті тощо. Ліміти визначають в абсолютних граничних величинах (сума кредиту в грошовому вираженні) або у відносних показниках (коефіцієнти, індекси, нормативи).

Метод резервування полягає в акумуляції частини коштів, які надалі використовуються для компенсації не-

повернутих кредитів. З одного боку, резерв під кредитні ризики є захистом вкладників, кредиторів та акціонерів банку, а з другого — підвищує надійність і стабільність банківської системи в цілому.

Як бачимо на схемі 1, сек'юритизація, поділяється на три методи:

— *класичний*: використовуючи його, банк продає свої активи спеціалізованій юридичній компанії — SPV (special purpose vehicle), яка фінансує купівлю цих активів шляхом випуску цінних паперів на ринку капіталу. SPV має бути повністю відокремленою від первинного власника активів (банку), щоб не допустити включення її в консолідовану групу з фінансовою установою і уникнути можливих наслідків неплатоспроможності первинного власника акцій (див. схему 2);

— *синтетичний*: характеризується тим, що активи залишаються на балансі кредитної установи. Цей метод доцільно використовувати в тому випадку, коли пул активів формується з малоризикових кредитів і їх списання може погіршити якісні характеристики (нормативи) кредитного портфеля банку.

— *накопичувальний*: завдяки простоті реалізації є найпопулярнішим серед невеликих банків. При застосуванні накопичувальної сек'юритизації банк формує кредитний портфель, а потім відповідно до його обсягу випускає облігації, які розміщуються серед іноземних банків. Видані кредити є безпосереднім забезпеченням за цінними паперами (фактично продаж позик не відбувається) [6].

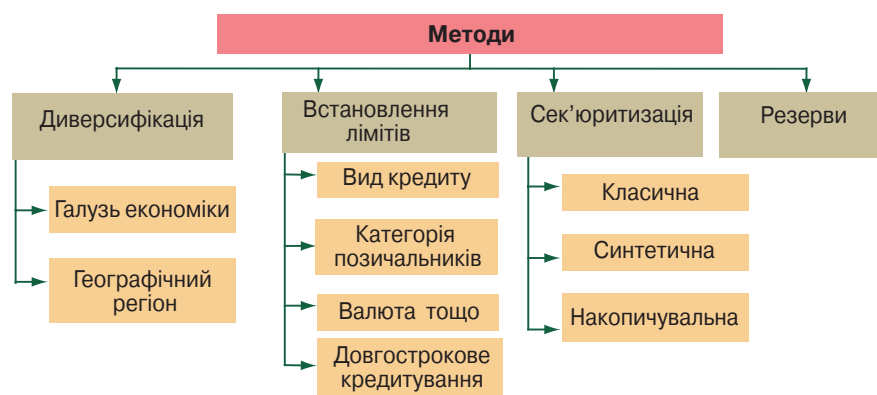
МЕХАНІЗМ СЕК'ЮРИТИЗАЦІЇ БАНКІВСЬКИХ АКТИВІВ

Основними учасниками сек'юритизації є: банк-оригінатор, гарант, андеррайтер, спеціалізована юридична компанія, консалтингові та рейтингові компанії, інвестори (див. таблицю).

При застосуванні будь-якого з методів сек'юритизації банк отримує значні переваги, а саме:

— замість строкових активів банк одержує ліквідні кошти, які можна використати для подальшого розвитку. Часто банк має значні обсяги недостатньо ліквідних активів, продаж яких у потрібний момент не завжди можливий, що може призвести до втрати його платоспроможності. У цьому разі сек'юритизація становитиме важливий інструмент управління

Схема 1. Методи управління портфельним кредитним ризиком

Функції основних учасників процесу сек'юритизації	
Учасник	Функції
Банк-оригінатор	Формує пул активів (кредити)
Спеціалізована юридична компанія (SPV)	Купує пул активів у банку-оригінатора та емітує цінні папери
Гарант (банк, страхова компанія)	Надає фінансові ресурси у випадку, коли банк-оригінатор не в змозі обслуговувати видані кредити
Андеррайтер	Оцінює й підтримує відповідні ціни емітованих цінних паперів
Консалтингова компанія	Надає консультації з питань оподаткування, фінансової звітності тощо.
Рейтингова компанія	На підставі аналізу якісно-кількісних характеристик пулу активів і фінансової стабільності учасників процесу сек'юритизації визначає рейтинг емітованих цінних паперів
Інвестор	Вкладає грошові кошти в емітовані цінні папери

активами, позаяк дає змогу реалізувати їх швидко й ефективно в умовах конкурентно насиченого ринку;

— розширюється коло потенційних інвесторів;

— зменшується ймовірність виникнення у банку процентного, кредитного ризиків, а також ризику втрати ліквідності. Сек'юритизація перерозподіляє ці банківські ризики між кредитною установою, інвестором і посередником;

— поліпшується виконання чинних нормативів (наприклад, відношення зобов'язань до власного капіталу);

— банк може позиціонувати себе як фінансову установу, котра спроможна працювати зі складними міжнародними фінансовими інструментами.

Додамо, що сек'юритизацію можна застосувати щодо широкого переліку активів. Це насамперед іпотечні та споживчі кредити, лізингові платежі, будь-які однорідні позики, товарні кредити, а крім того, різно-

манітні грошові доходи, які суб'єкт господарських відносин планує отримати в результаті своєї діяльності.

НЕКОНТРОЛЬОВАНИЙ ПРОЦЕС СЕК'ЮРИТИЗАЦІЇ ЯК ОДИН ІЗ ЧИННИКІВ ФІНАНСОВОЇ КРИЗИ

Є підстави стверджувати, що нинішнє складне економічне становище у світі певною мірою стало наслідком неконтрольованого процесу сек'юритизації банківських кредитів (особливо на фінансовому ринку США). Більшість фінансових установ не змогла за допомогою стрес-тестування та інших інструментів управління банківськими ризиками ефективно оцінити портфельний кредитний та стратегічний ризики за наданими кредитами на довгострокову перспективу. Пули активів, сформовані із сумнівних кредитів, одержали високі рейтинги. Емітовані під ці пули цінні папери відповідно були віднесені

до низькоризикових. На думку закордонних економістів, рейтингові агентства у конкурентній боротьбі не враховували тривожні тенденції розвитку економіки, що зрештою спричинило переоцінку кредитоспроможності таких пулів [7].

Зниження цін на нерухомість і сповільнення економічного зростання призвели до дефолту іпотечних кредитів. Наприкінці 2008 року понад 18% американців (тобто 7.63 млн. осіб) зборгували банкам суму, що значно перевищувала поточну ринкову вартість будинків, які вони придбали [8].

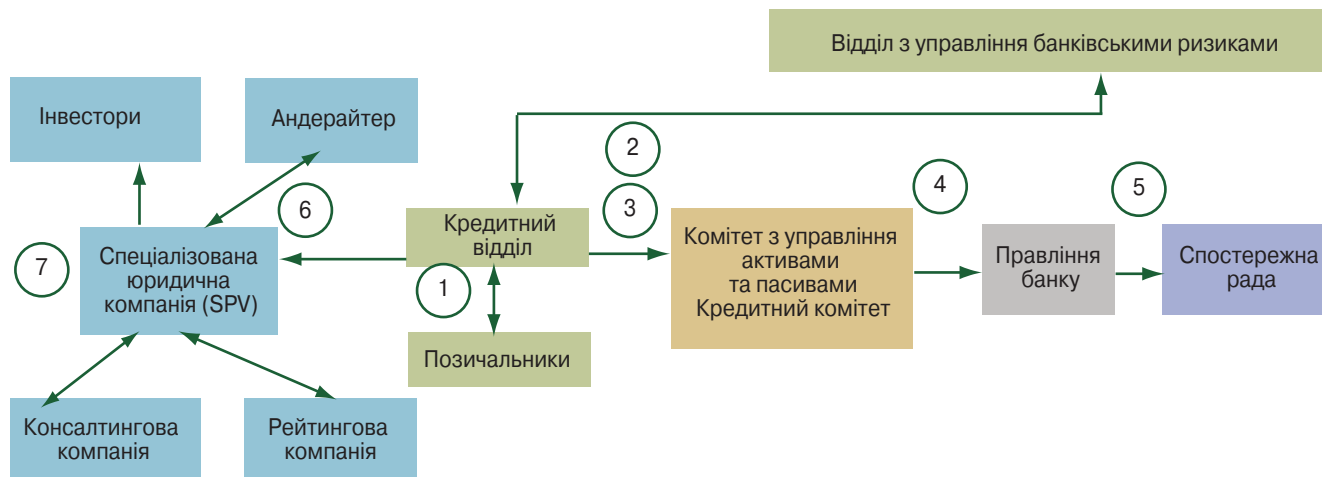
Кредитні ризики з іпотеки поширилися на інші категорії кредитів — від позичок на купівлю авто до кредитних карт.

Страхові компанії та інші гаранті були не в змозі у повному обсязі компенсувати збитки, тому котирування цінних паперів, зокрема акцій банків, різко знизилися.

Розпочавшись у США, криза набула глобального характеру, оскільки глобальною є сама фінансова система. До того ж у більшості країн використовувалися такі моделі оцінки ризиків, які не забезпечували адекватного прогнозування розвитку ситуації. Все це ускладнило залучення додаткового капіталу і збільшило ймовірність негативних взаємозв'язків між корекцією в банківській системі й реальною економікою.

У річному звіті Міжнародного валютного фонду за період із 1 травня 2008-го по 30 квітня 2009 року щодо глобальної фінансової стабільності

Схема 2. Здійснення сек'юритизації за класичним методом

1. Видача та обслуговування кредитів.
2. Кредитний відділ разом із відділом управління банківськими ризиками формує пул однорідних активів.
3. На спільному засіданні кредитного комітету і комітету з управління активами та пасивами розглядається інформація стосовно сформованого пулу активів.
4. Правління банку приймає рішення щодо проведення сек'юритизації та вносить питання на розгляд спостережної ради.
5. Спостережна рада затверджує рішення правління.
6. Кредитний комітет передає пул активів до спеціалізованої юридичної компанії (SPV) та списує його з балансу.
7. Емісія і розміщення цінних паперів.

зазначалося, що фінансові установи вже у вересні 2008 року списали майже 500 млрд. доларів США активів. При цьому новий капітал, який вдалося залучити банкам, покривав лише дві третини цих витрат [8].

ШЛЯХИ РОЗВИТКУ СЕК'ЮРИТИЗАЦІЇ В УКРАЇНІ

За класичною схемою сек'юритизації у березні 2007 року Приватбанк реалізував операцію з випуску єврооблігацій на суму 180 млн. доларів США. Цінні папери були забезпечені іпотечними кредитами. Ця операція стала однією з найбільших у Східній Європі. До портфеля увійшли близько 10 тисяч кредитів позичальників із різних регіонів України, причому середня величина одного кредиту становила приблизно 17 тис. доларів США. Висока якість іпотечного портфеля Приватбанку забезпечила високий рейтинг єврооблігацій — він перевищив рівень суверенного рейтингу України. Основними інвесторами були банки й інвестиційні компанії з Європи та Північної Америки, причому британські інвестори купили 28% випуску, німецькі та австрійські — по 21%. У пулі інвесторів цього випуску взяли участь також французькі, португальські, російські, італійські, грецькі й канадські інвестиційні банки та компанії. На думку експертів, саме завдяки успішній операції сек'юритизації іпотечних активів Приватбанк зміг на той час зменшити відсоткові ставки за кредитами на купівлю житла і таким чином поліпшив свої позиції на іпотечному ринку.

У 2006 році вітчизняний банк “Дельта”, використовуючи накопичувальний метод, реалізував операцію сек'юритизації портфеля споживчих кредитів на суму 100 млн. доларів США.

Однак більшість українських банків не поспішає сек'юритизувати свої активи, що можна пояснити кількома причинами.

По-перше, нерозвинута законодавча база. Нормативне регулювання сек'юритизації активів вимагає вирішення низки правових питань, пов'язаних із передачею прав вимог, банкрутством тощо, узгодження з корпоративним, податковим, банківським законодавством. Нині сек'юритизація не є суб'єктом спеціалізованого вітчизняного законодавства, тому бракує уніфікованої документації регламенту оформлення таких операцій. Чималі труднощі виникають і при їх обліку. Не ви-

значено правовий статус спеціалізованої юридичної компанії. Не з'ясовано специфіку оподатковування.

У Законі України “Про іпотечні облігації” йдеться тільки про один механізм сек'юритизації — сек'юритизацію іпотечних позик. Актуальними залишаються питання щодо створення закону, який би регламентував усі форми сек'юритизації, та внесення необхідних поправок до чинних законодавчих актів.

По-друге, в Україні немає ефективної ринкової інфраструктури. Нестача ліквідних фінансових інструментів, негнучка податкова система, нечисленність кредитоспроможних учасників фінансового ринку — все це гальмує поширення механізму сек'юритизації.

По-третє, низький рівень стандартизації кредитів. Вітчизняним банкам бракує алгоритму формування пулів з однорідних активів.

По-четверте, низький суверенний кредитний рейтинг України. У травні 2008 року міжнародне рейтингове агентство Фітч Рейтингс (Fitch Ratings) знизило прогноз рейтингу нашої країни з “позитивного” до “стабільного”. У жовтні того ж року прогноз іще раз погіршено — зі “стабільного” на “негативний”. В обох випадках рейтинг був переглянутий у зв'язку з політичною нестабільністю, бездіяльністю законодавчої влади, високим рівнем інфляції та зростанням дефіциту платіжного балансу.

Однак головною проблемою щодо підвищення ефективності сек'юритизації активів є незадовільний рівень системи ризик-менеджменту у банківських установах. Як засвідчила фінансова криза, ця проблема є актуальною не лише для вітчизняних банків.

ВИСНОВКИ

Одним із варіантів вирішення проблеми нестачі фінансових ресурсів у банках є розвиток системи рефінансування банківських активів на засадах сек'юритизації.

Сек'юритизація за своєю суттю є інструментом, який знижує вартість позикових грошових коштів, очищає баланс кредитної організації, поліпшує її фінансові показники. Фактично це процедура трансформації неліквідних активів у ліквідні цінні папери. Але цей інструмент дає результат лише за умови ефективного застосування методів оцінки портфельного кредитного ризику, ризику ліквідності та стратегічного ризику. Тому державні органи регулю-

вання мають бути активно задіяні не тільки у процесі розробки методик оцінки ризиків, а й під час контролю за їх використанням у системах ризик-менеджменту кредитних установ.

Крім того, необхідно трансформувати чинну законодавчу базу. Це стосується не лише корекції Закону України “Про іпотечні облігації” та інших правових актів, а й прийняття спеціального Закону “Про сек'юритизацію”.

Сучасна фінансова криза довела необхідність розвитку системи локальної сек'юритизації. Для цього на фінансовий ринок як активні учасники мають вийти пенсійні фонди, страхові компанії та великі корпоративні інвестори, що також потребує відповідних змін правового поля.

Наступний крок — це розробка та впровадження єдиних стандартів формування кредитних пулів, державний контроль за їх дотриманням.

Також необхідно розробити й запровадити схеми державної підтримки учасників іпотечного ринку, визначити шляхи створення спеціалізованих кредитних установ мобілізації довгострокових ресурсів населення.

Усі ці комплексні заходи слід проводити послідовно, враховуючи потреби й можливості сучасної вітчизняної економіки.

Література

1. Ковалев А. Сек'юритизація — фінансова інновація в Україні // *Фінансовий директор*. — 2006. — № 11 (51). — С. 46-53.
2. ISDA Margin Survey 007 / Аналітичний огляд // http://www.isda.org/c_and_a/pdf.
3. Голов С.Ф. Бухгалтерський облік і фінансова звітність за міжнародними стандартами. — Х.: Фактор, 2007. — 976 с.
4. Туктаров Ю. Синтетическая сек'юритизация // *Рынок ценных бумаг*. — 2007. — № 13. — С. 22-28.
5. Селивановский А. Правовые риски ипотечного агента // *Хозяйство и право*. — 2005. — № 8. — С. 9-10.
6. Чуб О. До питання використання банками механізмів сек'юритизації активів // *Банківська справа*. — 2009. — № 3(87) — С. 69-70.
7. Трахтман Д. Мировой финансовый кризис: причины, профилактика, дальнейшие меры // <http://www.america.gov/st/econ-russian/2009/June/20090508162301na-neerg0.5007898.html>.
8. Годовой отчет МВФ за 2009 г. http://www.imf.org/external/russian/pubs/f/ar/2009/pdf/ar09_rus.pdf.

Дослідження/

Потенційний ризик чинників виробничого середовища у професійній діяльності працівників банківських установ

Банківська діяльність охоплює комплекс багатьох інтенсивних, напружених та динамічних процесів. Працівники банківської сфери під час виконання службових обов'язків перебувають під впливом чинників виробничого середовища. У статті представлено дані аналізу наукових джерел та результати дослідження впливу потенційних ризик-шкідливих чинників виробничого середовища в професійній діяльності працівників банківських установ та запропоновано шляхи захисту здоров'я і працездатності працівників банків.

Сучасний стан службової діяльності фахівців фінансово-кредитної сфери характеризується збільшенням обсягів інформації, її переробки і кількості прийнятих рішень шляхом використання різноманітних технічних засобів. Кредитні установи в технологічному процесі дедалі ширше використовують засоби, які базуються на досягненнях у сфері електронно-обчислювальної техніки. Для працівників банківських установ такими технічними засобами є: персональні електронно-обчислювальні машини (ПЕОМ), системи електронних платежів (СЕП), системи комплексної автоматизації внутрібанківської діяльності, автоматизована система обробки банкнот тощо. Це високотехнологічні системи, які за рівнем не поступаються аналогічним системам економічно розвинутих країн Європи та світу.

За експертними оцінками, у найближчі двадцять років завдяки системам автоматизованого управління роль традиційних позиково-депозитних операцій як джерела доходу кредитних установ знизиться, натомість підвищиться значення нефінансових операцій, у тому числі інформаційного обслуговування.

Взаємодія людини зі складними технічними системами збільшує відповідальність працівників за функціонування технічних засобів, значно підвищує ризик, пов'язаний із незнанням правил безпеки праці. Тому вкрай важливо, щоб працівник банку в ході виробничої діяльності належно дбав

про збереження власного здоров'я та здоров'я співробітників.

Відомо, що порушення правил і вимог охорони та гігієни праці може призвести до істотного погіршення здоров'я або виникнення професійно зумовлених захворювань. Професії економічного кшталту, зокрема працівників банківської сфери, тісно пов'язані з роботою за комп'ютером. За висновками Національного інституту охорони праці і здоров'я (США), при використанні комп'ютерів найбільшого ризику зазнають органи зору, скелетно-м'язова система, репродуктивна функція у жінок, нервово-психічний стан (з можливим формуванням стресу).

Крім того, для банківських установ велике значення має охорона праці осіб, зайнятих на роботах у підземних грошових сховищах (які є в кожному банку), праця інкасаторів, охоронців. Серйозну стурбованість викликає також питання особистої безпеки керівників та інших посадовців банків, їх захисту від злочинних посягань.

Мета нашого дослідження полягає у визначенні потенційного ризику чинників виробничого середовища для здоров'я працівників банку різних професій: економістів, спеціалістів з обслуговування юридичних та фізичних осіб, інженерів-програмістів, інкасаторів, охоронців, а також у розробці комплексу організаційно-технічних та медико-профілактичних заходів щодо збереження здоров'я та працездатності.

Теоретико-методологічну основу реалізації окреслених нами завдань становили положення ризик-менеджменту з охорони праці, соціологічні та медичні дослідження вітчизняних і зарубіжних науковців, відповідні законодавчі, нормативно-правові документи тощо. У процесі дослідження використано низку наукових інструментів, зокрема, — методи аналізу та оцінки виробничого ризику при виконанні робіт за професією, статистичний метод, методи анкетування, експертних оцінок, графічного аналізу.

Праця виконувалася впродовж 2006-2007 рр. як ініціативне дослідження колективу науковців у галузі безпеки та гігієни праці із залученням студентів четвертого курсу факультету "Банківська справа" Львівського інституту банківської справи УБС НБУ.

Оцінка ризик-шкідливих чинників у професійній діяльності працівників банку здійснювалася шляхом опитування (анкетування) працівників п'яти банківських установ м. Львова за професіями: економіст, спеціаліст з обслуговування юридичних та фізичних осіб, інженер-програміст, охоронець (усього 150 респондентів). У професійній групі інкасаторів опитування проводилося під час їх навчання на курсах підвищення кваліфікації в Регіональному центрі підвищення кваліфікації (РЦПК) Львівського інституту банківської справи УБС НБУ.

Ідея дослідження полягала в тому, щоб працівники банківських установ із числа професійно найпідготов-

леніших (30 осіб від кожної установи зі стажем роботи 3 – 5 років) дали суб'єктивну оцінку рівня пріоритетності впливу потенційних ризик-шкідливих чинників на їх здоров'я і працездатність у ході виконання виробничих операцій.

Рівень (ранг) ризик-шкідливих чинників оцінювався за п'ятибальною шкалою від 1 до 5, де 5 – найвищий. Достовірність отриманих результатів з'ясували за методом апіорного ранжирування [8].

ЧИННИКИ ВПЛИВУ ВИРОБНИЧОГО СЕРЕДОВИЩА

Професійна діяльність більшості працівників кредитних установ здійснюється на комп'ютеризованих робочих місцях і належить до сфери розумової праці, що зумовлює вплив комплексу шкідливих чинників виробничого середовища на їх функціональний стан.

Аналіз наукової літератури [1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 10, 11] допоміг визначити, що потенційними ризик-шкідливими чинниками у професійній діяльності працівників банківських установ можуть бути:

- X1 – виробничий мікроклімат;
- X2 – освітлення;
- X3 – електромагнітні випромінювання різних частотних діапазонів;
- X4 – виробничий шум, вібрація;
- X5 – іонізація повітря;
- X6 – статична електрика;
- X7 – перенапруження зорового аналізатора;
- X8 – статичні, фізичні навантаження та недостатня рухова активність;
- X9 – нервово-емоційне напруження;
- X10 – розумове напруження;
- X11 – кримінологічні небезпеки.

САНІТАРНО-ГІГІЄНІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЧИННИКІВ ВИРОБНИЧОГО СЕРЕДОВИЩА ТА ЇХ ВПЛИВ НА СТАН ЗДОРОВ'Я ПРАЦІВНИКІВ БАНКУ

Мікроклімат виробничого приміщення (X1)

Відповідно до Державних санітарних правил і норм (ДСанПіН 3.3.2-007-98) у виробничих приміщеннях та на робочих місцях операторів ПЕОМ мають забезпечуватися оптимальні значення параметрів мікроклімату: температури, відносної во-

логості й рухливості повітря (ГОСТ 12.1.005-88, СН 4088-86). Приміщення для роботи з комп'ютером мають бути обладнані системами опалення, кондиціювання повітря або припливно-втяжною вентиляцією [11].

Освітлення робочих місць (X2)

Рівень освітлення при роботі за комп'ютером повинен становити не менш як 300–500 лк. Відповідно до Реєстру державних нормативних актів з охорони праці (ДНАОП 0.00-1.31-99), освітлення у приміщеннях з ПЕОМ має бути сумішним, тобто недостатнє за нормами природне освітлення доповнюється штучним. Освітлення має бути рівномірним. Найдоцільніше використовувати люмінесцентні лампи. У разі переважної роботи з документами допускається встановлення додаткових світильників місцевого освітлення. Аби уникнути потрапляння яскравих променів відбитого світла на екран або в очі користувачам комп'ютерів, рекомендують, щоб кольори меблів, апаратури, одягу не були світлих тонів (білого, світло-жовтого, світло-рожевого).

Необхідно пам'ятати, що офіси багатьох банківських установ освітлені вельми яскраво: у приміщеннях зберглося освітлення, розраховане на людей, котрі дивилися на свої робочі столи зверху вниз протягом усього робочого дня. У наш час більшість працівників дивиться прямо перед собою – на монітори персональних комп'ютерів, і, таким чином, їм в очі спрямовано дуже багато світла. Тому якщо немає можливості зменшити освітлення, необхідно переставити робочий стіл у менш освітлену частину приміщення.

Випромінювання іонізуючого (рентгенівського), оптичного, радіочастотного діапазонів, джерелами яких є монітори з електронно-променевими трубками (ЕПТ)¹ (X3)

♦ **Іонізуюче (рентгенівське) випромінювання** виникає всередині колби електронно-променевої трубки

¹ Останнім часом спостерігається тенденція до використання в масових системах моніторів на основі рідких кристалів (РКД), які порівняно з ЕПТ мають як переваги, так і недоліки.

(ЕПТ), коли прискорені електрони швидко сповільнюються матеріалом екрана. Енергія цих фотонів обмежена потенціалом розгону і залежить від технічної конструкції конкретного терміналу. Дослідження свідчать, що рентгенівське випромінювання не становить небезпеки для користувача ПЕОМ, оскільки інтенсивність такого випромінювання нижча від гранично допустимого рівня. Відповідно до “Норм радіаційної безпеки України” (НРБУ-97) гранично допустима потужність експозиційної дози рентгенівського випромінювання на відстані 5 см від екрана відеотерміналу становить $7.74 \cdot 10^{-12}$ А/кг, що відповідає еквівалентній дозі 10 мкбер/год [1,11].

♦ **Оптичне випромінювання**, яке виникає завдяки взаємодії електронів з шаром люмінофора на екрані, включає ультрафіолетову (УФ), світлову та інфрачервону (ІЧ) складові.

♦ **УФ-випромінювання** впливає, як правило, на шкіру та очі людини. Аналіз досліджень робочих місць користувачів ПЕОМ засвідчив, що у 85% проведених вимірювань, тобто в більшості випадків, УФ-випромінювання не зафіксовано. Коли ж таке випромінювання вдалося виявити, його рівень становив у середньому 0.001 Вт/м² [11].

♦ **Світлове випромінювання** впливає в основному на очі і призводить до їх втоми, запалення рогівки. Однак ці симптоми швидко минають і не призводять до патологічних змін.

♦ **ІЧ-випромінювання** – це хвилі довжиною від 0.76 мм до 1 мм. Для більшості біологічних об'єктів випромінювання цього діапазону вважаються непроникними. Дослідження показали, що інтенсивність інфрачервоних випромінювань, які генерують монітори на основі ЕПТ, нижча від значень, передбачених ДСанПіН 3.3.2-007-98. Реальна інтенсивність кожного діапазону, частота, інші параметри залежать від технічної конструкції конкретного відеотерміналу, його екранування тощо.

♦ **Електромагнітні випромінювання** (ЕМВ) та електростатичні поля. Джерелом ЕМВ є відеодисплейний термінал. Тому обираючи робоче місце для комп'ютера, необхідно пам'ятати, що його задня і бокові стінки можуть бути джерелом значно більшого ЕМВ, ніж екран. Питання впливу ЕМВ на біологічну систему вивчено недостатньо [3], але в численних публікаціях стверджується,

що радіочастотне випромінювання в умовах тривалої багаторічної дії накопичується в організмі людини, внаслідок чого може впливати не лише на нервово-психічну діяльність людини, а також на інші функціональні системи [1, 2, 10, 11].

У багатьох наукових працях висловлюється думка, що внаслідок впливу електромагнітних полів, які генерує комп'ютерна техніка, порушується репродуктивна функція у жінок. Численні експерименти, проведені на тваринах, підтвердили, що електромагнітні поля високої інтенсивності можуть змінювати і переривати клітинний розвиток. На підставі цих та інших дослідів науковці вважають, що робота за комп'ютером є шкідливою для вагітних жінок, особливо в перші місяці вагітності.

Згідно з п.6.6 ДСанПіН 3.3.2.-007-98, жінки на період вагітності та годування дитини груддю до виконання робіт за комп'ютером не допускаються.

Виробничий шум і вібрація (X4)

Одним зі шкідливих факторів при роботі за комп'ютером та офісною технікою є шум і вібрація.

При роботі за ПЕОМ основним джерелом шуму є всі рухомі складові, насамперед друкувальні пристрої (матричні та струменеві принтери), сканери, дисководи, а також вентилятори, робота яких супроводжується акустичним випромінюванням різних частот, включаючи ультразвук.

Допустима рівномірна інтенсивність шуму на робочих місцях з ПЕОМ має відповідати вимогам ДСанПіН 3.3.2.-007-98 і становити: оптимальна — до 35–45 дБ, гранична — до 50–60 дБ [3, 8].

Рівень вібрацій на робочих місцях з відеотерміналом і персональним комп'ютером не повинен перевищувати значення, допустимі Державними санітарними нормами виробничої загальної та локальної вібрації (ДСН 3.3.6.039-99).

Іонізація повітря (X5)

У повітрі зовнішнього природного середовища, як і всередині приміщень, є певна кількість заряджених частинок, котрі називаються іонами. Дослідженнями встановлено, що в закритих приміщеннях, де працюють з комп'ютерами, концентрація легких негативних іонів зменшується (че-

рез 5 хвилин — у вісім разів, а через 3 години — до нуля).

Така зміна балансу іонного складу повітряного середовища призводить до підвищення кількості озону (внаслідок використання лазерних принтерів, ксероксів) і може бути шкідливою для користувачів. Так, за незначного перевищення допустимої концентрації озону подразнюється слизова оболонка носа, очей, горла; надлишок озону впливає також на розумову і фізичну діяльність.

Гранично допустимі рівні іонізації повітря приміщень при роботі з ПЕОМ повинні відповідати ДНАОП 003-3.06.80 “Санітарно-гігієнічні норми допустимих рівнів іонізації повітря виробничих та громадських приміщень”.

Засоби забезпечення необхідної концентрації іонізації повітря:

- ◆ кондиціювання повітря;
- ◆ іонізування повітря;
- ◆ збільшення вологості приміщень тощо.

Статична електрика (X6)

Статична електрика — накопичення електричного заряду на поверхні обладнання ПЕОМ (як конденсатор) — може сягати кількох тисяч вольтів (переважно на електронно-променевої трубки відеотермінала, зокрема на екрані). При дотику до такого обладнання може статися електричний “удар”.

Для захисту від статичної електрики необхідно:

- ◆ встановити нейтралізатори статичної електрики;
- ◆ підтримувати у приміщенні відносну вологість повітря не нижче 45–50% шляхом зволоження;
- ◆ протирати екран та робоче місце спеціальною антистатичною серветкою або зволоженою тканиною;
- ◆ кілька разів на день мити шкіру обличчя і рук водою.

Напруженість електростатичного поля на робочих місцях, у тому числі й з відеотерміналами, не повинна перевищувати 20 кВ/м відповідно до ГОСТ 12.1.045-84 “ССБТ. Електростатичні поля. Допустимі рівні на робочих місцях і вимоги щодо проведення контролю”.

Перенапруження зорового аналізатора (X7)

Перенапруження зорового аналізатора виникає при роботі користувача

з ПЕОМ за значного зорового навантаження (особливо в процесі зчитування інформації з монітора, коли зображення має дрібні елементи, літери тощо) і може призводити до зорового дискомфорту (так званої “астенопії”, котра визначається як будь-які суб'єктивні зорові порушення чи емоційний дискомфорт, що є результатом перенапруження зору).

Основні симптоми астенії — відчуття втоми, біль в очах, подразнення та інші. Важливу роль у розвитку астенії відіграє низька якість зображення інформації на моніторі. Дефектне фокусування і розпливчасті символи посилюють негативний вплив на зір. Дискомфорт найчастіше виникає при надмірній яскравості монітора і паперового документа.

Сучасні медичні обстеження десятиків тисяч професійних користувачів персональних комп'ютерів, проведені в Німеччині та Італії, засвідчили, що частота порушень зору в них на 15–20% вища, ніж серед працівників, робота яких не пов'язана з ПЕОМ. Тому перед початком праці за комп'ютером необхідно обстежитись у лікаря-офтальмолога.

Статичні, фізичні навантаження та недостатня рухова активність (X8)

Ці ризик-шкідливі чинники проявляються в перенапруженні різних ланок скелетно-м'язової системи, а при неправильній чи незручній робочій позі призводять до тиску на грудну клітку, що ускладнює дихання, а також призводить до порушення кровообігу й застою крові у венах, органах черевної порожнини, тазу і нижніх кінцівках.

Виконання дрібних стереотипних рухів спричиняє кістково-м'язовий дискомфорт, а саме: втому, скутість м'язів, біль у кістках, судоми, оніміння й тремтіння рук.

Напруження при статичній роботі у п'ять разів перевищує напруження, викликане динамічною працею. На відновлення енергії після тривалої статичної роботи необхідно в 3–4 рази більше часу, ніж після динамічної.

Перенапруження скелетно-м'язової системи може бути викликане:

- ◆ незручним розташуванням за столом, яке ускладнюється нехтуванням ергономічних вимог до організації робочого місця;

БАНКИ УКРАЇНИ

- ♦ однотипними циклічними навантаженнями, викликаними роботою з клавіатурою;
- ♦ обмеженою загальною руховою активністю (гіподинамією).

Нервово-емоційне напруження, розумове перенапруження (X9, X10)

Зазначені чинники можуть призвести до розладу центральної нервової системи. Під впливом інформаційного перевантаження в операторів ПЕОМ виникають зміни у співвідношенні процесів збудження та гальмування в корі головного мозку. При цьому функціональна активність центральної нервової системи знижується. Людина відчуває втому, викликану сукупністю тимчасових змін у її фізіологічному та психологічному стані внаслідок напруженої чи тривалої діяльності, що призводять до погіршення кількісних та якісних показників роботи.

За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ), в осіб, які працюють за комп'ютером, частіше, ніж в інших працівників, виникають психічні порушення, які проявляються у вигляді дратівливості і пригніченості, безсоння, втрати апетиту, психосоматичних розладів (серцебиття, біль у грудях, порушення функції нижнього відділу шлунково-кишкового тракту).

Кримінологічні небезпеки (X11)

Банківська діяльність пов'язана з високим рівнем ризику різноманітних кримінологічних небезпек, таких як фізичні посягання на життя і здоров'я працівників банку, крадіжки, пограбування майна та коштів, розбійні напади на інкасаторів, пункти обміну валют, загрози вибуху чи замінування приміщень банківських установ. Захист працівників в умовах таких небезпек регламентується спеціальними документами (планами), які мають гриф "для службового користування" або "таємно" [4, 5, 9].

РЕЗУЛЬТАТИ ПРОВЕДЕНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Результати проведеного нами дослідження свідчать про суттєву відмінність показників ступеня важливості впливу ризик-шкідливих

Таблиця 1. Ранжирування впливу потенційних ризик-шкідливих виробничих чинників у професійній діяльності працівників Райффайзен банку "Аваль"

№ п/п	Джерело інформації	Вага факторів у балах (максимальна оцінка 5 балів)										
		X1	X2	X3	X4	X5	X6	X7	X8	X9	X10	X11
1	Економіст	3.6	3.3	1.3	1	2	2.3	4	3	4.3	4.3	2
2	Інженер-програміст	3	4	4	2	1	2	5	4	4	4	2
3	Спеціаліст з обслуговування юридичних і фізичних осіб	4	3	3	3	2	2	5	4	4	5	3.5
4	Інкасатор	3	2	1	2	1	-	2	2	5	3	5
5	Охоронник	4	3	2	3	1	2	5	4	5	3	5
	Сума рангів (балів)	17.6	15.3	11.3	11	8	8.3	21	17	22.3	19.3	17.5
	Значущість чинників (за оцінками респондентів)	4	7	8	9	11	10	2	6	1	3	5

Таблиця 2. Ранжирування впливу потенційних ризик-шкідливих виробничих чинників у професійній діяльності працівників управління НБУ у Львівській області

№ п/п	Джерело інформації	Фактори										
		X1	X2	X3	X4	X5	X6	X7	X8	X9	X10	X11
1	Економіст	3.78	4.22	3.11	3.78	2.77	2.11	4.22	4.55	4.11	3.89	2
2	Інженер-програміст	3	4	5	5	5	4	4	4	3	3	2
3	Спеціаліст з обслуговування юридичних і фізичних осіб	4	3	3	3	2	2	5	4	5	3	3
4	Інкасатор	2	4	-	1.3	-	-	3	1	5	4.6	5
5	Охоронник	2.3	4.3	-	-	-	-	3	5	5	3.6	5
	Сума рангів (балів)	15.08	19.52	11.11	13.08	9.77	8.11	19.22	18.55	22.11	18.09	17
	Значущість чинників (за оцінками респондентів)	7	2	9	8	10	11	3	4	1	5	6

Таблиця 3. Ранжирування впливу потенційних ризик-шкідливих виробничих чинників у професійній діяльності працівників Західного головного регіонального управління Приватбанку

№ п/п	Джерело інформації	Фактори										
		X1	X2	X3	X4	X5	X6	X7	X8	X9	X10	X11
1	Економіст	3.4	3.4	3.2	2.4	3	2.4	4.4	4.8	4	3.4	2.4
2	Інженер-програміст	3	4	5	5	3	3	4	5	5	5	2.4
3	Спеціаліст з обслуговування юридичних і фізичних осіб	3	2.5	3.5	4.0	1.3	1.5	4	4.5	4	2.5	4
4	Інкасатор	2.4	3	-	2	1.4	-	1.2	3	5	4	5
5	Охоронник	2.8	4.4	-	-	-	-	5	5	3	2.4	5
	Сума рангів (балів)	14.6	17.3	11.7	13.4	8.7	6.9	18.6	22.3	21	17.3	18.8
	Значущість чинників (за оцінками респондентів)	7	5	9	8	10	11	4	1	2	6	3

Таблиця 4. Ранжирування впливу потенційних ризик-шкідливих виробничих чинників у професійній діяльності працівників АКБ "Укрсоцбанк" (Львівська філія)

№ п/п	Джерело інформації	Фактори										
		X1	X2	X3	X4	X5	X6	X7	X8	X9	X10	X11
1	Економіст	3.17	4.67	3.33	3.33	3.33	2.5	4.67	3.5	4.17	4.5	3
2	Інженер-програміст	3.5	3	5	3.5	4	2	4	4	5	4.5	3
3	Спеціаліст з обслуговування юридичних і фізичних осіб	3	4	3	3	2	2	5	4	4	4	4
4	Інкасатор	2.17	3	-	2	-	-	3	2.5	5	4.5	5
5	Охоронник	2.17	3	2.33	2	1.33	1	5	4.33	4.5	5	5
	Сума рангів (балів)	14.01	17.67	13.66	13.83	10.66	7.5	21.67	18.33	22.67	22.5	20
	Значущість чинників (за оцінками респондентів)	8	6	7	9	10	11	1	4	2	3	5

Таблиця 5. Ранжирування впливу потенційних ризик-шкідливих виробничих чинників у професійній діяльності працівників ВАТ “Державний ощадний банк України” (Львівське обласне управління)

№ п/п	Джерело інформації	Фактори										
		X1	X2	X3	X4	X5	X6	X7	X8	X9	X10	X11
1	Економіст	2.66	5	2.3	2.3	2.3	2	5	3.67	3.67	4	2.3
2	Інженер-програміст	2	4	5	2	4	3.5	5	5	3	3	2
3	Спеціаліст з обслуговування юридичних і фізичних осіб	4.67	4.5	3.67	4	3	1.5	4	3.5	4	3.7	4.67
4	Інкасатор	2	3	1	2	-	-	3	2.5	4.67	2.67	5
5	Охоронник	2	3	2	3	1	-	2.5	4.5	5	2.67	5
	Сума рангів (балів)	13.33	19.5	13.97	13.3	10.3	7	19.5	19.17	20.34	16.04	18.97
	Значущість чинників (за оцінками респондентів)	8	3	7	9	10	11	2	4	1	6	5

Таблиця 6. Ранжирування впливу потенційних ризик-шкідливих виробничих чинників у професійній діяльності працівників досліджуваних банків у цілому

№ п/п	Джерело інформації	Фактори										
		X1	X2	X3	X4	X5	X6	X7	X8	X9	X10	X11
1	Управління НБУ у Львівській області	3.02	3.9	2.22	2.62	1.95	1.62	3.84	3.71	4.42	3.62	3.4
2	Райффайзен банк “Аваль”	3.52	3.06	2.26	2.2	1.6	1.66	4.2	3.4	4.46	3.86	3.5
3	Приватбанк	2.92	3.46	2.34	2.68	1.46	1.38	3.72	4.46	4.2	3.86	3.76
4	Ощадбанк	2.7	3.9	2.8	2.7	2.1	1.4	3.9	3.8	4.1	3.2	3.8
5	Укрсоцбанк	2.8	3.53	2.27	2.37	1.87	1.3	3.834	3.67	4.53	4	4
	Сума рангів (балів)	14.96	17.85	11.89	12.57	8.98	7.36	19.494	19.04	21.71	18.54	18.46
	Значущість чинників (за оцінками респондентів)	7	6	9	8	10	11	2	3	1	4	5

чинників для працівників різних професійних груп банківських установ, (див. таблиці).

Соціологічне дослідження, проведене експертами (працівниками банку), виявило, що найсерйознішими ризик-шкідливими виробничими чинниками для працівників Райффайзен банку “Аваль” є:

- 1) нервово-емоційне напруження (X9);
- 2) перенапруження зорового аналізатора (X7);
- 3) розумове напруження (X10);
- 4) відхилення від норм параметрів мікроклімату виробничих приміщень (X1).

Соціологічне дослідження, проведене експертами (працівниками банку), виявило, що найвагомішими ризик-шкідливими виробничими чинниками для працівників управління НБУ у Львівській області є:

- 1) нервово-емоційне напруження (X9);
- 2) недостатнє освітлення (X2);
- 3) перенапруження зорового аналізатора (X7);
- 4) статичні, фізичні навантаження та недостатня рухова активність (X8).

Соціологічне дослідження, прове-

дене експертами (працівниками банку), виявило, що найвагомішими ризик-шкідливими виробничими чинниками для працівників Західного головного регіонального управління Приватбанку є:

- 1) статичні, фізичні навантаження та недостатня рухова активність (X8);
- 2) нервово-емоційне напруження (X9);
- 3) кримінологічна небезпека (X11);
- 4) перенапруження зорового аналізатора (X7).

Соціологічне дослідження, проведене експертами (працівниками банку), виявило, що найвагомішими ризик-шкідливими виробничими чинниками для працівників АКБ “Укрсоцбанк” (Львівська філія) є:

- 1) нервово-емоційне напруження (X9);
- 2) розумове напруження (X10);
- 3) перенапруження зорового аналізатора (X7);
- 4) кримінологічна небезпека (X11).

Соціологічне дослідження, проведене експертами (працівниками банку), виявило, що найвагомішими ризик-шкідливими виробничими чинниками для працівників Львівського обласного управління Ощадбанку є:

Таблиця 7. Зведені експертні оцінки впливу потенційних ризик-шкідливих виробничих чинників у професійній діяльності працівників банківських установ

№ п/п	Ризик-шкідливі чинники виробничого середовища	Сума рангів (балів)				
		Економісти	Інженери-програмісти	Спеціалісти з обслуговування юридичних та фізичних осіб	Інкасатори	Охоронці
1	Параметри мікроклімату	3.122	2.7	3.734	2.314	2.654
2	Освітлення	4.118	3.8	3.4	3	3.54
3	Електромагнітні випромінювання різних частотних діапазонів	2.648	4.8	3.234	–	0.866
4	Виробничий шум, вібрація	2.562	3.5	3.4	1.06	1
5	Іонізація повітря	2.68	3.4	2.06	0.28	0.466
6	Статична електрика	2.262	2.9	1.8	–	0.6
7	Перенапруження зорового аналізатора	4.458	4.4	4.6	2.44	4.1
8	Статичні, фізичні навантаження та недостатня рухова активність	3.904	4.4	4	2.2	4.566
9	Нервово-емоційне напруження	4.05	4	4.2	4.934	4.5
10	Розумове напруження	4.018	3.9	3.64	3.754	3.334
11	Кримінологічні небезпеки	2.34	2.28	3.834	5	5

1) нервово-емоційне напруження (X9);

2) недостатнє освітлення (X2);

3) перенапруження зорового аналізатора (X7);

4) статичні, фізичні навантаження та недостатня рухова активність (X8).

У ході досліджень з'ясувалося, що найвагомішими ризик-шкідливими виробничими чинниками для працівників банківських установ є:

1) нервово-емоційне напруження (X9) – 12.5%;

2) перенапруження зорового аналізатора (X7) – 11.5%;

3) статичні, фізичні навантаження та недостатня рухова активність (X8) – 11%;

4) розумове напруження (X10) – 10.7%;

5) кримінологічні небезпеки (X11) – 10.6%.

Узагальнені результати дослідження потенційних ризиків виробничих факторів згідно з експертними оцінками подано у таблиці 7.

Для банківських економістів, робота яких пов'язана з високою напруженістю зорових функцій, одноманітною позою, значним розумовим навантаженням найшкідливішим чинником є перенапруження зорового аналізатора (12.3% респондентів). Таку оцінку представники даної професійної групи пояснюють тривалою, 6-8-годинною роботою за монітором комп'ютера, а також недостатнім рівнем освітлення робочих місць у приміщенні (11.4% респондентів).

Серед ризик-шкідливих чинників, які впливають на функціональний стан інженерів-програмістів, переважна більшість респондентів (12.0%) виділила електромагнітні випромінювання та електромагнітні поля, котрі генерують відеотермінали комп'ютерної техніки, сервери та інші електронні пристрої. При цьому рівень електромагнітного забруднення у виробничих приміщеннях, за експертними оцінками, не відповідає гранично допустимим нормам, прийнятим в Україні. На наш погляд, це значною мірою пояснюється браком атестаційної перевірки робочих місць цієї категорії спеціалістів відповідно до вимог "Гігієнічної класифікації праці за показниками шкідливості та небезпечності факторів виробничого середовища, важкості та напруженості трудового процесу".

Особливістю роботи фахівців з обслуговування юридичних та фізичних

осіб є активна взаємодія з іншими людьми (клієнтами банку), що зумовлює значний вплив на їх працездатність нервово-емоційної компоненти (10.6% респондентів) та зорового напруження (11.8%). Зауважимо, що діяльність цих працівників відбувається в умовах дефіциту часу для оформлення кредитної операції та прийняття вельми відповідальних самостійних рішень.

Специфіка виконання професійних обов'язків інкасатора, охоронника полягає у високому ризику виникнення кримінологічних небезпек. За даними опитування, саме цей чинник 19% інкасаторів, 15.7% охоронників розцінюють як найзначущіший для їх життя і здоров'я. У числі інших ризиків працівники зазначили професійних груп виділяють нервово-емоційне напруження (18.7% респондентів), статичні, фізичні навантаження та недостатню рухову активність (15.7%), а також параметри виробничого мікроклімату (11.4%).

Узагальнені дані щодо всіх досліджуваних банківських установ, наведені в таблиці 6, наочно ілюструють, що в структурі ризик-шкідливих чинників, які впливають на функціональний стан працівників різних професійних груп, переважають: нервово-емоційне напруження, перенапруження зорового аналізатора, статичні, фізичні навантаження та недостатня рухова активність. Розумове напруження і кримінологічні небезпеки мають приблизно однаковий рівень значущості – 10.5%.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО УТРИМАННЯ РОБОЧИХ МІСЦЬ У ВИРОБНИЧИХ ПРИМІЩЕННЯХ БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ ВІДПОВІДНО ДО НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТІВ З ОХОРОНИ ПРАЦІ

В Україні розроблені й діють нормативно-правові документи [10, 11, 12, 13, 14], в яких регламентовано вимоги безпеки під час експлуатації ПЕОМ.

На підставі чинних нормативних документів і результатів проведеного нами дослідження з метою мінімізації негативного впливу шкідливих виробничих факторів у професійній діяльності працівників банківських установ, збереження їхнього здоров'я і працездатності реко-

мендується провести комплекс організаційно-технічних і медико-профілактичних заходів.

Організаційно-технічні заходи:

♦ вибір якісного апаратного забезпечення, насамперед відеотерміналу ПЕОМ (має здійснюватися згідно з вимогами нормативних документів щодо їх виготовлення та експлуатації) у тому числі, наявності сертифіката безпеки якості;

♦ розробка та застосування захисних засобів (захисні екрани, нейтралізатори електромагнітних випромінювань, апарати іонізації повітря тощо).

Ергономічна організація робочого місця користувача ПЕОМ:

♦ правильне розташування робочого місця у виробничому приміщенні;

♦ ергономічне обґрунтування розміщення виробничих меблів з урахуванням антропометричних характеристик конкретного працівника;

♦ раціональне компонування обладнання на робочих місцях;

♦ урахування характеру та особливостей трудової діяльності.

Дослідження засвідчили, що за умови раціональної організації робочих місць продуктивність праці зростає на 15–25%.

Медико-профілактичні заходи [6, 10]:

♦ медичні огляди (попередні та періодичні);

♦ раціональне і профілактичне харчування;

♦ виконання спеціальних профілактичних та психофізіологічних вправ.

Працівники, які систематично працюють з візуальними дисплейними терміналами електронно-обчислювальних машин колективного та персонального користування, повинні проходити **обов'язкові медичні огляди: попередній** – при прийнятті на роботу і **періодичний** – протягом трудової діяльності.

У складі медкомісії мають бути терапевт, невропатолог та офтальмолог (для жінок – гінеколог). Підставою слугують: наказ № 246 Міністерства охорони здоров'я України від 21 травня 2007 р., ДСанПіН 3.3.2-007-98 "Державні санітарні правила і норми роботи з візуальними дисплейними терміналами електронно-обчислювальних машин" затверджені постановою Головного державного санітарного лікаря України від 10.12.1998 р. №7.

Раціональне профілактичне харчування допоможе зоровим аналізато-

рам та й усьому організму користувача комп'ютера нормально виконувати робочі функції. Їжа має бути калорійно обмеженою, однак якісною і повноцінною. Для професій, не пов'язаних із фізичною працею, загальна енергетична цінність добового харчового раціону повинна становити 13474 кДж.

Для профілактики загальної втоми й особливо втоми очей, важливе значення має раціональна організація режиму **праці та відпочинку**.

Загальна тривалість робочого дня не повинна перевищувати 8 годин. Під час робіт, які виконуються з великим навантаженням, регламентуються перерви тривалістю 10 – 15 хвилин через кожну годину, а при неінтенсивній і одноманітній роботі – через кожні дві години. Під час перерви доцільно виконати комплекс спеціальних вправ виробничої гімнастики та провести сеанс психофізіологічного розвантаження. Вправи, що входять до комплексу виробничої гімнастики, термін і методику їх проведення вибирають з урахуванням професійних особливостей праці службовців, а також зміни функціонального стану організму протягом робочого дня [1, 2, 3, 10].

Виробничі приміщення, в яких встановлено відеотермінали (ВДТ) ПЕОМ, мають відповідати вимогам нормативних актів ДНАОП 0.00-1.31-99 та ДСанПіН 3.3.2-007-98.

Згідно з цими нормативними документами робочі місця з відеотерміналами повинні:

- ◆ розміщуватися в окремих приміщеннях;
- ◆ мати площу на одне робоче місце не менше 6 квадратних метрів;
- ◆ мати об'єм приміщення – не менше 20 кубічних метрів;
- ◆ мати аптечки першої медичної допомоги;
- ◆ розміщуватися на відстані не менше 1 метра від стін із вікнами;
- ◆ мати відстань між бічними поверхніми відеотерміналів не меншою 1.2 метра;
- ◆ мати відстань між зовнішньою поверхнею одного відеотермінала та екраном іншого – не менше 2.5 метра;
- ◆ мати прохід між рядами робочих місць – не менше 1 метра;
- ◆ мати систему автоматичної пожежної сигналізації з димовими пожежними оповісниками та переносними вуглекислотними або порошковими вогнегасниками в розрахунок два вогнегасники на кожні 20 квадратних метрів

площі приміщення та з урахуванням гранично допустимих концентрацій вогнебезпечної речовини;

- ◆ не рідше одного разу на квартал очищувати від пилу агрегати й вузли, кабельні канали та простір між підлогами.

ВИСНОВКИ

1. Проведене дослідження засвідчило, що під час виконання трудових обов'язків на працівників банківських установ може впливати комплекс ризик-шкідливих виробничих чинників, ступінь впливу кожного з яких залежить від умов і виду професійної діяльності.

2. За даними експертних оцінок представників різних професійних груп у досліджуваних банківських установах, найвагомішими ризик-шкідливими чинниками, які впливають на їх здоров'я і працездатність, є нервово-емоційне напруження (12.5%), перенапруження зорового аналізатора (11.5%), статичні, фізичні навантаження та недостатня рухова активність (11%). Проте питання вивчення шкідливості чинників виробничого середовища для працівників банківських установ залишається актуальним і поки що далеко від остаточного вирішення, оскільки досі не вдається з'ясувати механізм їх впливу на функціональний стан працівників.

3. Подальші дослідження будуть присвячені вивченню особливостей впливу зазначених чинників на стан здоров'я і працездатність банківських працівників із прогнозуванням можливих захворювань як із тимчасовою втратою працездатності, так і професійних, – що дасть змогу адміністрації банків з позиції сучасної медицини і безпеки праці приймати ефективні рішення і значно підвищити економічний ефект діяльності персоналу банків.

Література

1. Гігієна праці: Підручник/ За ред. проф. А. М. Шевченка. – К., Інфотекс, 2000. – 608 с.
2. Гогіташвілі Г., Лапін В. Основи охорони праці: Навч. посібник. – К.: Знання, 2008. – 302 с.
3. Жидецький В.Ц. Охорона праці користувачів комп'ютерів. – Львів: Афіша, 2000. – 176 с.
4. Зубок М. І. Безпека банківської діяльності. – К.: КНЕУ, 2002. – 192 с.
5. Лапін В.М. Безпека життєдіяльності людини: Навч. посібник. – 6-е вид., перероб. і допов. – К.: Знання, 2007. – 332 с.
6. Павленко А.Р. Компьютер, TV и здоровье. Решение проблемы. – 4-е изд., перераб. и доп. – К.: Основа, 2003. – 151 с.
7. Кундієв Ю., Лубянова І., Тімошин Д. Медичні огляди – дієвий інструмент збереження здоров'я працюючих // Охорона праці – 2007. – № 9, – № 10. – 38 с.
8. Бондарь А.Г., Станюха Г.А., Потяженко И.П. Планирование эксперимента при оптимизации процессов химической технологии: Учебн. пособие. – Киев: В. Ш., 1980. – 189 с.
9. Реверчук Н.И. Управление экономично безпечною підприємницьких структур. – Л.: ЛІБС НБУ, 2004. – 195 с.
10. ДНАОП 0.00-1.31-99. Правила охорони праці під час експлуатації ЕОМ: Наказ Держнаглядохоронпраці від 10.02.1999 р. № 21.
11. ДСанПіН 3.3.2.007-98. Державні санітарні правила і норми роботи з візуальними дисплейними терміналами електронно-обчислювальних машин: Постанова Головного державного санітарного лікаря України від 10.12.1998 р. № 7.
12. Наказ Міністерства охорони здоров'я України "Про затвердження Державних санітарних норм та правил при роботі з джерелами електромагнітних полів" від 18.12.2002 р. № 476.
13. Наказ Міністерства охорони здоров'я України "Про затвердження Державних санітарних норм та правил захисту населення від впливу електромагнітних випромінювань" від 01.08.1996 р. № 239.
14. Постанова Кабінету Міністрів України "Про затвердження Міжгалузевої комплексної програми "Здоров'я нації" на 2002-2011 роки" від 10 січня 2002 р. № 14.
15. Єлін О. Підступність електронних "друзів" / Інформаційний бюлетень з охорони праці. – К., 2007. – № 4 (46). – С. 35-40.

Георгій Гогіташвілі,

професор Національного університету

"Львівська політехніка".

Доктор технічних наук.

Валентин Цапко,

професор Інституту медицини праці

Академії медичних наук України.

Доктор медичних наук.

Віктор Лапін,

доцент Національного університету
біоресурсів і природокористування України.

Подія/

У Технічному ліцеї м. Києва відкрито навчально-тренувальний банк

У новому навчальному році в столичному Технічному ліцеї відбулася неординарна подія – відкрито кабінет банківської справи, або навчально-тренувальний банк. Це стало можливим завдяки ініціативі голови Шевченківської районної державної адміністрації міста Києва Віктора Пилипишина та плідній співпраці Університету банківської справи Національного банку України з ліцеєм.

Частину коштів для створення навчально-тренувального банку, який за функціональними характеристиками максимально наближений до справжньої фінансової установи, надала Шевченківська райдержадміністрація. Університет банківської справи НБУ забезпечив кабінет банківської справи меблями, комп'ютерами та необхідними програмами. До речі, саме фахівці УБС НБУ – викладачі й магістри – проводитимуть для вихованців ліцею тренінги, лекції, практичні заняття та екскурсії.

Тренувальний кабінет повністю відтворює структуру справжнього банку. Тут проводяться навчальні операції з обміну валют, є каса, відділ роботи з клієнтами, головний бухгалтер, керуючий відділенням, бібліотека професійної літератури. Тож кожен ліцеїст у ході навчання матиме змогу пройти весь шлях кар'єрного зростання – від звичайного касира до керівника банку.

“За роки незалежності, на жаль, було втрачено попередні здобутки профорієнтаційної роботи зі школярами. В результаті маємо нове покоління випускників шкіл, гімназій та ліцеїв,

Урочистий момент відкриття кабінету банківської справи.

які, вступаючи до вищих навчальних закладів, не визначилися з майбутньою професією. Тож коли до нас звернувся Віктор Пилипишин з ідеєю організувати у Техліцеї кабінет банківської справи, ми щиро зраділи. Адже подібні заняття-тренінги – це дієва допомога старшокласникам і викладачам, які згодом працюватимуть з ними у вузах”, – зазначила ректор Університету банківської справи НБУ Тамара Смовженко.

За її словами, створюючи спеціалізований клас, ініціатори передбачали три цілі. По-перше, донести інформацію про роботу банків до учнів 8–11 класів, надати їм змогу спробувати себе на будь-якій посаді у фінансовій установі. Навчально-тренувальний банк також сприятиме підвищенню фінансової освіченості молодого покоління. По-друге, такі заняття виховуватимуть у молоді раціональне ставлення до грошей, прищеплюватимуть ощадливість, уміння економно і зважено розпоряджатися власними фінансовими ресурсами. По-третє, створення навчально-тренувального банку сприятиме

У відкритті навчально-тренувального банку в Технічному ліцеї м. Києва взяли участь ректор Університету банківської справи НБУ Тамара Смовженко, завідувач кафедри банківської справи УБС НБУ Ольга Вовчак, старший викладач кафедри банківської справи УБС Олена Шейко.

профорієнтаційній роботі Університету банківської справи. Усе це допоможе учням визначитися з вибором майбутньої професії та уникнути розчарувань від невдало обраної спеціальності, що іноді трапляється зі студентами, котрі провчилися один чи два семестри. Адже, за останніми дослідженнями, більшість абітурієнтів вступає до вищих навчальних закладів, остаточно не вирішивши питання, у якій сфері вона хоче працювати?

“За своє професійне життя мені довелося пройти всі сходинки класичної банківської структури: від касира до керівника відділенням. Це унікальний досвід, отримавши його, ви станете висококваліфікованими спеціалістами і зможете працювати будь-де, на будь-якій посаді. Сподіваюся, ви на 100 відсотків використаєте можливість навчатися банківській справі в умовах, наближених до реальних, визначитеся, чи до душі вам цей фах, і ще в ліцеї набудете практичних навичок банківської професії”, – сказала перший заступник голови Шевченківської райдержадміністрації Галина Пахачук, звертаючись до ліцеїстів з напутнім словом.

Наостанок зауважимо, що Університет банківської справи НБУ приділяє значну увагу практичному навчанню студентів і має великий досвід у створенні навчально-тренувальних банків, адже саме він першим в Україні ініціював у 1996 році створення такого тренінгового майданчика на базі Черкаського інституту банківської справи. Нині віртуальні навчальні банки є у кожному з трьох інститутів УБС НБУ.

□

Наталія Кузьма,

керівник прес-служби Університету банківської справи Національного банку України.

Директор Технічного ліцею Олена Олишівець з вихованцями у новому кабінеті банківської справи.

Андрій Гайдуцький

Кандидат економічних наук,
головний економіст Центру
наукових досліджень
Національного банку України

Дослідження/

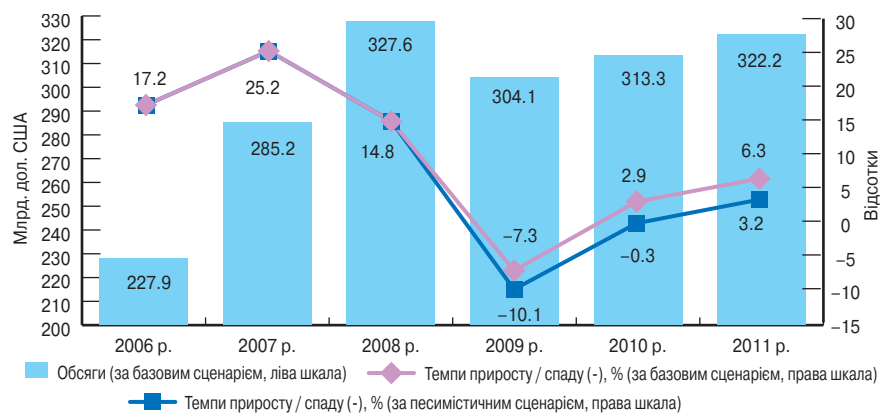
Світовий ринок міграційного капіталу та економічна криза 2008–2009 років

У статті аналізується вплив нинішньої економічної кризи на розвиток ринку міграційного капіталу. Встановлено, що навіть за поглиблення економічної рецесії обсяги надходження грошових переказів майже не зменшуються. Основними ж причинами значного зниження міграційного капіталу в окремі країни є докризові процеси в розвинутих країнах світу.

Розвиток економічних процесів у світовому господарстві наприкінці першого десятиріччя XXI століття охарактеризувався масштабною кризою на ринку фінансових послуг і будівництва, яка трансформувалася в міжнародну проблему зростання обсягів безробіття і зменшення потоків міжнародного ринку капіталу. Вхідження світової економіки в період рецесії, зниження ліквідності на основних фінансових ринках, банкрутства компаній і висока ймовірність дефолтів призвели до значного відпливу прямих, портфельних інвестицій, а також міжбанківських кредитних ресурсів із країн, що розвиваються. В контексті дослідження економічної природи та особливостей функціонування ринку міграційного капіталу важливо з'ясувати вплив сучасної економічної кризи на обсяги і значення грошових переказів для цих країн. Адже для них унаслідок стрімкого зменшення обсягів надходження основних інвестиційних ресурсів, а також експортної виручки міграційний капітал може залишитися чи не єдиним значним джерелом припливу валютних коштів для розвитку суспільства.

Більшість економістів вважає, що питанням можливого впливу сучасної кризи на обсяги міграційного капіталу слід приділити серйозну увагу. Історичний досвід свідчить, що прямого зв'язку між періодичними кризами в економіці та обсягами переказів не

Графік 1. Перспективи надходження міграційного капіталу в країни, що розвиваються, млрд. доларів США

Розраховано за даними: [2, с. 2; 3, с. 2; 13, с. 10].

має. Починаючи з 1970-х років у світі відбулося близько 10 економічних криз із значними негативними наслідками для державного та корпоративного секторів. Однак упродовж цього періоду обсяги переказів жодного разу не скорочувались, а з кожним наступним десятиліттям темпи їх надходження в країни, що розвиваються, лише прискорювались. Як зазначає економіст Д. Рата, сьогодні важко сказати, як сучасна фінансова криза вплине на ринок міграційного капіталу. Фактично кризи такого масштабу, коли впадають у рецесію не лише країни, що розвиваються, а й розвинуті, ринок міграційного капіталу раніше не знав. Наприклад, під час кризи 2001–2002 рр. у США спадку обсягів переказів не

було. Це ж можна сказати і про азіатську фінансову кризу 1997–1999 рр., а також про кредитну кризу 1986–1995 рр. у США [1].

А втім, на початку 2009 року, коли вже можна було проаналізувати перші наслідки сучасної кризи в країнах — основних донорах міграційного капіталу, з'явилося кілька прогнозів щодо розвитку ринку грошових переказів на наступні роки. Окремі фахівці говорять лише про зниження чи загальмування темпів зростання обсягів переказів. Тобто вони залишаться на рівні 2008 року. Хоча більшість експертів упевнена, що в 2009 році обсяги міграційного капіталу можуть знизитися на 5–10%. Зауважимо оцінки фахівців Світового банку (див. графік

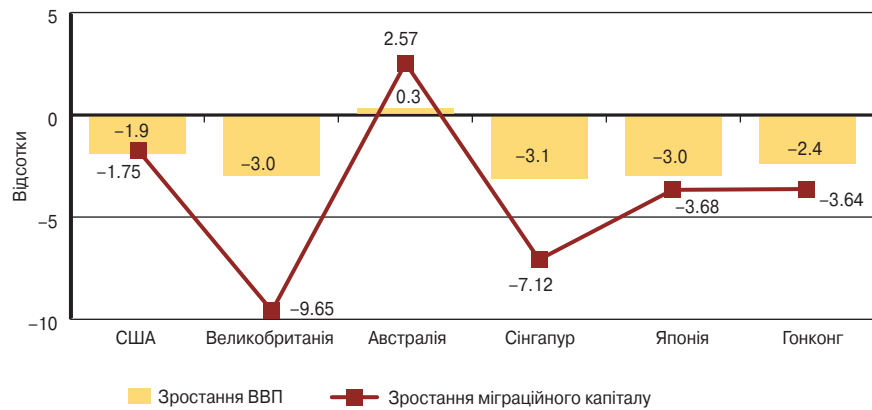
МІЖНАРОДНІ БАНКІВСЬКІ ЗВ'ЯЗКИ

1.). Згідно з їхніми підрахунками, за базовим сценарієм у 2009 році очікується незначне зниження обсягів переказів у країни, що розвиваються, — до 304 млрд. доларів США порівняно з 327 млрд. у 2008 р.

За песимістичним сценарієм обсяги переказів у 2009 році можуть знизитися навіть до 10.1%. Однак 2010 року, за базовим сценарієм, очікується майже 3-відсоткове зростання обсягів міграційного капіталу — до 313 млрд. доларів США, і в 2011 році потоки міграційного капіталу, вірогідно, сягнуть рівня 2008 року. Звичайно, це розрахунки стосовно офіційного ринку міграційного капіталу. З урахуванням переказів неофіційними (приватними) каналами загальні обсяги міграційного капіталу будуть, очевидно, значно більшими. Загалом із цими прогнозами погоджуються й економісти МВФ. Дослідження щодо Таджикистану підтверджують: реального відновлення темпів зростання обсягів переказів у країни, що розвиваються, можна очікувати лише у 2010 році [4, с. 4].

Перспективи надходження міграційного капіталу в країни, що розвиваються, з урахуванням фінансової кризи істотно зміняться також за географічними регіонами (див. графік 2). У 2009 році найбільшого зменшення обсягів переказів очікують у країнах Європи та Центральної Азії — на 15%. Однак у 2010–2011 роках саме в цих країнах найшвидше відновляться темпи зростання міграційного капіталу — відповідно на 3% і 8%. В решті географічних груп країн у 2009 році також очікується незначне зниження — на 3–6% — зі швидким відновленням зростання в наступні роки. Стосовно конкретних країн, на думку Д.Рата, найбільшого зниження обсягів пере-

Графік 3. Вплив зміни темпів зростання ВВП окремих розвинутих країн світу на темпи надходження міграційного капіталу у Філіппіні в 2009 році

Розраховано за даними [8, с. 3].

казів можна очікувати з Росії, Південно-Африканської Республіки, Малайзії та Індії, а також окремих країн Перської затоки. Обсяги переказів з інших країн світу залежатимуть від заробітків мігрантів, які, за прогнозами, знизяться на 5% порівняно із заробітками корінного населення країн працевлаштування [6].

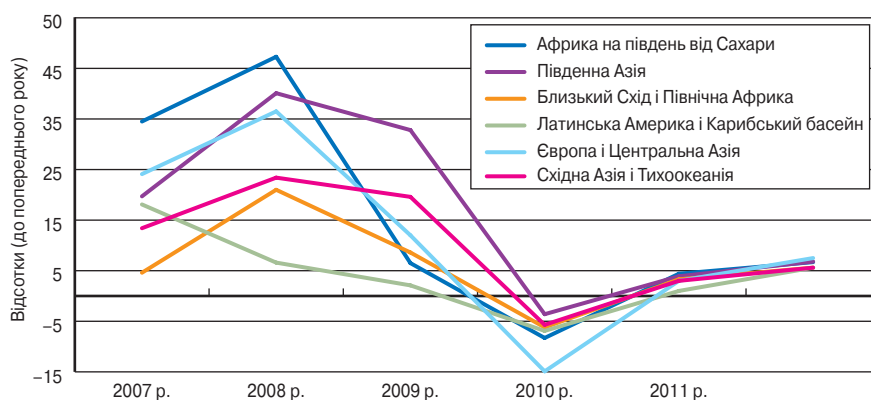
ПЕРСПЕКТИВИ ЗРОСТАННЯ ОБСЯГІВ МІГРАЦІЙНОГО КАПІТАЛУ

На сьогодні немає ґрунтовних досліджень щодо впливу кризи на зниження обсягів міграційного капіталу, зокрема у вітчизняній літературі. Річ у тім, що перекази, як відомо, мають контрциклічний характер і, як правило, не зменшуються або навіть зростають у період економічних стагнацій. Однак результати кількох кореляційних залежностей можна навести. Наприклад, як зазначають фахівці МВФ із посиланням на економістів Ель-Сакка і МакНаба, одновідсоткове зниження ВВП у країнах

працевлаштування мігрантів може призвести до 4-відсоткового зниження обсягів переказів у країни — реципієнти капіталу [7, с. 17]. Конкретніші розрахунки провів Л.Сіліпо, досліджуючи зміни темпів зростання ВВП окремих розвинутих країн світу на темпи надходження міграційного капіталу до Філіппін у 2009 році (див. графік 3.), на прикладі шести держав — основних реципієнтів робочої сили із Філіппін. Результати свідчать, що найбільший спад економіки очікується у Великобританії, Сінгапурі та Японії — приблизно 3% від ВВП у 2009 році. Це призведе до зниження обсягів переказів на Філіппіні. Однак коливання в обсягах зниження у цих країнах становить три рази. Найвідчутнішим буде скорочення надходжень із Великобританії (майже 10%). Очевидно, визначаючи темпи зменшення переказів, автор ураховував особливості роботи мігрантів (сферу працевлаштування, обсяги заробітків, рівень переказування коштів тощо). Разом з тим автор позитивно оцінює темпи розвитку економіки Австралії в 2009 році, що дасть 2.57% приросту міграційного капіталу з цієї країни.

Таким чином, деякі фахівці доводять висновку, що нинішня економічна криза може вперше призвести як мінімум до зниження темпів зростання переказів, а при погіршенні ситуації слід навіть очікувати спаду обсягів міграційного капіталу. Як зазначають Д.Рата і С.Мохапатра, ймовірність того, що обсяги переказів у 2009 році можуть бути ще меншими, ніж декларують фахівці, залежить від трьох чинників. Перший — криза посилюватиметься, і її наслідки стануть суттєвими для трудової міграції. Другий — різкі та непрогнозовані коливання валютних курсів можуть спри-

Графік 2. Зміна темпів залучення міграційного капіталу за географічними групами країн, що розвиваються

Розраховано за даними: [2, с. 8; 5, с. 2; 13, с. 10]

чинити зниження обсягів переказів у доларовому еквіваленті. І третій чинник — реакція органів влади на зростаючий рівень безробіття може призвести до встановлення жорсткішого імміграційного контролю та значного зменшення квот на працевлаштування іноземців [3, с. 3].

Фахівці Світового банку також стверджують, що через фінансову кризу перспективи зростання обсягів міграційного капіталу у 2009–2010 рр. є досить туманними. Вони називають кілька причин: 1) зниження економічної активності у країнах ОЕСР (на які припадає 2/3 усього відпливу переказів); 2) вплив кризи на розвиток країн, що розвиваються, який може зачепити близько половини мігрантів, котрі тут працюють; 3) зниження цін на енергоресурси, від яких залежить розвиток економік Перської затоки, що є донорами міграційного капіталу для Південно-Східної Азії і Північної Америки; 4) швидка зміна валютних курсів і проблеми щодо розвитку банківської системи [2, с. 7]. Окремо експерти виділяють причини можливого незначного зниження обсягів переказів у країни Латинської Америки та Карибського басейну: 1) зниження темпів розвитку економіки США, зокрема, у галузі будівництва; 2) запровадження жорсткіших умов імміграції до США; 3) різке зростання обсягів переказів у 2002–2007 рр. (ефект швидкого старту) [2, с. 4]. Подібні твердження знаходимо у журналі "Forbes": криза в США досить неоднозначно вплине на ринок міграційного капіталу. Зменшення обсягів переказів можна очікувати в ті країни, робоча сила яких задіяна на будівництві та у сфері фінансів, тоді як сфера послуг і обслуговування населення залишається досить стабільною, рівень безробіття тут майже не збільшився [9]. У аналітичному Меморандумі №1 фахівці Міжнародної організації з міграції також зазначають: поки що немає конкретних ознак впливу фінансової кризи на обсяги переказів, але вона може мати певні негативні наслідки для ринку міграційного капіталу через:

- ◆ скорочення зайнятості, особливо в таких сферах, як будівництво, виробна промисловість, фінансовий сектор, торгівля, туризм;
- ◆ скорочення рівня заробітної плати і погіршення умов праці, а також зменшення обсягів соціальних витрат;
- ◆ небезпеку прояву дискримінації і ксенофобії;
- ◆ повернення на батьківщину мігрантів, які залишилися без роботи;

◆ активніше скорочення мігрантів з метою захисту внутрішніх ринків [10].

ПРИЧИНИ ЗМЕНШЕННЯ МІГРАЦІЙНОГО КАПІТАЛУ

Слід зазначити, що в своїх дослідженнях фахівці ведуть мову лише про причини можливого зменшення обсягів переказів у найближчому майбутньому. А проте конкретних фактів щодо їх скорочення практично не наводять. Єдиним ґрунтовним прикладом зменшення темпів зростання обсягів переказів є країни Латинської Америки. Зауважимо, що в деяких із них — Мексиці, Бразилії — зниження обсягів переказів відбувається навіть в окремі квартали. Більшість дослідників намагається пов'язати ці зміни з кризовими процесами в Північній Америці. Насправді ж, якщо проаналізувати динаміку надходження міграційного капіталу в латиноамериканський регіон, виявляємо, що такі процеси розпочалися ще до перших проявів кризи. Фахівці Міжамериканського банку розвитку, які постійно моніторять ці процеси, впевнені, що саме докризові явища в економіці США змінюють пріоритети мігрантів стосовно працевлаштування в цій країні. Наприклад, Д.Рата зазначає, що зниження темпів приросту грошових переказів із Північної Америки в Південну та Карибський басейн триває вже декілька років. Частка США при цьому знизилася з 90 до 80%. Основною причиною є девальвація долара США щодо національних валют латиноамериканського континенту у 2007–2008 рр. Так, бразильський реал подорожчав відносно долара США майже вдвічі. Тому бразильці прагнуть мігрувати в Європу, Канаду, країни Азії. При цьому Д.Рата додає, що саме через знецінення долара, підвищення витрат на проживання у США, жорстке міграційне законодавство та постійні облоги поліцейських на латиноамериканців роблять цю країну менш привабливим ринком для працевлаштування [11, с. 6].

Щодо девальвації долара США Р.Лаппер наводить такий приклад: мексиканський мігрант надсилає рідним на батьківщину близько 500 доларів США за місяць, однак реальна купівельна спроможність на батьківщині еквівалентна лише 300 доларам. Звичайно, цих коштів не вистачає, щоб утримати сім'ю з п'яти людей [11, с. 6]. А стосовно трудової дискримінації М.Орозко зауважує, що тільки з 2007 року зі США було депортовано

півмільйона мексиканців, з яких понад 150 тис. — унаслідок поліцейських рейдів [5, с. 3]. В річному вимірі це майже 5% мексиканців, які працюють у США. Зрозуміло, за таких умов обсяги переказів можуть скоротитися або ж гроші надсилатимуться на батьківщину неофіційними каналами.

Р.Мейнс також переконаний, що, крім девальвації долара, основними причинами зниження темпів надходження міграційного капіталу в країни Латинської Америки у 2008 році були жорсткі міграційні закони США, різке зростання цін на продовольство, товари тривалого користування та житло [12, с. 2]. До цього М.Орозко додає високі штрафи за нелегальне пересування по США та нові можливості щодо працевлаштування в інших країнах світу. Він стверджує, що нинішня фінансова криза жодною мірою не вплинула на обсяг переказів, хоча не виключає в 2009 році певного спаду через зростання рівня безробіття у країнах працевлаштування мексиканців [5, с. 4].

Отже, приклад Латинської Америки доводить, що причиною падіння темпів зростання, а в окремих країнах і зниження обсягів переказів є не сучасна криза, а докризові явища 2007–2008 рр.

Узагальнивши проаналізований матеріал, доходимо низки цікавих висновків. Після майже десятилітнього зростання потоків міграційного капіталу більш як на 10% щороку, в 2009 році очікується значне сповільнення темпів зростання обсягів переказів. Важкі економічні часи по-різному вплинуть на формування доходів мігрантів, їх перекази на батьківщину та споживчі можливості домогосподарств. Однак, як свідчить досвід попередніх криз, міграційний капітал, на відміну від інших складових міжнародного ринку капіталу, є найменше залежним від економічної нестабільності. Зважаючи на соціальну природу й суспільне призначення міграційного капіталу, його потоки можуть не знизитись, а, швидше, навіть почати відновлювальне зростання і вийти на докризові двозначні темпи надходження в країни, що розвиваються.

Стосовно перспектив розвитку ринку міграційного капіталу в Україні, то обмеженість статистичних даних не дає змоги певно говорити про вплив кризи на обсяги надходження переказів у країну. Відомостями щодо обсягів переказів володіє лише Національний банк, тоді як статистичні органи і профільні міністерства таку інформацію не обробляють. За даними ж НБУ, в першій

половині 2009 року офіційний ринок міграційного капіталу знизився на 6% щодо відповідного періоду попереднього року. Яким же буде 2009 рік загалом, сказати досить важко — адже основні обсяги переказів починають надходити в другому півріччі. Можливо, серйозного зростання не буде, і обсяги залишаться на рівні 2008 року. Разом з тим, як зазначає П.Петслі, навіть в умовах кризи деякі системи грошових переказів фіксують збільшення потоків капіталу [14]. П.Гнатюк додає, що навіть коли ринок у цілому переживає певний спад, в окремих країнах усе ж відбувається зростання. Наприклад, з Росії в Україну обсяги переказів зменшилися приблизно на 30%, з Іспанії певною мірою теж, а зі США — зросли більш як на 20%, подібна ситуація спостерігається і щодо італійсько-українського коридору [14]. До того ж, не слід забувати про неофіційний ринок капіталу, який на фоні тотальної економії мігрантами коштів може знову набути більших масштабів і значення.

Р.Мейнс із Міжамериканського банку розвитку стриманіший у прогнозах. На його думку, зростання темпів надходження міграційного капіталу у час кризи залежить від того: 1) як довго вона триватиме і наскільки глибокою буде; 2) як її наслідки вплинуть на можливість переказувати кошти на батьківщину; 3) наскільки відчутною криза буде в країнах, що розвиваються, зокрема, як відчутно вона позначиться на домогосподарствах мігрантів; 4) як довго мігранти шукатимуть шляхи, аби надсилати своїм рідним принаймні не менші обсяги переказів [12, с. 5].

Таким чином, прогнози експертів щодо перспектив розвитку ринку міграційного капіталу досить оптимістичні. Зменшення надходжень міграційного капіталу в 2009 році не призведе до зниження рівня допомоги мігрантів домогосподарствам. Завдяки курсовим коливанням отримувачі переказів можуть розраховувати навіть на більші обсяги коштів, спрямованих на їх суспільний розвиток. Узагальнені на схемі основні чинники можливого зниження переказів доводять, що реально зменшення потоків капіталу зумовлене не так кризою, як докризовими явищами — такими, зокрема, як посилення національних валют у 2007–2008 рр., запровадження жорсткішого міграційного режиму та використання неформальних каналів передачі коштів, які важко статистично врахувати і визначити як перекази. Аналіз поведінки мігрантів під час економічних криз

Схема. Основні передумови зменшення обсягів міграційного капіталу в країні, що розвиваються, в період економічної кризи

свідчить, що за будь-яких умов їм легше подолати процеси стагнації, залишаючись у країнах працевлаштування, навіть коли їм доводиться змінити роботу, погоджуючись працювати за меншу зарплату. Скорочення власних споживчих витрат дає змогу їм не зменшувати суми переказів — тобто продовжувати підтримку рідних домогосподарств на батьківщині.

Література

1. Top 10 migration issues of 2008. Issue #3 — remittances patterns in flux // Internet portal "Migration information source". — www.migrationinformation.org/feature/display.cfm?id=704. Львів.
2. Ratha D., Mohapatra S., Zhimei Xu. Outlook for remittances flows 2008–2009: growth expected to moderate significantly, but flows to remain resilient // Migration and development brief. — 2008. — #8. — P. 14.
3. Ratha D., Mohapatra S. Revised outlook for remittance flows 2009–2011: remittances expected to fall by 5 to 8 percent in 2009 // Migration and development brief. — 2009. — #9 (March 23). — P. 6.
4. Tavernis S. Cash flow from Tajik migrant stalls // New York Times. — 2008. — December 24. — P. 4–5.
5. Orozco M. Are trends in money transfers to Latin America shifting downward? // Focal point. — 2008. — #7. — P. 15.
6. World Bank lowers remittances forecast for 2009 as financial crisis deepens // World Bank webportal. — www.worldbank.org.
7. Regional economic outlook: Sub-Saharan Africa. — Washington D.C.: IMF Publication. — April 2009. — 100 p.
8. Silipo L. Remittances flows in the Philippines: not affected much by the crisis // Flash economics. — 2009. — #193. — P. 8.
9. Remittances slows amid global crisis // Forbes. — 2009. — Jan 14 // www.forbes.com.
10. О влиянии мирового финансового кризиса на миграцию / Рекомендации по вопросам политики МОМ. Меморандум №1 от 12 января 2009 г. // Интернет-издание "Демоскоп Weekly". — #365–366 от 16.02.–01.03.2009. — www.demoscope.ru/weekly/2009/0365/analit08.php.
11. Lapper R. American dream hit by dollar's decline // Financial times. — 2008. — April 2. — P. 6.
12. Meins R. Remittances in times of financial instability / Prepared by IDB & MIF. — 2008. — P. 9.
13. Ratha D., Mohapatra S., Silwal A. Outlook for remittance flows 2009–2011: remittances expected to fall by 7–10 percent in 2009 // Migration and development brief. — 2009. — #10. — July 13. — P. 6.
14. MoneyGram: у рынка денежных переводов есть перспективы // Интернет-портал УНИАН. — www.economics.unian.net/rus/detail/17709.

Управління банком/

Руслан Набок

Кандидат економічних наук, заступник начальника управління – начальник відділу аналізу та внутрішніх процедур інспектування департаменту інспектування банків Національного банку України

Особливості управління банком в умовах нестабільності на фінансових ринках

Проблеми, що виникають останнім часом у фінансових системах економічно розвинутих країн, спонукають до переосмислення підходів до побудови фінансових відносин у світовому масштабі і вимагають відповідних змін у сфері управління банками. Фінансова система є сукупністю різних за своїм розвитком суб'єктів, які демонструють різновекторну динаміку й мають різні пріоритети. З огляду на це в останні два-три роки набули інтенсивнішого розвитку процеси консолідації фінансових компаній, що призводить до виникнення потужних фінансово-промислових груп, діяльність яких не обмежується географічними кордонами країн, а зумовлена стратегічними інтересами бізнесу. Особливо стрімко почала розвиватися тенденція до універсалізації фінансового посередництва. Маємо на увазі поєднання страхової та банківської діяльності. Таке поєднання в умовах нестабільності на фінансових ринках набуває важливого значення, оскільки дає змогу диверсифіковувати ризики. Як зазначена тенденція розвивається в Україні? Чи відповідають їй поширені у нашій країні підходи до управління банківською діяльністю? Над цими питаннями розмірковує автор статті.

Ситуація на фінансових ринках спонукає керівництво банків враховувати сучасні тенденції розвитку, що вимагає розроблення нових підходів до управління банками. На нашу думку, поширені у нашій країні підходи до управління банками не повною мірою відповідають потребам сьогодення, тобто не забезпечують належного рівня стабільності банківської системи.

У сучасній практиці можна виділити два основних управлінських підходи, які відображають концепцію регулятора банківської діяльності та корпоративну концепцію (див. таблицю 1).

Концепцію регулятора слід розглядати як зовнішній елемент менеджменту. З огляду на функції регулятора його роль у процесі управління банками полягає в розробці методологічної бази і нормативно-правових актів з питань банківської діяльності та здійснення регулювання і нагляду за дотриманням встановлених вимог.

Сутністю корпоративної концепції є розробка такої системи управління банком, яка б забезпечувала стабільність його діяльності з урахуванням інтересів як акціонерів, так і клієнтів.

Таблиця 1. Характеристика концепцій управління банком

Функції управління	Характеристика функцій управління	
	Концепція регулятора	Корпоративна концепція
Планування	Планування заходів, які слід здійснити з метою вдосконалення системи управління банком	Відбувається визначення орієнтирних показників діяльності банку
Аналіз	Оцінка ефективності процесу управління, який застосовується банком. У тому числі аналіз якості організації системи внутрішнього контролю шляхом їх моніторингу та інспектування діяльності банків з метою виявлення загрозливих тенденцій і вчасного їх нівелювання	Аналіз діяльності банку в контексті наявності ефективних процедур надання банківських послуг
Організація	Організація наглядового процесу з метою забезпечення стійкості банків	Організація бізнес-процесів банку, розробка технологічних карт відповідно до вимог чинного законодавства
Координація	Координація дій між підрозділами Національного банку України, що здійснюють нагляд за банками, з метою вироблення єдиного підходу до нагляду за кожним конкретним банком, враховуючи специфіку його діяльності	Координація дій між підрозділами банку для оптимізації організації процесів надання банківських послуг
Мотивація	Створення умов для побудови ефективної системи управління банком шляхом прийняття відповідних нормативно-правових актів	Наявність ефективної системи мотивації співробітників банку, яка дає змогу максимізувати загальний результат його діяльності
Контроль	Контроль за дотриманням банками встановлених регулятором вимог щодо їх діяльності	Управлінський контроль за виконанням підрозділами банку встановлених планових показників

Джерело: складено автором.

НАГЛЯД, АУДИТ, КОНТРОЛЬ

Таблиця 2. Тенденції розвитку банківського сектору України

Тенденції	Наслідки
Розширення спектра банківських послуг	Перетворює банк на фінансовий супермаркет. Диверсифікує джерела доходів
Посилення конкуренції	Спонукає до спеціалізації або уніфікації банківської діяльності
Дерегулювання	Впливає на ефективність конкурентної боротьби, підвищуючи її
Підвищення вартості фінансування	Актуалізує проблему забезпечення належного рівня ліквідності банківської системи
Розвиток технологій	Підвищує рівень автоматизації банківських операцій, зменшуючи таким чином операційні витрати
Консолідація та географічна експансія	Впливає на кількість клієнтів банку. Зростає його розмір
Глобалізація банківської діяльності	Сприяє утворенню транскордонних банківських установ. Банки мають можливість отримувати додаткові переваги завдяки відмінностям у розвитку національних банківських систем
Збільшення ризику банкрутства та недовіри системи гарантування депозитів	Підвищується рівень ризикованості банківської діяльності

Джерело: складено автором на основі [2, с. 13–17].

До того ж зазначена концепція має забезпечувати компроміс інтересів між управліннями банку та його акціонерами, тобто забезпечувати ефективну структуру корпоративного управління банком.

Отже, управління — це комплекс дій, метою яких є забезпечення ефективної організації процесів за конкретними видами діяльності банку. Наведені в таблиці 1 функції управління мають свою специфіку залежно від концепції, яка реалізується в процесі управління банком.

Сучасний етап розвитку фінансового посередництва в світі характеризується такими ключовими тенденціями:

- ◆ консолідація,
- ◆ спеціалізація,
- ◆ уніфікація,
- ◆ перехід до врахування ризиків у діяльності банків.

Щодо основних тенденцій розвитку банківського сектору України див. таблицю 2. Зазначені в таблиці 2 тенденції впливають на підходи до управління банком, що спонукає банківський менеджмент і регуляторів шукати нових шляхів для забезпечення ефективності банківських установ та для оцінки стійкості окремого банку й банківського сектору взагалі. Ці тенденції чинять вплив і на окремі елементи системи управління банком, зокрема на управління активами. Відповідно до класичної теорії банківського менеджменту цей елемент належить до блоку “фінансовий менеджмент”. Однак базові складові управління активами визначаються й іншими блоками банківського мене-

ний менеджмент деталізує менеджмент стратегічний — відбувається де-талізація та фрагментація завдань розвитку банку за напрямками, одним із яких є управління активами (див. таблицю 3).

Особливий вплив на процес побудови блоку управління активами банку справляють процеси і тенденції, які характеризують банківські системи як розвинутих країн, так і тих, що розвиваються. Окремо слід виділити такі чинники:

- ◆ розширення переліку банківських послуг;
- ◆ підвищення рівня конкуренції на ринку фінансових послуг;
- ◆ посилення консолідації в банківському секторі, результатом якої є утворення потужних фінансово-промислових груп.

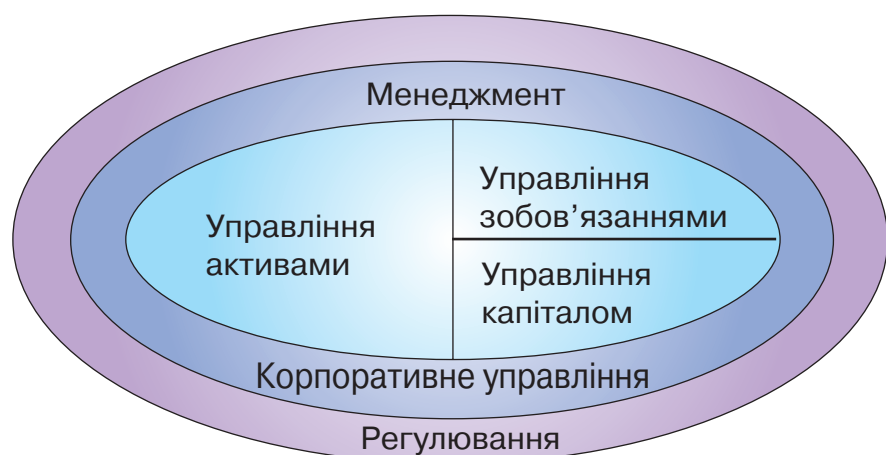
Зазначені чинники не лише

Таблиця 3. Характеристика банківського менеджменту

Класифікаційна ознака	Складова банківського менеджменту	Характеристика складової
За ознакою спрямування	Стратегічний менеджмент	Забезпечує ефективну адаптацію банку до змін зовнішнього середовища
	Операційний менеджмент	Забезпечує реалізацію стратегічних рішень у процесі щоденного управління банківською діяльністю
За напрямом діяльності	Фінансовий менеджмент	Забезпечує управління балансовими агрегатами, ризиками, ліквідністю, резервами, а також процес фінансового планування та бюджетування в банку
	Організаційний менеджмент	Забезпечує раціональну організацію та управління банківським персоналом. Відповідає за ефективність організаційної структури та системи забезпечення діяльності банку

Джерело: складено автором на основі [1, с. 10–12].

Концептуальна схема управління банком

Джерело: розроблено автором..

джменту. Наприклад, у межах стратегічної мети діяльності банку (стратегічний менеджмент) визначається загальна концепція управління активами, його основні засади. Операцій-

трансформують структуру активів, а й вимагають розробки (коригування) методів оцінки та аналізу активів із метою врахування новітніх управлінських тенденцій.

На нашу думку, дієвість системи управління банком складається з таких блоків:

- ♦ управління балансовими елементами (активами, зобов'язаннями та капіталом);
- ♦ менеджмент і корпоративне управління;
- ♦ регулювання та нагляд.

Управління балансовими елементами є ендегенним рівнем управління банком, на який чинять вплив інші внутрішні (на нашу думку, основними з них є рівень розвитку менеджменту, корпоративного управління) і зовнішні (якість регуляторної політики Національного банку) фактори (див. схему).

Процес еволюції банківської системи, розвиток банківських послуг і функцій вимагає від регулятора та керівництва банків пошуку шляхів щодо вдосконалення управління банком. Тому, на нашу думку, є неможливим остаточне та усталене окреслення завдань управління банківською установою.

Однак науковці (і вітчизняні, й іноземні) у визначенні мети діяльності

банку однастайні. На думку П.Роуза, засадничим принципом фінансового банківського менеджменту відповідно до сучасної практики є максимізація вартості акціонерного капіталу [2, с. 128]. Його підтримує Сінкі, зазначаючи, що теоретично метою банку має бути максимізація його власного капіталу [3, с. 74]. Ми погоджуємось із зазначеними тезами, однак вважаємо, що такий підхід до визначення мети діяльності банківської установи є неповним, оскільки не задовольняє інтересів усіх зацікавлених сторін, зокрема регулятора та клієнтів банку.

На нашу думку, *мета діяльності банківської установи полягає в отриманні максимального результату від діяльності банку при заданому рівні ризикованості*. Для реалізації цієї тези мають бути консолідовані зусилля акціонерів, менеджерів банку та регулятора. Тому мають бути забезпечені необхідний рівень капіталізації з боку акціонерів і менеджменту банку з метою досягнення відповідного рівня його надійності, встановленого

регулятором, та формування позитивного іміджу банку.

Підсумовуючи викладене, слід підкреслити, що система управління банком є комплексом заходів, спрямованих на досягнення стратегічної мети діяльності банку та виконання запланованих параметрів його діяльності. Процес управління спонукає до виникнення конфлікту інтересів. А тому, на нашу думку, слід розрізняти концепцію регулятора та корпоративну концепцію управління банком, що дасть змогу чіткіше оцінювати й досліджувати особливості кожної з них та забезпечувати стабільність банківської системи України. □

Література

1. Примостка Л.О. Фінансовий менеджмент у банку: Підручник. — 2-ге вид., доп. і перероб. — К.: КНЕУ, 2004. — 468 с.
2. Роуз Питер С. Банковский менеджмент. Пер. с англ. со 2-го изд. — М.: "Дело ЛТД", 1995. — 768 с.
3. Сінкі Дж. Управление финансами в коммерческих банках. — М.: Catallaxy, 1994. — 820 с.

Подія/

У Харківському інституті банківської справи розпочали викладання англійською мовою

На початку нинішнього навчального року Харківський інститут банківської справи (ХІБС) Університету банківської справи Національного банку України розпочав експеримент із викладання дисциплін "Маркетинг", "Менеджмент" і "Фінанси" англійською мовою для студентів III курсу. Згодом англійською мовою викладання основних дисциплін стане в інституті регулярною практикою.

З введенням англійської мови викладання Харківський інститут банківської справи зможе укласти угоди з іноземними освітніми закладами та проводити обмін студентами, які отримуватимуть одразу два дипломи — вітчизняного та міжнародного зразків. Це ще один крок на шляху імплементації в Україні стандартів Болонського процесу освітніх реформ, спрямованих на створення спільної зони європейської вищої освіти. Студенти не лише краще знатимуть розмовну іноземну мову, а й матимуть перспективу практики за кордоном.

"Студенти сприйняли експеримент з великим ентузіазмом", — зазначила кандидат економічних наук, доцент

кафедри менеджменту ХІБС Ольга Миронова, яка розпочала викладання англійською мовою. За її словами, під час лекції молодь розуміла і добре сприймала навчальний матеріал. Студенти виявили неабияку зацікавленість і добре знання англійської мови. "Звісно, експеримент потребує від викладача та студентів значних зусиль і зосередженості, проте всі ми успішно опанували нову форму навчання і швидко адаптувалися до неї", — резюмувала Ольга Миронова.

Ідею викладання іноземною мовою підтримали Львівський та Черкаський інститути Університету банківської справи НБУ. Наразі вони апробують нову методику, а з другого семе-

Харківський інститут банківської справи
УБС НБУ.

стру перейдуть до її практичної реалізації. □

Прес-служба Університету
банківської справи НБУ.

Нотатки з конференції/

Сучасний стан і перспективи розвитку Національної системи масових електронних платежів

У Національному банку України відбулася сьома річна практична конференція “Національна система масових електронних платежів. Сучасний стан та перспективи розвитку”, організована департаментами інформатизації та платіжних систем НБУ разом з інформаційно-консультативним центром “Інформ – Київ”. На конференції розглянуто актуальні проблеми функціонування НСМЕП.

Масові електронні платежі в нашій країні стрімко розвиваються. За останні сім років кількість емітованих активних платіжних карток збільшилася з 3.6 до 29.5 млн. штук, банкоматів — із 1.8 до 28.8 тисячі, платіжних терміналів — із 14.8 до 101.2 тисячі. Тільки в 2008 році за платіжними картками здійснено 634 млн. операцій, а їх загальний річний обсяг за останні сім років збільшився з 20.0 до 372.4 млрд. гривень. Як свідчить офіційна статистика, на 1 жовтня 2009 року платіжні картки емітували 146 українських банків.

Водночас із кількісними відбуваються якісні зміни в системі електронних платежів. Уже понад 85% установлених в країні платіжних терміналів переобладнано для обслуговування чіпових карток. Це не лише поліпшує їхню безпеку і надійність, а й дає змогу швидко впровадити на картках, поряд із платіжними, неплатіжні додатки — ідентифікаційні, медичні, страхові, транспортні, соціальні тощо. Це, в свою чергу, допоможе у вирішенні питання реформування системи надання й обліку соціальних виплат, пільг та гарантій.

Проте й у цій загалом благополучній сфері існує чимало гострих проблем. Вони стали предметом жвавого і зацікавленого обговорення на практичній конференції.

Світова криза, яка завдала великої шкоди економічно-фінансовій си-

стемі України, негативно вплинула і на розвиток безготівкових розрахунків та карткового бізнесу в нашій країні. Як зазначив у виступі на конференції виконавчий директор з питань платіжних систем та розрахунків Національного банку України, голова Ради Платіжної організації НСМЕП **Віктор Кравець**, порівняно з тим, що кількість банків — членів карткових платіжних систем із початку року до 1 жовтня 2009 року збільшилася зі 139 до 146 юридичних осіб, кількість платіжних карток за цей період суттєво зменшилась (на 9 млн. штук). При цьому кількість держателів платіжних карток збільшилась майже на два мільйони, а банкоматів — майже на 1 тис. шт. Слід зазначити й зменшення на 15 тис. штук платіжних терміналів, що пов'язано з припиненням діяльності деяких торговців. Ці показники свідчать про те, що банки в умовах світової фінансової кризи почали показувати реальну картину розвитку карткового бізнесу. Позитивною є тенденція щодо емісії банками карток із чіпом, кількість яких у загальній кількості платіжних карток порівняно з платіжними картками за іншими видами носіїв інформації збільшилась на 0.5 %.

“Проблеми перспективного розвитку карткового бізнесу, над якими слід працювати сьогодні, стосуються передусім удосконалення за-

Адміністративний корпус Національного банку України в Києві по проспекту Науки, 7.

конодавчих і нормативних вимог, які мають стати доступними і зрозумілими споживачам, — акцентував увагу учасників конференції на головних проблемах **Віктор Кравець**. — Необхідно посилити вимоги до прозорості цін на послуги, а також відповідальність провайдерів, якими є банки і небанківські установи, за дії їхніх агентів. Слід урегулювати питання конкуренції та функціональної сумісності, а також об'єднання банківських і торговельних мереж. Потребує подальшого розвитку інфраструктура прийняття платіжних карток та розширення сфери їх використання шляхом упровадження багатофункціональних банківських смарт-карток та реалізації супутніх проектів у соціальній сфері (студентські, соціальні, транспортні картки тощо)”.

Директор департаменту платіжних систем НБУ, член Ради Платіжної організації НСМЕП **Наталія Лапко** також зауважила вплив світової фінансової кризи на картковий ринок України і зосередилася на необхідності побудови в Україні єдиного національного платіжного простору (ЄНПП), передумовою створення якого є такі показники ринку платіжних карток в Україні:

— за сумою операцій, здійснених за дев'ять місяців 2009 року за платіжними картками, емітованими українськими банками, 97.5% становили операції, які виконувалися на те-

риторії України, і лише 2.5 % — за її межами;

— банки — члени міжнародних платіжних систем протягом минулого року отримали рекомендації від платіжних організацій МПС щодо збільшення обсягів гарантійних депозитів;

— було чимало випадків блокування українськими банками міжбанківських операцій, коли платіжні картки МПС, емітовані іншими банками, не обслуговувались у власній термінальній мережі;

— деякі банки знизили ліміти зняття готівки у банкоматах.

Створення єдиного національного платіжного простору в Україні дасть можливість населенню здійснювати операції з платіжними картками, випущеними українськими банками, незалежно від їхніх брендів, на кожному українському терміналі чи банкоматі. Ці операції повинні бути внутрідержавними та процесованими за повним операційно-розрахунковим циклом в Україні.

“Упровадження єдиного платіжного простору дасть змогу зменшити комісійні платежі банків — членів МПС до цих систем, а також гарантійні депозити банків у МПС, — зазначила Наталія Лапко. — Слід створити сучасну платіжну та розрахункову інфраструктуру, підвищити надійність внутрідержавних операцій, прийняти зрозуміліші та послідовні внутрішні операційні правила, що зробить відносини між банками прозорішими. З’явиться можливість побудувати єдиний еквайринговий простір, який забезпечуватиме приймання платіжних карток усіх національних та міжнародних платіжних систем у всій торговельній мережі, що прискорить розвиток безготівкових розрахунків. Також завдяки єдиному національному платіжному простору можна впровадити дієву національну систему моніторингу шахрайських операцій та контролю ризиків”.

Концепцію ЄНПП презентував на конференції **Антонін Єрмоленко**, незалежний експерт ринку банківських послуг, котрий багато років працював головою офісу MasterCard та VISA в Україні. Він оприлюднив такі цифри: за підсумками 2008 року 89.9% емітованих у країні карток мали бренди міжнародних платіжних систем, але їх держателі здійснили лише 0.8% міжнародних операцій загальним обсягом у 2.6% від усіх операцій з картками. До того ж вони проводилися за

правилами і тарифами міжнародних систем.

“Це призвело до серйозних фінансових та організаційних перекосів на внутрішньому ринку платіжних карток, адже за здійснення внутрідержавних операцій у національній валюті українські банки повинні сплачувати міжнародним платіжним системам комісії в іноземній валюті — євро, доларах США та англійських фунтах, — зауважив Антонін Єрмоленко. — Ця ситуація викликає у банків чимало питань — щодо неврегульованості валютного контролю, зростання тарифів та запровадження нових видів комісій міжнародними платіжними системами. За експертними оцінками, загальна сума таких коштів, сплачених українськими банками у 2008 році, перевищила 50 млн. доларів. А сума нарахованих міжнародними системами страхових депозитів українських банків у 2008 році, за експертними оцінками, становила близько 160 млн. доларів. У вересні — листопаді 2008 року чимало банків на вимогу міжнародних платіжних систем були змушені збільшити свої страхові депозити в іноземній валюті удвічі — втричі”.

Тож комерційні банки країни, розвиваючи свої карткові програми, зацікавлені в суміщенні національних та міжнародних платіжних технологій на своїх картках та їх поєднанні з неплатіжними додатками, насамперед з такими, як соціальні, транспортні, ідентифікаційні, — зазначив доповідач. — Але правила міжнародних систем або цілковито забороняють таке суміщення (VISA), або ускладнюють його численними ліцензійними та сертифікаційними вимогами, що потребує чимало часу та коштів. Загострюється також питання національної фінансової безпеки. Сьогодні майже 100% внутрідержавних міжбанківських операцій обробляються у мережах систем VISA та MasterCard за кордоном України, що в разі якихось форс-мажорних обставин може призвести до фактичного занепаду національного ринку розрахунків із використанням платіжних карток.

Таким чином, для подальшого успішного розвитку національного карткового ринку необхідно впровадити концепцію єдиного національного платіжного простору з пріоритетом вітчизняних правил щодо всіх внутрідержавних операцій за платіжними картками. Основою концепції є положення, що всі операції, здійснені в межах України із застосуванням емітованих вітчизняними банками платіжних карток усіх платіжних систем, незалежно від їх брендів, розглядаються як внутрідержавні й повинні підпорядковуватися національним правилам та бути технологічно оброблені (процесовані) в Україні за повним операційно-розрахунковим циклом (маршрутизація авторизаційних запитів, обчислення клірингових сальдо, розрахунки з банками-учасниками).

Зважаючи на взяті Україною при вступі до Світової організації торгівлі зобов’язання з розвитку конкуренції та допуску на внутрішній ринок фінансових послуг іноземних компаній, а також виняткову роль НБУ в установленні системи, порядку та форм міжбанківських платежів з метою забезпечення стабільності національної грошової одиниці України, основними принципами єдиного національного платіжного простору є такі положення:

- ♦ використання відкритих міжнародних стандартів персоналізації карток і передачі даних (ISO, EMV);
- ♦ установлення єдиних національних операційних правил на ринку платіжних карток;
- ♦ вільний вибір платіжних систем та карткових брендів банками-емітентами;
- ♦ право (а у подальшому — обов’язок) банків-еквайрів обслуговувати емітовані іншими українськими банками картки будь-яких брендів;
- ♦ наявність єдиного національного клірингового центру для обробки всіх внутрідержавних операцій;
- ♦ виконання Національним банком України функції єдиної розрахункової установи;
- ♦ запровадження єдиних міжбанківських комісій (interchange fee) для аналогічних карткових продуктів різних брендів;
- ♦ сплата операційних тарифів платіжних систем і внесок страхових депозитів для забезпечення внутрідержавних операцій виключно у національній валюті України;
- ♦ збереження наявної процесингової інфраструктури банків та технологічної інфраструктури банків для міжнародних розрахунків.

Головна роль у реалізації концепції єдиного національного платіжного простору має належати Національному банку України, який розробляє, узгоджує з банками та затверджує національні правила і стандарти проведення операцій з використанням платіжних карток і подання їх на

БЕЗГОТІВКОВІ РОЗРАХУНКИ

внутрідержавний кліринг та встановлює правила і процедури врегулювання спірних ситуацій між банками-учасниками. НБУ розробляє та затверджує правила внутрідержавних розрахунків, у тому числі щодо системи гарантій здійснення розрахунків та контролю ризиків. За необхідності законодавчого закріплення зазначених змін Національний банк України проводить консультації з профільними комітетами Верховної Ради для підготовки потрібних законопроектів. Для проведення регулярного клірингу НБУ засновує Український національний кліринговий центр як окрему юридичну особу. Надалі Національний банк виконуватиме функції розрахункового банку за внутрідержавними операціями із застосуванням платіжних карток. Регулятор реєструє всі програми емісії і надає ідентифікаційні номери платіжних карток банків-учасників до клірингового центру для здійснення маршрутизації авторизаційних запитів, подає до клірингового центру авторизаційні ліміти банків-учасників та виконує розрахунки за кореспондентськими рахунками банків-учасників у НБУ на підставі обчислених кліринговим центром їх щоденних клірингових сальдо.

Український національний кліринговий центр регулярно поширює серед банків-еквайрів списки ідентифікаційних номерів платіжних карток, емітованих українськими банками-учасниками, маршрутизує авторизаційні запити банків-еквайрів до банків-емітентів, обчислює на підставі зафіксованих позитивних авторизацій та надає щоденні клірингові сальдо банків-учасників до Національного банку для здійснення розрахунків, готує і подає НБУ та банкам-учасникам клірингові й статистичні звіти.

Реалізація концепції ЄНПП дасть змогу гармонізувати національний ринок платіжних карток та побудувати ефективну й надійну систему внутрідержавних розрахунків, що принесе користь усім учасникам ринку. Зокрема, це прискорить розвиток національного ринку платіжних карток; сприятиме створенню сучасної платіжної та розрахункової інфраструктури й підвищенню надійності виконання внутрідержавних операцій, а також єдиного еквайрингового простору, що забезпечуватиме прийом карток всіх національних і міжнародних брендів по всій торговельній мережі та збільшення частки безготівкових розрахунків.

Про сучасний стан і перспективи розвитку НСМЕП розповів заступник директора департаменту інформатизації — начальник управління НБУ **Борис Дяченко**. Він зазначив, що в 2009 році кількість банків — учасників цієї системи електронних платежів збільшилася до 60, зросла й кількість емітованих карток. Однак загальні обороти НСМЕП уповільнилися (за 2008 рік — понад 25 млрд. грн., а 2009-го, за прогнозом, трохи більше 23 млрд. грн.).

“У 2009 році в НСМЕП з’явилися такі нові технології, як переказ коштів та “групи банків”, — розповів Борис Дяченко. — Однак першу впроваджено в обмеженому варіанті (за внутрібанківською схемою). Міжбанківська ж технологія переказу донині не працює через пасивність банків — членів НСМЕП. Розробка цієї функції в АКС завершена компаніями “Лайм Системз” та “Аргус”, а для інтернет-терміналів — компаніями “Юнісистемс”, “Аргус” та “Автор”. Тож вітчизняним банкам слід активізувати роботу щодо її впровадження. Технологію “групи банків”, котра дає змогу її учасникам надавати послуги клієнтам за комісійними, розмір яких відрізняється від типових, уже застосовують кілька банків. Сьогодні працюють дві групи: банк “Хрещатик” та Експресбанк, а також “Хрещатик” і Міжнародний інвестиційний банк. До кінця 2009 року планується створення ще кількох груп. Зараз ми розробляємо технологію впровадження та поступового переходу на більш захищені криптографічні механізми безпеки виконання операцій (цілковита відмова від алгоритму DES, перехід на одноключову схему) — так званий “алгоритм 3”, що має значно спростити технологію емісії карток. Для підтримки цієї технології НБУ також розпочав розробку двох нових HSM-модулів (МБ-2) від різних постачальників. Це дасть змогу не лише поліпшити швидкісні характеристики більш як у 10 разів, а й мати альтернативних постачальників цих компонентів, створити конкурентне середовище для споживачів (банків і процесингових центрів)”.

За пропозицією банків — членів НСМЕП в НБУ розробляються специфікації для нової операції переказу коштів між картковими рахунками клієнтів (у тому числі між клієнтами різних банків-учасників). Робоча назва цієї операції — переказ “картка —

картка”. Вона забезпечує миттєвий (для клієнтів) переказ коштів між ними. Причому кількість таких операцій та їх регламент для клієнта не обмежується. Вони можуть гідно конкурувати з небанківськими платіжними системами, які сьогодні застосовуються в мережі Інтернет і відомі як “електронні гроші”.

Триває робота за проектами “Студентська картка” та “Митна картка”. Розвиток “Студентської картки” стримувався неготовністю інфраструктури УДПЗ “Укрзалізниця” до роботи за технологією “соціальної картки”. Але нині “Укрзалізниця” активізувала ці процеси і є надія, що в першому півріччі 2010 року будуть завершені всі технологічні аспекти проекту. Закінчено й технічну частину проекту “Митна картка”. Найближчим часом будуть відпрацьовані необхідні розпорядчі документи, і на початку 2010 року розпочнеться пілотний проект.

Розроблено також проект Програми розвитку НСМЕП на 2010–2013 роки, зазначив Борис Дяченко. Цей документ надавався банкам України на розгляд та внесення пропозицій. Програма базується на вже досягнутих результатах НСМЕП, у ній враховано потреби банків, державних установ і світовий технічний прогрес у цій сфері, передбачено взаємодію з іншими платіжними системами й розвиток НСМЕП щодо застосування міжнародних стандартів.

Водночас фахівці НБУ вивчають процеси запровадження європейського проекту SEPA в аспекті карткових технологій з метою можливого технічного узгодження з ним системи НСМЕП та обговорюють запропонований банками проект “єдиного національного платіжного простору”. Усе це може суттєво доповнити Програму розвитку НСМЕП на 2010–2013 роки.

На конференції, в якій взяли участь представники Національного та комерційних банків — членів та учасників НСМЕП, виробники й постачальники програмно-технічних засобів, розглядалися також питання розробки, впровадження та поширення “багатофункціональних карток”, нові алгоритми захисту інформації та процедури емісії карток НСМЕП, її новітні технології, зокрема стосовно Інтернет-платежів.

□

Микола Пацера,
“Вісник НБУ”.

Інвестиційна діяльність

Лев Кльоба

Кандидат економічних наук,
викладач кафедри банківської справи
Львівського інституту банківської справи
Університету банківської справи НБУ

Ризик-менеджмент банківської інвестиційної діяльності

В умовах боротьби з наслідками фінансової кризи та з метою забезпечення прибутковості банківської діяльності, посилення позитивного іміджу банківських установ для банків особливого значення набуває вдосконалення ризик-менеджменту інвестиційної діяльності. У статті запропоновано практичні рекомендації щодо розвитку та вдосконалення цього важливого напрямку банківського менеджменту.

Перехід України до принципово нових ринкових відносин закономірно привів до необхідності постановки і вирішення нових для українських комерційних банків завдань, пов'язаних зі значним збільшенням концентрації ризиків їх інвестиційної діяльності.

Оскільки комерційні банки, як і вся банківська система в цілому, покликані уособлювати надійність і безпеку, очевидно є необхідність розробки та впровадження прийнятних і перевірених методів формалізації й оцінки ризиків, виявлення значимих критеріїв, а також розробки та впровадження чітко налагодженої системи прийняття рішень, яка базується на отриманні достовірних даних і спрямована на одержання ефективного результату (прибуткової діяльності й позитивного іміджу банківської установи).

Тому дослідження проблем подальшого вдосконалення функціонування банківської системи, зокрема процесу управління ризиками інвестиційної діяльності, привертає увагу як зарубіжних, так і вітчизняних науковців і практиків.

Теоретичні, методичні аспекти ризик-менеджменту інвестиційної діяльності відображені в працях провідних вітчизняних учених з банківської справи, теорії кредиту й банківського менеджменту: В.І.Грушка, О.В.Васюренка, А.Я.Кузнецової, А.М.Мороза, А.А.Пересади, Л.О.Примостки, Б.І.Пшика, С.К.Реверчука, М.І.Савлука та багатьох інших. Проте питання пошуку й формування підходів до вирішення зав-

дання комплексного управління ризиком інвестиційної діяльності в комерційних банках на сьогодні вивчені недостатньо. Метою цієї статті є обґрунтування та комплексне дослідження механізму управління банківським ризиком, формування всебічного підходу до ризик-менеджменту банківської інвестиційної діяльності.

Для цього розглянемо сутність ризику банківської інвестиційної діяльності; проаналізуємо структуру відповідного ризик-менеджменту; окреслимо напрями вдосконалення організації системи управління ризиками банківської інвестиційної діяльності.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

В умовах значного посилення конкуренції, викликаній інтенсифікацією зусиль, спрямованих на подолання наслідків впливу світової фінансової кризи, більшість комерційних банків України особливу увагу приділяє комплексному підходу до реалізації програм виходу з фінансової кризи, в тому числі:

- інвестиціям (збільшенню статутного капіталу та залученню коштів клієнтів, а також здійсненню інвестиційної діяльності);
- інноваціям (розробці та впровадженню сучасних банківських продуктів, обладнання, технологій);
- інфраструктурі (розвитку мережі філій та відділень; вивченню можливості приєднання інших банків);
- інтелекту (добору, навчанню та

розстановці кадрів);

— інтегрованим маркетинговим комунікаціям (мерчандайзингу, рекламі, зв'язкам із громадськістю, прямому маркетингу, стимулюванню продажу; див. схему).

Ризик — це невизначеність результативності діяльності, можливість несприятливих (або сприятливих) наслідків у випадку досягнення (або досягнення) поставленої мети.

Як уже зазначалося, нині першочергового значення для банків набуває необхідність удосконалення ризик-менеджменту.

Незважаючи на швидке поширення практики управління ризиками в банках та інших фінансових установах, дотепер існують різноманітні визначення ризиків, що ускладнює розробку єдиних норм і правил управління ними.

На нашу думку, ризик — це ситуативна характеристика діяльності будь-якого суб'єкта ринкових відносин (у тому числі банку), яка відображає невизначеність результату цієї діяльності і можливі несприятливі (або сприятливі) наслідки у випадку неуспіху (чи успіху).

Проаналізувавши основні підходи провідних фахівців банківського менеджменту стосовно визначення поняття “ризик банківської інвестиційної діяльності” і дослідивши його економічну сутність, можна зробити такі висновки:

1. Ризиком пронизана вся банківсь-

ка інвестиційна діяльність незалежно від того, здійснюються при цьому якісь дії чи ні. Проводячи інвестиційну діяльність, банки приречені працювати в умовах ризику і їх головне завдання — реалізувати успішні альтернативи розвитку подій (операцій);

2. Численні дослідження показали, що ризик інвестиційної діяльності виникає в умовах невизначеності, коли немає вичерпної інформації про умови прийняття рішень. Тобто *невизначеність є середовищем виникнення ризику*, і для банку важливо визначити її ступінь. Від цього залежатиме якість оцінки події та вибір інструментарію ризик-менеджменту;

3. Лише за багатоваріантності майбутнього, наявності елементів непередбачуваності можна говорити про наявність ризику. Іншими словами, *ризик виникає тоді, коли існує альтернативність вибору*. Вибір варіантів залежить від суб'єктивних уподобань і схильності банку до ризику;

4. Встановивши рівень невизначеності й обравши допустимі альтернативи, необхідно оцінити вірогідність настання очікуваних подій, оскільки *ймовірність є мірилом ризику*. В оцінках бажано керуватися статистичними методами, але не менш важливо (іноді — єдино можливо) оцінювати вірогідність і експертним шляхом;

5. Оцінивши ймовірність настання події, можна визначити величину її вартісної оцінки. Але слід зазначити, що не завжди вірогідна оцінка під-

тверджується реаліями банківського інвестиційного бізнесу;

6. Якість управлінського рішення проявляється кінцевою реалізацією події, при цьому результативність може бути такою: комерційний банк отримує негативний результат, тобто збиток або втрату можливостей, або позитивний результат, тобто прибуток. Будь-яка операція, пов'язана з інвестиційною діяльністю, може закінчитися і з нульовою результативністю — банк покриє свої витрати, але при цьому додатково нічого не заробить.

Ризик інвестиційної діяльності банку — це потенційна можливість недоотримання доходів або зменшення ринкової вартості капіталу банку внаслідок несприятливого впливу зовнішніх або внутрішніх факторів під час здійснення інвестиційної діяльності.

Аналізуючи ризики банківської інвестиційної діяльності, необхідно зауважити їх значну різноманітність: кредитний ризик, ризик зміни процентної ставки, ринковий ризик, валютний ризик, операційно-технологічний ризик, ризик репутації, юридичний ризик.

Національний банк України під поняттям “управління ризиками” (ризик-менеджмент) розуміє процес, за допомогою якого банк виявляє (ідентифікує) ризики, проводить оцінку їх величини, здійснює їхній моніторинг і контролює свої ризикові позиції, а також враховує взаємозв'язки між різними категоріями ризиків.

З наукової точки зору ризик-мене-

джмент інвестиційної діяльності банку є предметом, який вивчає проблеми управління ризиками інвестиційної діяльності. Важливість і значущість наукових знань про управління ризиками інвестиційної діяльності полягає в тому, що вони дають змогу вчасно і якісно управляти поточною інвестиційною діяльністю банківської установи, прогнозувати можливі варіанти розвитку подій і відповідно розробляти стратегію й тактику функціонування комерційного банку, грамотно формулювати цілі та завдання.

Ризик-менеджмент інвестиційної банківської діяльності спирається на концепції, закони, принципи і методи, що лежать в її основі. Такий підхід ґрунтується на тому, що будь-яка фінансово-кредитна установа як об'єкт управлінської діяльності є сукупністю складних соціально-технічних систем, на функціонування яких здійснюють вплив численні зовнішні й внутрішні фактори.

Ґрунтуючись на викладеному вище, ризик-менеджмент інвестиційної діяльності банку можна визначити як один із основних напрямів сучасного банківського менеджменту, що вивчає проблеми управління інвестиційною діяльністю банку з урахуванням ризик-факторів, у коло яких входить створення ефективної системи управління ризиками.

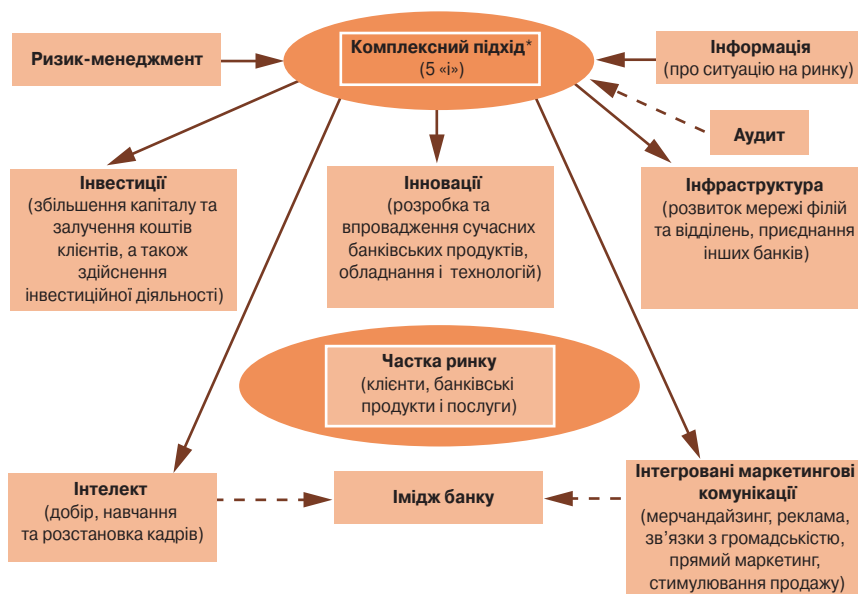
Її елементи взаємодіють за затвердженими правилами і в узгодженій послідовності, спираючись на певні концепції, закони, принципи і методи.

Мета ризик-менеджменту інвестиційної діяльності банку — забезпечення максимальної ефективності управління з урахуванням факторів невизначеності, які можуть як негативно, так і позитивно впливати на досягнення комерційним банком своїх цілей.

Переваги ризик-менеджменту інвестиційної діяльності полягають у тому, що він:

- а) є основою для підвищення ефективності стратегічного планування інвестиційної діяльності;
- б) дає змогу уникати вартісних несподіванок;
- в) поліпшує ефективність інвестиційної діяльності банку;
- г) дає можливість оптимально використовувати ресурси;
- ґ) сприяє більшій відкритості діяльності керівництва й поліпшує комунікації;
- д) забезпечує вище керівництво стислим оглядом головних ризиків, а також відомостями про ресурси, які виділено для протидії високим ризикам;
- е) дає менеджерам ефективну і послі-

Комплексний підхід банків до реалізації програм виходу з фінансової кризи

*Комплексний підхід — це базована на аналізі інформації про ситуацію на ринку програма конкретних заходів, спрямованих на привернення клієнтів, залучення коштів (капіталу, депозитів), збереження і розширення частки ринку продуктів і послуг, підвищення позитивного іміджу, отримання оптимального прибутку за допустимого рівня ризику.

довну методологію вивчення ризиків.

Мета управління ризиками інвестиційної діяльності комерційного банку — сприяти підвищенню її ефективності, забезпечуючи водночас досягнення цілей багатьох зацікавлених сторін (клієнтів та ділових партнерів, керівництва, спостережної ради, правління й акціонерів (власників), органів банківського нагляду, інвесторів, кредиторів та інших сторін).

Ризик-менеджмент інвестиційної діяльності банку — один із основних напрямів сучасного банківського менеджменту.

Процес ризик-менеджменту інвестиційної діяльності в комерційних банках організовують таким чином, щоб були охоплені всі його структурні шаблі та рівні — від вищого керівництва банківської установи (спостережної ради та правління банку) до рівня, на якому безпосередньо приймається та/або генерується ризик. Функції підрозділів чітко визначаються та задокументовуються для уникнення конфлікту інтересів між ними.

Оцінка ризиків здійснюється або підтверджується незалежною службою — операційним, тобто нефункціональним, підрозділом із ризик-менеджменту, в якому зосереджено важелі управління ризиками конкретного банку. Основною вимогою до цього підрозділу є його повна незалежність (структурна та фінансова) від підрозділів банку, які приймають ризик (фронт-офісів), та підрозділів, що реєструють факт прийняття ризику і контролюють його величину (бек-офісів). Крім цього, керівнику підрозділу з ризик-менеджменту надається достатньо високий статус у банку задля забезпечення його незалежності від керівників інших операційних чи функціональних підрозділів.

Система ризик-менеджменту інвестиційної діяльності в комерційному банку включає такі елементи: точки контролю (відповідним чином згрупованих банківських операцій, що генерують ризик), набір засобів і методів оцінки цих ризиків, їх прогнозування, інструментарій з обмеження і зниження ризиків, форми їх моніторингу і прогнозування, інформаційні потоки та організаційну структуру, побудовану за функціональною ознакою і яка забезпечує роботу зазначеної системи.

Система ризик-менеджменту інвестиційної діяльності повинна забезпечувати виконання таких основних завдань:

- оптимізувати співвідношення

потенційних можливостей, ризиків, розміру капіталу і темпів зростання банку;

- реалізовувати системний підхід до оцінки й управління ризиками;
- співвідносити ризики й потенційні можливості для досягнення якнайкращих результатів;
- складати найважливішу частину процесу ухвалення управлінських рішень;
- підвищувати керованість банку за допомогою створення адекватної структури контролю.

Система управління ризиком у комерційному банку складається з двох субсистем: керованої (об'єкт управління) та керуючої (суб'єкт управління).

ПРОПОЗИЦІЇ

Пропонуємо виділяти як складові системи ризик-менеджменту інвестиційної банківської діяльності такі підсистеми: організаційну, інформаційну, ціноутворюючу, аналітичну, дозвоільну, управлінську, моніторингову та підсистему кризового менеджменту.

Організаційна підсистема управління ризиком має будуватися так, щоб забезпечувати оптимальний розподіл цілей і завдань між різними підрозділами банку та їх співробітниками.

Ефективність системи управління ризиком багато в чому залежить від якості інформаційної підсистеми, завдання якої полягає у відборі, зберіганні і передачі інформації на різні шаблі управління банком. Ядром системи управління інформаційними потоками може бути інформаційно-аналітична служба, яка збирає, узагальнює, аналізує інформацію, прогнозує й діагностує майбутню ситуацію.

Система управління банківським ризиком не може обходитися без ціноутворюючої підсистеми. Від неї залежить дохідність операцій, а отже, й ризик та рентабельність банку в цілому.

Аналітична підсистема, на нашу думку, є одним із головних елементів системи управління ризиком. Її умовно можна розділити на два блоки: аналіз і оцінка індивідуальних ризиків; аналіз та оцінка сукупного ризику.

Аналіз і оцінку сукупного ризику проводять на основі таких показників: диверсифікація, якість і дохідність.

Диверсифікованість зазвичай визначається за галузевою й географічною ознакою, а також за розміром кредиту, рейтингом позичальника, за формою власності суб'єкта господарювання.

Важливою складовою системи ризик-менеджменту є інструментарій уп-

равління ризиком інвестиційної діяльності — диференціація, диверсифікація, лімітування, страхування, самострахування, сек'юритизація тощо. До цього питання банки підходять по-різному, враховуючи внутрішні та зовнішні фактори: розмір свого потенціалу, ризикованість вкладень, тенденції розвитку економіки в цілому і галузей зокрема, перспективи розвитку регіону тощо.

Визначення точок контролю передбачає:

- виявлення основних вузлів (операцій), які слугують генераторами ризиків;
- введення загальних термінів ризик-менеджменту — визначення всіх видів ризиків, які можуть впливати на банк;
- узгодження складеного переліку ризиків зі всіма банківськими підрозділами;
- встановлення засобів комунікації між підрозділами.

Цей процес повинен передбачати спочатку визначення областей ризику, які мають переглядатися в рамках побудованої системи взаємодії підрозділів за оцінкою, контролем і управлінням ризиками для отримання найточнішої картини і здійснення максимально ефективного управління.

Правильне визначення та оцінювання ризиків є основою для ризик-менеджменту інвестиційної діяльності банку.

Оцінка ризиків має робитися у двох площинах — за якісними і кількісними показниками. *Якісна оцінка* полягає у визначенні чинників ризику і обставин, що призводять до ризикових ситуацій; *кількісна* дає змогу обчислити розміри окремих ризиків і ризику банківського портфеля в цілому. Стандарти для виявлення й оцінки ризиків, характерних для окремих підрозділів або відділів, повинні збігатися з основними методами, прийнятими в банку.

Система управління ризиками забезпечується *методами їх мінімізації та обмеження*. Вони, у свою чергу, поділяються на загальні та специфічні, за способом впливу — на активні й пасивні.

До загальних методів управління ризиками належать: диверсифікація, мінімізація ризиків на основі встановлення лімітів, страхування, хеджування. Специфічні методи управління ризиками обумовлені особливостями їх видів.

Одним із найважливіших елементів управління ризиками інвестиційної діяльності є ефективний *внутрішній контроль* діяльності підрозділів, які задіяні в інвестиційному бізнесі, що дає змогу забезпечити ефективність і законність банківських операцій, точність

і достовірність управлінської інформації. Порядок внутрішнього контролю передбачає:

- а) контроль персоналу;
- б) контроль технологічного рівня;
- в) контроль виконання встановлених обмежень і усунення ризиків;
- г) контроль дотримання законодавства.

Процес ризик-менеджменту банківської інвестиційної діяльності — це систематичне використання наявних у розпорядженні менеджерів методів, способів і прийомів для вирішення завдань, що стосуються ризиків.

Управління ризиками є процесом із чітко визначеними етапами, за допомогою якого менеджери можуть ясно уявити ризики, з котрими стикається комерційний банк.

Процес ризик-менеджменту банківської інвестиційної діяльності повинен, на нашу думку, розвиватися у шість етапів:

1. Установлення контексту ризиків;
2. Ідентифікація ризиків: виявлення і розпізнавання ризиків та їх джерел;
3. Вимірювання ризиків (якісна та кількісна їх оцінка);
4. Вплив на ризик (вибір методів і стратегій);
5. Моніторинг ризиків (повсякденний моніторинг лімітів за ризиками, перевірка основних розмірів ризиків і ризиків, що не підлягають кількісній оцінці);
6. Комунікації і консультування (регулярне надання інформації про ризики).

Головною метою управління ризиком інвестиційної діяльності є отримання найбільшого прибутку за оптимального співвідношення прибутку й ризику, який відповідає цільовій функції підприємництва.

Встановлення контексту ризику. На цьому етапі визначають стратегічні й тактичні цілі банку відносно управління банківською установою в умовах невизначеності.

Ідентифікація ризиків. Мета цього етапу — одержати потрібну інформацію про структуру, властивості об'єкта і наявні ризики. Зібраної інформації має бути достатньо для того, щоб приймати адекватні рішення на наступних стадіях.

Оцінка — це кількісний опис виявлених ризиків, у процесі якого визначають такі характеристики, як імовірність і розмір можливих наслідків. Водночас формують набір сценаріїв

розвитку несприятливих ситуацій. Для різних ризиків можна побудувати функцію розподілу ймовірності настання наслідків залежно від їх розміру.

Вплив на ризик — застосування конкретних заходів попередження та мінімізації ризику.

Активне управління ризиками інвестиційної діяльності передбачає можливість:

- уникнення ризику — це свідоме рішення не піддаватися певному виду ризику (але уникнути ризику вдається не завжди);
- запобігання ризику, що зводиться до дій, які застосовують з метою зменшення вірогідності втрат і мінімізації їх наслідків. Такі дії можуть застосовуватися до моменту завдання збитку, під час завдання збитку і після того, як він станеться;
- прийняття ризику, яке полягає в покритті збитків за рахунок власних ресурсів;
- перенесення ризику (полягає в перенесенні ризику на інших осіб).

Важливе значення надається обмеженню ризиків — розробці адекватної системи лімітів за ризиками, що підлягають кількісній оцінці.

Моніторинг означає незалежну систему оцінки та контролю за ризиком із механізмом зворотного зв'язку. Моніторинг реалізується через інформаційні посадові звіти, внутрішній та зовнішній аудит і аналітику.

У ризик-менеджменті інвестиційної діяльності готових рецептів немає й бути не може, але, знаючи його методи, прийоми, способи вирішення тих або інших питань, можна досягти успіху в конкретній ситуації.

Кінцевою метою управління ризиком інвестиційної діяльності є отримання найбільшого прибутку за оптимального, прийнятного для банку співвідношення прибутку й ризику, що відповідає цільовій функції підприємництва.

ВИСНОВКИ

1. Ризик інвестиційної діяльності банку — це потенційна можливість недоотримання доходів або зменшення ринкової вартості капіталу банку внаслідок несприятливого впливу зовнішніх або внутрішніх факторів під час здійснення банком інвестиційної діяльності.

2. Неможливо створити ефективну систему ризик-менеджменту інвестиційної діяльності без дослідження економічної суті ризику. Є три підходи щодо трактування цього поняття: як

вірогідність втрати активів банку; як загроза втрати прибутку банку; як невпевненість кредитора у спроможності боржника виконати умови угоди.

3. Актуальним є визначення складових елементів системи ризик-менеджменту інвестиційної діяльності, його процесуальних процедур та інструментарію. Як складові системи ризик-менеджменту інвестиційної діяльності доцільно розглядати такі підсистеми: організаційну, інформаційну, ціноутворюючу, аналітичну, дозвоільну, управлінську, моніторингову і підсистему кризового менеджменту.

4. Процес управління ризиком інвестиційної діяльності повинен складатися щонайменше з таких етапів: ідентифікація, оцінка, управління, моніторинг.

5. Основними прийомами управління ризиками інвестиційної діяльності є уникнення, зниження, передача та утримання ризиків.

Література

1. Закон України "Про банки і банківську діяльність" від 7 грудня 2000 р. № 2121 — ІІІ // <http://www.rada.gov.ua>.
2. Банківські операції: Підручник / А.М.Мороз, М.І.Савлук, М.Ф.Пуховкіна та ін.; За ред. д-ра екон. наук, проф. А.М.Мороза. — 2-е вид., випр. і доп. — К.: КНЕУ, 2002. — 476 с.
3. Примостка Л.О. Фінансовий менеджмент у банку: Підручник. — 2-е вид. доп. і перероб. — К.: КНЕУ, 2004. — 468 с.
4. Кльоба Л.Г. Управління банківською інвестиційною діяльністю: Монографія / За ред. д. е. н., проф. С.К.Реверчука. — Львів: Тріада плюс, 2007. — 194 с.
5. Вовчак О.Д. Банківська інвестиційна діяльність в Україні. — Львів: Вид-во Львівської комерційної академії, 2005. — 544 с.
6. Кузнєцова А.Я. Фінансування інвестиційно-інноваційної діяльності: Монографія / Інститут економічного прогнозування НАН України — Львів: ЛБІ НБУ, 2005. — 367 с.
7. Любунь О.С., Грушко В.І. Фінансовий менеджмент у банку.: Навч. посібн. — К.: Вид. Дім "Слово", 2004. — 296 с.
8. Пишк Б.І. Інвестиційне кредитування: Навч. посібн. — Львів: ЛБІ НБУ, 2005. — 291 с.
9. Загородній А.Г., Вознюк Г.Л., Смовженко Т.С. Фінансовий словник. — 3-те вид., випр. та доп. — К.: Т-во "Знання"; КОО, 2000. — 587 с.
10. Головка А.Т., Грушко В.І., Денисенко М.П. та ін. Система банківського менеджменту: Навч. посібн. / За ред. О.С.Любуна та В.І.Грушка. — Київ: Фірма "ІНККОС", 2004. — 480 с.

Точка зору/

Олександр Кот

Аспірант кафедри фінансового аналізу і контролю Київського національного торговельно-економічного університету

Грошові потоки як відображення фінансової стабільності банків

Досліджуючи сучасні тенденції розвитку контролю грошових потоків та його методик, що покликані забезпечувати фінансову стабільність банків, автор проводить моніторинг вітчизняного та зарубіжного банківського законодавства через призму міжнародних регулятивних вимог Базеля II, пропонує практичну апробацію та вдосконалення методики проведення внутрішнього банківського аудиту.

НОВІ ФОРМИ КОНТРОЛЮ ГРОШОВОГО ОБІГУ, СПРИЧИНЕНІ ФІНАНСОВОЮ КРИЗОЮ

Сучасні реалії банківського бізнесу потребують нових форм контролю за грошовими потоками з метою підвищення фінансової стабільності банків, що є основними чинниками максимізації їх прибутку. Для цього необхідно вдосконалювати методи внутрішнього контролю, що сприятиме ухваленню економічно обґрунтованих управлінських рішень.

Перед банками постають проблеми забезпечення прозорості обігу грошових коштів, оптимізації менеджменту й удосконалення контрольно-аналітичних процедур відповідно до рекомендацій Базельського комітету з пи-

тань банківського нагляду (Базель II) (див. схему 1).

Проблематику з цієї теми досліджували відомі вчені та фінансисти-практики О.Бережний [12], С.Дмитров [11], А.Костюк [4], В.Кротюк [13], Є.Мних [5], В.Стельмах [6], О.Хаб'юк [7], В.Шевчук [8,14], Н.Шульга [9], С.Ярошенко [10] та інші.

Мета статті — дослідити сучасні тенденції розвитку контролю за грошовими потоками в банках, удосконалення його методики. Для цього необхідно провести моніторинг вітчизняного та зарубіжного банківського законодавства через призму рекомендацій Базеля II і практичну апробацію та вдосконалення методики контролю за грошовими потоками.

Динаміка грошових потоків формує активи банку і джерела їх фінансування; це основний чинник змін абсолютної

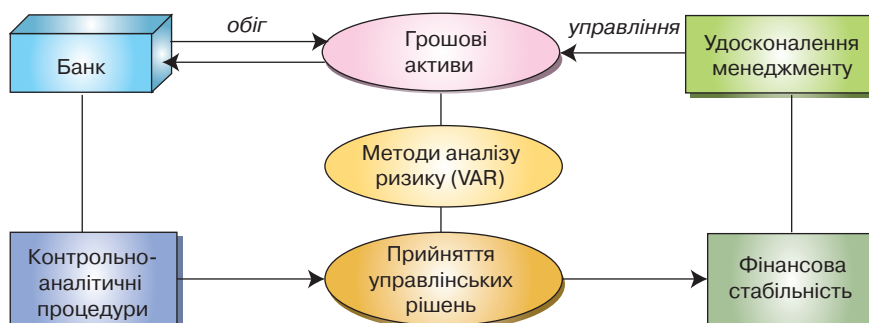
величини, складу та структури економічного потенціалу, а також зумовлених цими змінами показників фінансової стабільності, платоспроможності й ефективності використання активів і капіталу. Відповідно до стратегії розвитку банку визначаються критерії оцінки фінансового ризику та стандарти контролю за його структурою, котрі відображають основні принципи управління.

На думку О.М.Бережного, важливою складовою діяльності банків є ефективне управління ризиками, котре включає як моніторинг (поточний контроль), так і мінімізацію та кількісну або якісну оцінку ризиків, що впливають на прибутковість і розвиток банківської системи країни [12]. Поточна форма контролю — важлива складова в управлінні ризиками у межах банку, яка сприяє досягненню корпоративних цілей. Лише за допомогою налагодженої системи контролю можна встановити, чи досягнув банк заздалегідь визначених цілей.

Стабільність банківського середовища залежить також від постійного контролю з боку вкладників і кредиторів. Це зумовлено такими факторами:

- ◆ банки мають вплив на кон'юнктуру грошово-кредитного ринку і є суб'єктами грошово-кредитної політики НБУ;
- ◆ банки генерують грошові потоки у процесі формування власного капіталу та залучення грошових коштів;
- ◆ банки залежать від зовнішніх кризових явищ, а тому порушення їхньої

Схема 1. Банківське середовище грошового обігу в системі прийняття управлінських рішень*

*Розроблено автором.

НАГЛЯД, АУДИТ, КОНТРОЛЬ

економічної рівноваги загрожує стабільності фінансової системи країни.

Як бачимо, існує об'єктивна необхідність в удосконаленні системи контролю за грошовими потоками в банках. У зв'язку з цим виникає нагальна потреба посилювати внутрішній контроль. Разом з іншими службами банку цю функцію має виконувати підрозділ внутрішнього аудиту.

У сучасних умовах фінансово-господарської діяльності банків внутрішній аудит стає центральною ланкою банківського менеджменту. Проведені в низці банків України дослідження засвідчили: у більшості випадків внутрішній аудит здебільшого зводиться до ревізії банківських операцій. При цьому поза увагою залишається широке коло питань інших сфер банківської діяльності.

Основна функціональна роль внутрішнього аудиту належить аналізу стану грошових коштів банків, оскільки на його підставі обґрунтовуються стратегія і тактика розвитку банків, уточнюються плани та управлінські рішення, здійснюється контроль за їх виконанням, виявляються фінансові резерви, оцінюються результати діяльності персоналу, окремих підрозділів і банків у цілому.

Сучасні проблеми фінансової стабільності банків, котрі перебувають у стадії ліквідації та неспроможні ефективно діяти на ринку, вирішуються шляхом якісної оцінки ризику вартості активів цих банків і можливої ціни їх реалізації (див. схему 2).

Практика засвідчила, що на завершальній стадії ліквідації банківських установ практично неможливо здійснити комплексний аналіз грошових активів банку, і як наслідок, — йому загрожує дефолт та остаточне банкрутство.

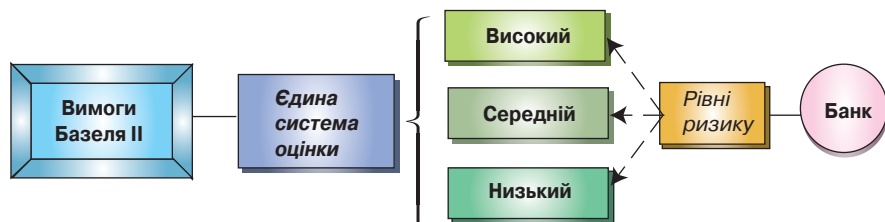
Проводячи перевірки, аудиторі не дотримуються системного підходу за дедуктивним методом дослідження — від аналітичної оцінки синтетичних показників фінансової звітності банків до обґрунтування причинно-наслідкових зв'язків, зумовлених зниженням рівня ліквідності, загрозою

банкрутства, диверсифікацією грошових потоків за видами діяльності, кон'юнктурною позицією банку на внутрішньому та зовнішньому ринках. Аналітичні процедури аудиту не передбачають системності аналізу, комплексного підходу в діагностиці, а спрямовані на визначення сильних і слабких позицій установ, оцінку загроз і небезпек, виявлення слабких сторін менеджменту банку. Щоб розв'язати цю проблему, необхідно інтегрувати вітчизняне законодавство до міжнародних норм та вимог. Це дасть змогу отримувати адекватну оцінку фінансового стану банків.

КРИТИЧНИЙ АНАЛІЗ МІЖНАРОДНИХ РЕГУЛЯТИВНИХ ВИМОГ БАЗЕЛЯ II

Концепція Базельського комітету, спрямована на вдосконалення керування ризиками, не визначає послідовної ієрархії банківських ризиків та рівень гарантування власного капіталу банків, що дає змогу їм успішно протистояти системним ризикам, які мають високий руйнівний потенціал у жорстких конкурентних умовах (див. схему 3).

Схема 3. Система оцінки ризиків за міжнародними рекомендаціями Базеля II*

*Розроблено автором.

Попередження системних ризиків потребує стабільності вимог до регулятивного капіталу банків, а не його постійної адаптації до змінної кон'юнктури.

Запропонувавши власну модель аналізу внутрішньої оцінки ризиків для банків, Базельський комітет вступив у суперечність із задекларованими раніше цілями регулювання, а та-

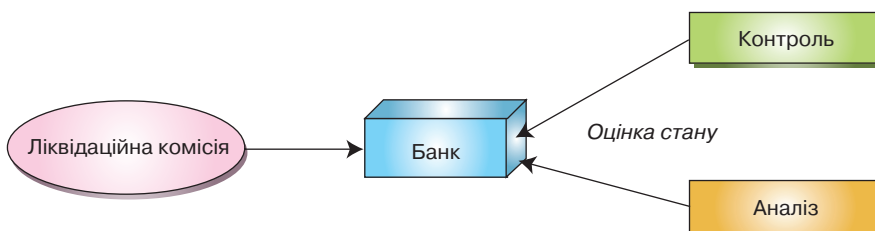
кож продемонстрував, що перебуває під певним впливом практики банків провідних країн світу. Встановлений комітетом метод коефіцієнтів для зважування ризиків доводить, що запропонована модель зручніша для використання малими банками (які обслуговують переважно домашні господарства) у сфері роздрібних послуг. Якщо в європейських країнах домашні господарства є в основному вкладниками банків, у США їхня роль як вкладників невелика, — навпаки, вони є боржниками банків. Створюючи сприятливі умови для роздрібних банків, Базельський комітет підсилює конкурентоспроможні переваги банків провідних країн світу, а отже, сприяє поширенню американської моделі на банківський сектор інших держав, що може призвести до загострення проблеми нестабільності міжнародної фінансової системи.

Базельський комітет пропонує максимально децентралізувати керування ризиками, щоб не допустити їх поширення і вчасно протидіяти проявам дестабілізації. Цьому повинні сприяти процедури розподілу грошових коштів з урахуванням можливих ризиків.

Але в рекомендаціях не уточнюється, про який капітал ідеться, хто і як повинен визначати достатній рівень цього капіталу. Проблеми виникають також при визначенні обсягів регулятивного й додаткового капіталу великих банків, спроможних виконувати власні їх зобов'язання і залучати додаткові грошові кошти на ринку капіталів.

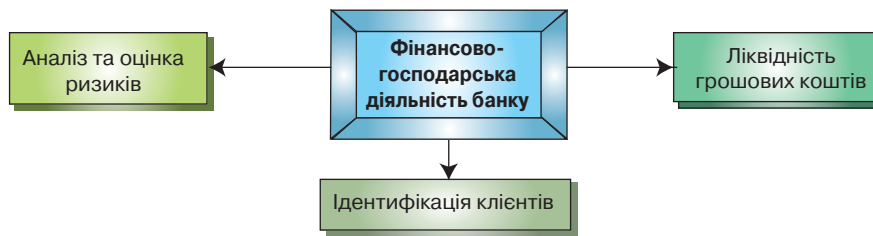
Практичні рекомендації Базельської угоди охоплюють три аспекти фінансово-господарської діяльності банків: ліквідність грошових коштів, аналіз ризиків та ідентифікацію клієнтів (див. схему 4). Зважаючи на такі пріоритети, можна зробити висновок, що поступове циклічне нав'язування всім банкам уніфікованої моделі оцінки ризиків може спричинити отримання неточних результатів та ухвалення помилкових рішень.

Схема 2. Контрольно-аналітичний процес оцінки фінансового стану банку*

*Розроблено автором.

Схема 4. Основні напрями моніторингу фінансово-господарської діяльності банків згідно з регулятивними вимогами Базеля II*

*Розроблено автором.

Аналіз ризиків банків, за рейтинговою системою Кемелс (CAMELS), яка визначає оцінку фінансового стану банку та містить високі вимоги до регулятивного капіталу і сформованих резервів, стосується банків I і II груп. А тому не зовсім коректно застосовувати його щодо банків III і IV груп, оскільки вони ведуть облікову політику, зорієнтовану на власну кредитну місію банку або його позиціювання на ринку.

Водночас поширений метод адекватної оцінки ризиків за допомогою VAR-системи (Value at Risk – метод проведення стрес-тестування шляхом визначення втрат унаслідок реалізації економічних ризиків) не дає змоги повністю врахувати різні ситуації, пов'язані зі структурою ризиків, та чинниками диверсифікації кредитного портфеля, зокрема збільшення активної частини балансу. А найбільші проблеми виникають при оцінці операційного ризику, природа якого відрізняється від природи ринкових і кредитних ризиків. Це зумовлено тим, що операційний ризик багато в чому залежить від організаційної моделі банку, яка відрізняється від моделей інших банків, а також від сукупності таких факторів, як обсяг угод, рівень інформатизації банківської діяльності, відносини із клієнтами. Все це потребує точнішого визначення операційного ризику (зокрема його сегментації) та пов'язаних із ним можливих втрат. Операційний ризик виникає в процесі операційної діяльності банку, він загрожує прямими або непрямыми втратами, зумовленими помилками персоналу або недостатньою організацією процедури чи несприятливими факторами: шахрайство, стихійне лихо, пошкодження обладнання.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

Для вирішення проблеми фінансової стабільності банків застосовується схема контрольно-аналітичного процесу:

1. Первинна стадія аналізу фінансового стану банку, в якому призначена тимчасова адміністрація, за комплексною рейтинговою системою оцінки CAMELS [1, 2] за допомогою методів коефіцієнтів (ліквідності, платоспроможності, ділової активності);

2. Постійний моніторинг впливу негативних зовнішніх факторів на фінансово-господарську діяльність банку протягом останніх років;

3. Проведення аналізу кредитного портфеля банку та визначення питомої ваги його погашення;

4. Аналіз руху високоліквідних грошових потоків як важливого орієнтира при проведенні аудиту;

5. Висновок внутрішнього аудиту включно з результатами інспекційної перевірки органів банківського нагляду та зовнішнього незалежного аудиту.

Поступове узагальнення цих етапів контрольно-аналітичного процесу дає змогу вдосконалити аналітичні процедури в аудиті банків, які перебувають у першій стадії ліквідації. Це дає шанс на реальне фінансове оздоровлення банку та відновлення його стабільності.

Згідно з чинним українським законодавством аудит фінансової звітності є обов'язковим лише для відкритих (публічних) акціонерних товариств, компаній – емітентів облігацій і фінансових установ (банків, інвестиційних фондів, професійних торговців цінними паперами, приватних пенсійних фондів і страхових компаній) та здійснюється сертифікованими аудиторами України. Ці компанії та організації публікують свою фінансову звітність, таким чином вона стає загальнодоступною, що також є вимогою чинного законодавства. Аналізуючи розвиток ринку аудиторських послуг в Україні, доходимо висновку, що дедалі більше українських компаній добровільно здійснює аудит своєї корпоративної фінансової звітності на предмет її відповідності Міжнародним стандартам фінансової звітності (МСФЗ).

У сучасних умовах інформатизації виробничих процесів для запровадження автоматизованого вдосконалення контролю грошових потоків доцільно використовувати єдиний комплексний підхід до програмного продукту внутрішніх і зовнішніх аудиторів. Національному банку України й Аудиторській палаті слід проаналізувати комп'ютерні програми, використовувати аудиторами в роботі, та визначити найуживаніші, які на практиці засвідчили свою надійність. На їх основі варто здійснити пілотний проєкт найкращої програми.

Доречно також включити до обов'язкової програми аудиторської перевірки банків аудит автоматизованих робочих програм. Це дасть змогу зменшити затрати на проведення додаткової перевірки комп'ютерних програм банку та повністю автоматизувати аудиторську діяльність.

Базою автоматизованого аудиту має бути аналіз як інформаційне джерело достовірної інформації, проведений в автоматизованому режимі. В контексті реалізації такої методики має відбутися розширення програми проведення аудиту і вдосконалення механізму аналітичних розрахунків як невід'ємної складової аудиторських перевірок.

Проблема запровадження регулятивних вимог Базеля II в Україні пов'язана з упровадженням розрахунків регулятивного капіталу та оцінки ризиків відповідно до американської системи, яка зорієнтована в основному на домашнє господарство (оскільки у США ця сфера є лідером за обсягами кредитування). Ми пропонуємо в контексті адаптації Базеля II застосовувати до банків різних груп, відповідно до ранжування НБУ, окремі індивідуалізовані моделі розрахунку регулятивного капіталу та системи оцінки ризиків. Необхідно враховувати облікову політику банку і його статутну діяльність у контексті визначеної місії.

Інтеграцію регулятивних вимог Базеля II у вітчизняну банківську систему необхідно здійснювати за допомогою процедур внутрішнього аудиту як різновиду незалежного контролю, котрі доцільно запровадити в кожному банку. Завдяки цьому можна буде практично оцінити рівні ризику банку за VAR-системою, розрахувати регулятивний капітал у межах встановлених НБУ норм, а також визначити джерела надходження грошових коштів і рівень їх ліквідності. Це реально сприятиме фінансово-господарській

діяльності банку, що перебуває під впливом ризикових факторів, полегшить розрахунок операційних ризиків за спрощеною моделлю застосування вимог Базеля II.

ВИСНОВКИ

Дослідження проблем внутрішнього банківського аудиту, які виникають за нинішніх умов у зв'язку з розвитком контролю за грошовими потоками як необхідної складової забезпечення стабільності банків, засвідчило, що їх необхідно розв'язувати за допомогою таких процедур:

- ◆ теоретичного обґрунтування стандартів контролю, аналітичних процедур та аудиторських тестів;
- ◆ класифікації контролю відповідно до міжнародних вимог, узагальнення, систематизації та порівняльного аналізу аудиторських висновків;
- ◆ раціонального пошуку оптимальних форм контролю за грошовими потоками банків, які діють на принципах традиційного контролю;
- ◆ вдосконалення інформаційного забезпечення контрольного процесу, особливо щодо господарських об'єктів, які автоматизують внутрішню облікову й аудиторську роботу;
- ◆ визначення функцій незалежних аудиторів, їх прав, етичних норм діяльності, обов'язків та відповідальності;
- ◆ забезпечення правового регулювання діяльності аудиторів та визначення об'єктів, де їх послуги є найкориснішими;
- ◆ практичної розробки внутрішніх стандартів, що використовуються в аудиторській діяльності;
- ◆ удосконалення державного регулювання аудиторської діяльності Національним центром обліку та аудиту, розробки та затвердження стандартів;
- ◆ страхування аудиторських ризиків.

В умовах нинішньої жорсткої конкуренції банківському бізнесу необхідно нарощувати капіталізацію та власну оціночну вартість. Аудит, проведений сертифікованим аудитором, спрямований на підтвердження відповідності фінансової звітності бізнесу певним регуляторним вимогам. Таке підтвердження потім оприлюднюється для цільової аудиторії — інвесторів, кредиторів, клієнтів та інших користувачів звітності, збільшуючи таким чином вартість самого бізнесу.

Дедалі більше українських банків успішно залучає фінансові ресурси на

місцевому та міжнародному ринках, використовуючи фінансову звітність підтверджену аудитором, як доказ своєї конкурентної переваги. Достовірність наданої фінансової інформації є головним фактором для отримання доступу до ринків капіталу. При цьому імідж, рейтинг і бренд аудитора безпосередньо впливають на вагу отриманого підтвердження та, як наслідок, на ціну аудиту. В результаті банк отримує незалежний аудиторський висновок про достовірність фінансової звітності та її відповідність вимогам певних стандартів (Міжнародних стандартів бухгалтерського обліку, Міжнародних стандартів фінансової звітності, Міжнародних стандартів аудиту).

Необхідність проведення аудиту банків як однієї з форм фінансово-господарського контролю зумовлена зростанням кількості проблемних банків і пов'язана не лише із загальною макроекономічною нестабільністю, а й із дією негативних факторів, що виникають унаслідок ризикової кредитної політики, відсутності стратегічного планування, некваліфікованого управління, недостатності внутрішнього контролю в банках.

Функціональна роль аудиту як незалежної форми контролю в системі управління грошовими коштами банків — надзвичайно важлива й необхідна, оскільки забезпечує ефективну фінансово-господарську діяльність банків та виводить їх на конкурентоспроможний прибутковий рівень.

Для подальшого дослідження цієї проблеми необхідно систематично і послідовно вдосконалювати контрольно-аналітичний процес грошових потоків у банку та запровадити його практичну апробацію.

Література

1. Положення про планування та порядок проведення інспекційних перевірок, затверджене постановою Правління НБУ від 17 липня 2001 р. № 276 (зі змінами і доповненнями від 10 серпня 2007 р.) // <http://www.ligazakon.ua>.
2. Методичні вказівки щодо організації, проведення інспекційних перевірок та встановлення рейтингової оцінки банку, затверджені постановою Правління НБУ від 31.08.2007 р. № 312 // <http://www.ligazakon.ua>.
3. Положення про організацію внутрішнього аудиту в комерційних банках України, затверджене постановою Правління НБУ від 20.03.1998 р. № 114 (із доповненнями від 03.12.2001 р.) // <http://www.ligazakon.ua>.

4. Костюк А.Н. Корпоративне управління в банках: Монографія. — Суми: ДВУЗ "УАБС НБУ", 2008. — 332 с.

5. Мних Є.В., Бутко А.Д. та ін. Аналіз і контроль в системі управління капіталом підприємства: Монографія / За ред. проф. Є.В.Мниха. — К.: КНТЕУ, 2005. — 232 с.

6. Стельмах В.С., Єніфанов А.О., Сало І.В. та ін. Контроль: інспектування, аудит, банківський нагляд: Монографія. — Суми: ВДТ "Університетська книга", 2006. — 432 с.

7. Хаб'юк Олексій. Банківське регулювання та нагляд через призму рекомендацій Базельського комітету: Монографія. — Івано-Франківськ: ОІППО; Снятин: ПрутПринт, 2008. — 260 с.

8. Шевчук В.О. Контроль господарських систем в суспільстві з перехідною економікою (проблеми теорії, організації, методології): Монографія. — К.: КДТЕУ, 1998. — 502 с.

9. Шульга Н.П. Банківський контролінг: теорія, методологія, практика. — К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2004. — 326 с.

10. Ярошенко С.П. та ін. Теоретичні і методологічні основи контролю: Монографія. — Суми: ВДТ "Університетська книга", 2007. — 251 с.

11. Дмитров С.О., Коваленко В.В., Бережний О.М. Фінансовий моніторинг в банку: Навч. посібн. — Суми: ВДТ "Університетська книга", 2008. — 336 с.

12. Бережний О. Ризики використання послуг банків для легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, або фінансування тероризму в системі банківських ризиків // Вісник Національного банку України. — 2009. — № 4. — С. 3—7.

13. Кротюк В., Куценко О. Базель II: контроль з боку органу нагляду та ринкова дисципліна // Вісник Національного банку України. — 2007. — № 5. — С. 3—8.

14. Шевчук В.О., Пилипенко І.І. 15 років аудиту в Україні: досвід захисту інтересів суспільства і держави // Аудитор України. — 2008. — № 6 (134). — С. 16—20.

15. Інтернет-сторінка Асоціації українських банків: <http://www.aub.com.ua/2009.html>.

16. Інтернет-сторінка Українського банківського порталу: <http://www.banker.ua>.

17. Інтернет-сторінка Національної бібліотеки ім. академіка В.Вернадського.: http://www.nbuv.gov.ua/db/library_db.html.

18. Інтернет-сторінка Міжнародного центру перспективних досліджень: <http://www.icps.kiev.ua>.

Альона Гринюк

Заступник начальника управління
— начальник відділу
розвитку малого бізнесу
Райффайзен банку "Аваль"

Дослідження/

Перспективи розвитку малого бізнесу крізь призму доступності кредитних ресурсів

У розвинутих країнах малий бізнес становить основу економіки. Він забезпечує роботою більшість населення (близько 80%) та формує значну частку ВВП (понад 50%). Невеликий внесок малого бізнесу (якихось 5%) у ВВП України свідчить про недостатню його підтримку з боку держави.

Чим важливий для країни малий бізнес?

1. Малий бізнес — це створення нових робочих місць, а також альтернатива найманій праці.

2. Це — демонополізація економіки та розвиток вільної конкуренції, що забезпечує коригування цін на товари та послуги.

3. Це — диверсифікація структури економіки та формування середнього класу.

Тому саме в період кризи як ніколи на часі здійснення державних заходів щодо стимулювання розвитку малого бізнесу. Його переваги, особливо в умовах економічної та фінансової нестабільності в країні, очевидні: мобільність, здатність оперативно змінювати структуру бізнесу, асортимент продуктів і послуг, місце розташування, висока продуктивність праці тощо.

Які ж основні причини слабого розвитку малого бізнесу в Україні? На мою думку, це:

- недосконала податкова система;
- недосконалість і часті зміни законодавства;
- адміністративні перешкоди;
- важкодоступність кредитів.

Останній чинник розглянемо детальніше. Доступність кредитних ресурсів — одна з головних умов розвитку економіки. Банки є реальним механізмом вливання коштів в економіку через кредитування малого бізнесу, а також є контролером цільового їх використання. Водночас креди-

тування є ринковим фактором, який забезпечує фінансування тих галузей економіки, в котрих суспільство має найбільшу потребу. В Україні ж доступ до кредитних ресурсів для підприємств малого бізнесу, складний і в докризові часи, нині, під час кризи, взагалі майже заблокований.

Основні причини недоступності кредитів для малого бізнесу:

- низька поінформованість його суб'єктів про можливості використання в бізнесі банківських продуктів узагалі та кредитів зокрема;
- високі процентні ставки за кредитами для бізнесу та недосконалість банківської процедури;
- відсутність кредитування новостворених підприємств (start up);
- нерозвинутий ринок лізингу та недостатня увага лізингових компаній до малого бізнесу.

Розглянемо кожну з причин детальніше.

1. Оскільки підприємства малого бізнесу слабо поінформовані про можливості, які дає використання банківських продуктів узагалі та кредитування зокрема, вони не реалізують їх у бізнесі, а отже, несуть додаткові витрати (втрати) на бізнесову діяльність. Ідеться не тільки про побоювання частини підприємців (у докризові часи) використовувати кредитні ресурси для оптимізації та інвестування бізнесової діяльності, а й про невміння користуватися іншими продуктами, наприклад, документарними операціями (га-

рантіями, акредитивами), кредитними картками тощо. А це в період кризи дало б змогу мінімізувати бізнесові ризики, створити історію користування продуктами в банку для полегшеного доступу до кредитних ресурсів у майбутньому. Робота з банками корисна підприємцям не лише з огляду на додаткові кошти для розвитку, а й тому, що дає змогу з точки зору професіонала-фінансиста оцінити переваги та недоліки конкретних проектів, опанувати нові для малого підприємництва технології фінансового аналізу, управління грошовими потоками та бізнесовими ризиками.

Для залучення підприємців до числа клієнтів банку останні мають підвищувати рівень поінформованості суб'єктів малого бізнесу щодо можливостей та переваг використання банківських продуктів у бізнесі. Це можна робити за допомогою навчальних тематичних семінарів, тренінгів, рекламних кампаній стосовно переваг використання того чи іншого банківського продукту, пропагування консалтингу (консультацій щодо фінансового менеджменту, маркетингу, бухгалтерського обліку) як одного з доступних сервісів для клієнтів малого бізнесу в банківських установах.

2. Високі процентні ставки за кредитами для бізнесу та недосконалість банківської процедури. Підприємці потребують нижчих кредитних ставок, довших термінів кредитування, гнучкіших вимог щодо забезпечення кредитів.

Сьогодні багато банків твердить про кредитування малого бізнесу. Фактично ж вони пропонують звичайне кредитування для корпоративного бізнесу, але за вищою ціною. Отож кредити для малого бізнесу не стають доступнішими та масовішими. Мало того, адміністративні витрати при кредитуванні малих підприємств за такою процедурою в кілька разів більші, що підвищує собівартість кредиту.

Висока ціна позичок пояснюється більшим ризиком кредитування таких клієнтів порівняно з великими корпораціями: високий рівень тінізації цієї групи клієнтів (унаслідок чого виникають труднощі з оцінкою реального фінансового стану позичальника); залежність бізнесу від однієї людини; висока чутливість до змін зовнішнього економічного середовища; відсутність бюро кредитних історій (труднощі з визначенням реальної кредитної історії клієнта).

Багато підприємців нарікає на високі вимоги банків щодо забезпечення кредитів. Один зі шляхів розв'язання цієї проблеми — страхування фінансових ризиків. Проте цей вид страхування, на жаль, ще слабо розвинутий в Україні (обмежена кількість страхових компаній, котрі ним займаються, відсутня історія виплат за такими видами ризиків тощо). Водночас більшість підприємців не готова сплачувати підвищену ціну за кредитування без забезпечення, незважаючи на переваги такого кредитування: швидке оформлення позички, відсутність потреби у страхуванні забезпечення та внесенні змін до договорів забезпечення при зміні умов кредитування і таке інше). Вони готові закласти своє майно (що може не відповідати вимогам банків і є зараз неліквідним активом), але переплачувати за швидкість прийняття рішення та можливість фінансування без застави не згодні.

Для фінансування банками суб'єктів малого бізнесу за нижчими ставками необхідна підтримка та компенсація частини витрат банків державою. Потрібна державна політика, спрямована на розвиток сегмента малого бізнесу. Поки що у вітчизняній банківській практиці немає пільгового оподаткування прибутків банків і пільгового кредитування банків, які обслуговують підприємства малого бізнесу, відсутня система державних гарантій, під які можна було б кредитувати підприємства даного сектору.

Шляхи підвищення доступності кредитів для малого бізнесу, на нашу думку, такі:

1. Оптимізація і максимальна автоматизація процесу розгляду заявки та прийняття рішення в банку шляхом зменшення кількості документів, необхідних для розгляду питання про надання позички; скорочення терміну розгляду документів та прийняття рішення; використання якісних скорингових моделей та автоматизованих систем з розгляду кредитних заявок;

2. Стандартизація ціноутворення на банківські продукти для малого бізнесу (політика зрозумілих клієнту цін та однакових умов надання банківського продукту у кожному відділенні одного банку);

3. Наявність розгалуженої мережі відділень банків;

4. Налагоджений процес збору простроченої заборгованості (колекшену) на різних стадіях її виникнення: від ранньої (1–30 днів прострочення) до пізньої (більше 90 днів прострочення). Погано налагоджена робота з колекшеном може призвести до неконтрольованого зростання неплатежів (не лише через фінансову неспроможність клієнта її погашати, а й через відсутність реакції банку на факт непогашення платежу клієнтом) та погіршення якості кредитного портфеля.

Зазначені ініціативи комерційних банків мають йти в унісон із політикою держави, спрямованою на поліпшення доступу малого бізнесу до фінансових ресурсів.

3. *Відсутність кредитування новостворених підприємств (start up)* як одного з основних чинників розвитку малого бізнесу в державі — вельми актуальна нині проблема. Жоден банк, окрім схем фінансування франчайзингу, не фінансує початковий бізнес. Безперечно, в цій сфері кредитування необхідна участь і підтримка держави.

4. *Нерозвинутий ринок лізингу.* Розвиток лізингу для представників малого бізнесу є одним зі шляхів розширення доступу малого підприємництва до фінансових ресурсів. Лізинг — альтернатива кредитуванню. Система лізингу в країнах із розвинутою ринковою економікою дає змогу малим підприємствам швидко модернізувати обладнання й техніку, поживляє інвестиційну активність. Лізинг забезпечує цей економічний сектор повноцінним кредитуванням.

Переваги лізингу перед кредитуванням суб'єктів малого бізнесу такі: — надання застави не потрібне (як-

що її немає), майно знаходиться на балансі лізингодавця;

— майно за лізинговою операцією зазвичай не враховується на балансі клієнта, а його вартість не включається в залишок кредитної заборгованості, а отже, фінансові показники компанії поліпшуються;

— суб'єкти підприємницької діяльності мають змогу використати прискорену амортизацію отриманого в лізинг устаткування та нерухомості.

Для малого бізнесу лізинг є зручним джерелом фінансування: він дає змогу економити обігові кошти, зменшує ступінь ризику, стимулює технологічне переоснащення й розширення виробництва. Однак сьогодні основну частку в портфелі лізингових компаній в Україні становлять підприємства корпоративного бізнесу. Тому доцільною є диверсифікація портфеля та ризиків шляхом орієнтації на надання лізингу підприємствам малого бізнесу.

Враховуючи переваги малого бізнесу, його значну роль у розбудові ринкової інфраструктури та забезпеченні стабільного розвитку економіки України, слід розробити і впровадити довгострокову державну програму підтримки малого бізнесу. У ній важливо зокрема наголосити на питаннях стимулювання банківського сектору в аспекті фінансування цієї сфери економіки бізнесу та застосування певних видів кредитування, що забезпечили б активний розвиток малих підприємств.

□

Центральний вхід до будівлі Національного банку України в Києві по вул. Інститутській, 9.

Точка зору/

Юрій Іващенко

Провідний економіст Укргазбанку

Механізм залучення комерційних банків до інвестування економіки в умовах фінансової кризи

Нинішня фінансова криза – це криза платежів. Вона породила системну дебіторсько-кредиторську заборгованість у всіх сферах економіки, включаючи банківську. Тож боротьбу з нею слід розпочинати з ліквідації заборгованості, яка не тільки живить, а й щоденно поглиблює кризу. Все інше не матиме сенсу, оскільки воно буде боротьбою не з фінансовою кризою, а з її наслідками. Цю важливу для країни задачу повинен розв'язати уряд. Безумовно, здійснена ним рекапіталізація трьох банків – це крок у правильному напрямку, проте одна лише рекапіталізація проблему не вирішить.

Для виходу з фінансової кризи необхідно інвестувати кошти безпосередньо у погашення дебіторської заборгованості. Тому Кабінету Міністрів слід прийняти постанову “Про інвестування запозичених коштів у погашення системної дебіторської заборгованості”. Головні цілі такої постанови:

а) затвердити механізм подолання фінансової кризи (див. схему 1);

б) визначити порядок залучення державних і недержавних банків, у тому числі й іноземних, до інвестування коштів (включаючи й запозичені на покриття дефіциту державного бюджету) до погашення заборгованості за технологією, графічно відображеною на схемі 2;

в) зобов'язати керівників державних підприємств, установ та організацій, які мають дебіторську заборгованість, провести взаєморозрахунок за зазначеною технологією.

Враховуючи кризу платежів, технологія погашення заборгованості (надалі – технологія) має базуватися на взаєморозрахунках із застосуванням переказних векселів і системи мотивації керівників підприємств, установ та організацій.

Об'єктом технології повинні стати всі державні й недержавні підприємства, установи та організації, які мають дебіторську заборгованість, у

Схема 1. Схема механізму виведення економіки України з фінансової кризи

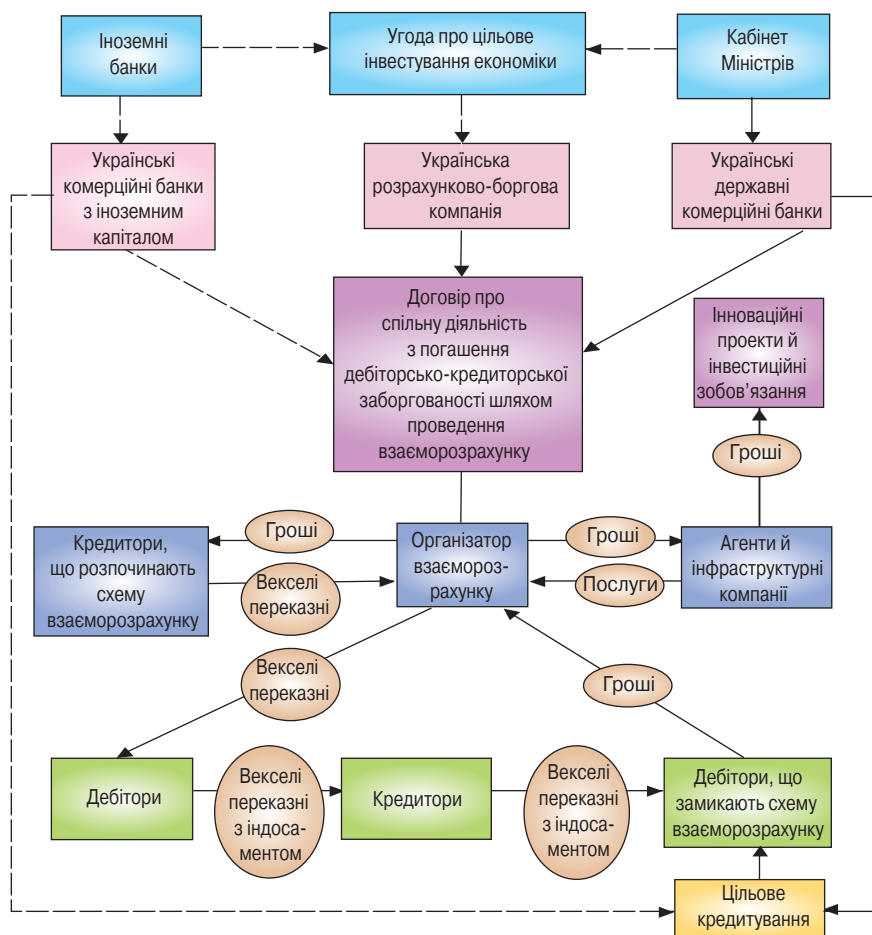
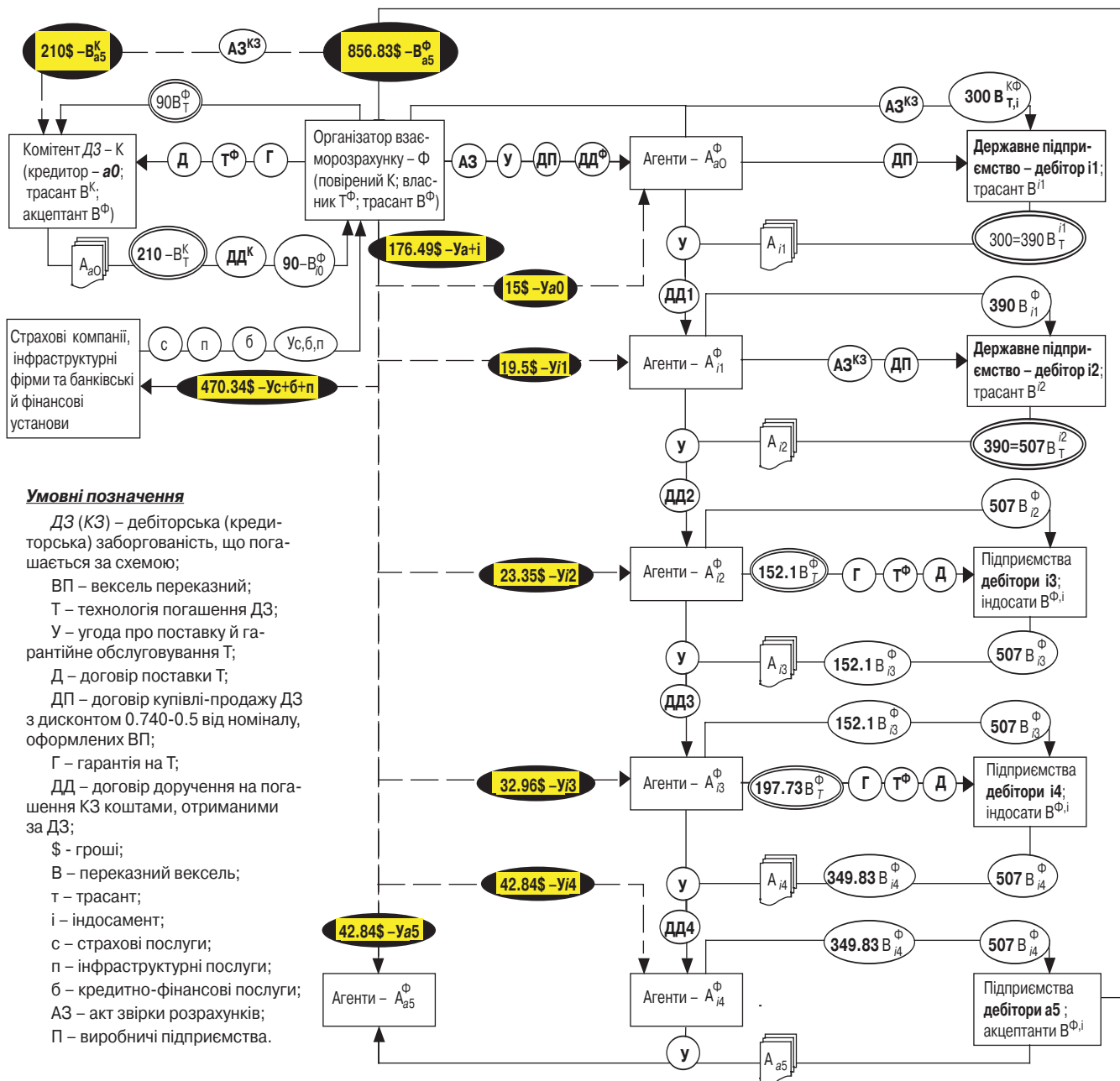

Схема 2. Технологія демонстраційного погашення 300 умовних одиниць дебіторської заборгованості шляхом проведення взаєморозрахунку із застосуванням переказних векселів та системи мотивації учасників¹

¹ Мотивація учасників – грошова винагорода за погашення заборгованості – за схемою становить 5% від суми ДЗ і відшкодовується одержаними від продажу Т й ДЗ дебіторів 1 та 2, за ціною, що становить 30% від суми ДЗ.

тому числі й ті, що не погашають її добровільно або за браком коштів, або з причин несплати їм грошей їхніми дебіторами, або з бажання отримати особистий зиск, чи з причини неможливості продати оформлену заставу.

Суб'єктом технології повинна стати розрахунково-боргова компанія (надалі – Організатор), яка забезпечить розгортання, реалізацію і сервісну підтримку технології, включаючи надання об'єктам гарантованих безоплатних комп'ютерних послуг при формуванні складу учасників, сум і порядку взаємо-

розрахунку (надалі – схем), а також організацію взаєморозрахунку. Організатор укладає з одним із державних комерційних банків договір про спільне погашення дебіторсько-кредиторської заборгованості шляхом проведення взаєморозрахунку і відкриває консолідований поточний рахунок. Через цей рахунок здійснюватимуться платіжні операції з погашення дебіторської заборгованості об'єктами технології, що замикають схему взаєморозрахунку, та платіжні операції за агентськими й страховими угодами.

Організатор діє через делеговані об'єктами технології фірми-агенти, підписавши з ними агентські угоди. Він покладає на них управління траєкторією переказних векселів кредиторів отриманням доручень кредиторів на вимогу оплати за ці векселі, пред'явленням до сплати об'єктам переказних векселів кредиторів та укладенням договорів про погашення заборгованості об'єктів. Агенти також сприяють кредитуванню об'єктів, що замикають схему взаєморозрахунку і виявили бажання погасити свою

дебіторську заборгованість коштами отриманого кредиту.

Предметом технології є дебіторська заборгованість, попередньо оформлена переказними векселями, а також застава, яка конвертується у дебіторську заборгованість, оформлену переказними векселями.

Завдання технології: діагностика потенційної заборгованості, оцінка фінансових можливостей, поліпшення фінансового стану, запобігання банкрутству та забезпечення інвестиційної привабливості об'єктів; погашення дебіторської заборгованості державних підприємств шляхом її продажу організатору, а інших підприємств — на умовах здійснення ними індосаменту чи акцепту переказних векселів кредиторів, отриманих від організатора до оплати; погашення кредиторської заборгованості державних підприємств коштами, які організатор має сплатити їм за куплену в них дебіторську заборгованість, а інших підприємств — коштами, які об'єкт сплатив організатору індосаментом або акцептом переказних векселів, отриманих від нього до оплати; здійснення порівняльної оцінки ризиків конвертування застави в заборгованість із наступним її погашенням за схемою взаєморозрахунку; отримання доходу від проведення розрахунково-боргових операцій.

Технологія має бути укомплектована: паспортом; засобами, інструментами, порядком і типовою схемою розгортання, експлуатації та сервісної

підтримки вексельно-фінансових операцій; гарантією якості; порядком формування схем взаєморозрахунку комп'ютерною програмою.

Базова вартість послуг із погашення заборгованості (надалі — послуги) має враховувати нинішню вартість кредитних ресурсів, але не перевищувати 30% від суми дебіторської заборгованості об'єкта, що погашається.

Індикація договірної ціни послуг здійснюватиметься шляхом коригування базової вартості послуг на коефіцієнт рейтингової оцінки платіжної спроможності кожного із дебіторів, на яких переказним векселем переводиться борг. При цьому рейтинговий коефіцієнт дебітора визначається організатором за методикою, яку банки застосовують для оцінки фінансового стану позичальника з урахуванням вимог Положення "Про порядок формування та використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків", затвердженого постановою Правління Національного банку України від 06.07.2000 р. № 279 (зі змінами та доповненнями).

Сплаті послуг сприятиме цільове кредитування дебіторів, які бажають погасити свою дебіторську заборгованість коштами отриманого кредиту, державними чи іншими банками.

Скептики можуть стверджувати, що одна дебіторська заборгованість буде погашатися, а інша, у формі неповернутих кредитів, — накопичуватися і врешті проблема залишиться нерозв'язаною. Але це не так. Грошима сплачу-

ватимуть дебіторську заборгованість лише ті дебітори, що замикатимуть схему взаєморозрахунку. Згідно з даними схеми 2 сума цих виплат становитиме 856.83 млн. грн., тоді як сума погашення базової дебіторсько-кредиторської заборгованості, до якої не входить вартість потенційних послуг, становитиме 6 286.69 млн. грн. Тобто грошима сплачується лише 13.63%, що в 7.34 рази менше від суми погашеної заборгованості. І це лише при п'ятиступеневій схемі взаєморозрахунку. На практиці ж у ланцюгу взаєморозрахунку буде значно більше ступенів. Навіть якщо припустити, що вся грошова частина дебіторської заборгованості сплачуватиметься за рахунок кредитів, а останні не будуть повернуті повністю, однак во країна поступально і мультиплікаційно швидко вивільнятиметься з пут заборгованості.

Цьому сприятиме також мотивація об'єктів схеми взаєморозрахунку. Із доходу, отриманого за послуги, організатор перераховуватиме кожному з представників об'єкта, що підпише агентську угоду, 5–7% від суми дебіторської заборгованості, погашеної зазначеним об'єктом за схемою взаєморозрахунку. Гарантією буде страхування фінансових ризиків організатора, які можуть виникнути в ході реалізації схеми взаєморозрахунку, у вітчизняних страхових компаніях на умовах їх перестрахування у закордонних страховиків, склад яких погоджує організатор.

Інформація з першоджерел

Зміни і доповнення до Державного реєстру банків, внесені у листопаді 2009 р.¹

Назва банку	Вид товариства	Зареєстрований статутний капітал, грн.	Дата реєстрації банку	Реєстраційний номер	Юридична адреса
1	2	3	4	5	6
м. Київ і Київська область					
Публічне акціонерне товариство "Державний експортно-імпорتنний банк України"	ПАТ	9 353 514 260	23.01.1992 р.	5	м. Київ, вул. Горького, 127
Публічне акціонерне товариство "СЕБ Банк"	ПАТ	365 688 819	02.10.1991 р.	11	м. Київ, вул. Червоноармійська, 10
Публічне акціонерне товариство "Легбанк"	ПАТ	56 500 000	08.10.1991 р.	17	м. Київ, вул. Жилианська, 27
Публічне акціонерне товариство "Райффайзен Банк Аваль" (колишня назва – Відкрите акціонерне товариство "Райффайзен Банк Аваль")	ПАТ	2 419 934 908	27.03.1992 р.	94	м. Київ, вул. Лескова, 9
Публічне акціонерне товариство комерційний банк "ПРАВЕКС-БАНК"	ПАТ	1 561 622 589	29.12.1992 р.	139	м. Київ, вул. Кловський Узвіз, 9/2
ПУБЛІЧНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО	ПАТ	37 626 324	25.10.1993 р.	204	м. Київ, вул. Хрещатик, 7/11

¹ "Перелік банків України, включених до Державного реєстру банків" опубліковано у "Віснику НБУ" № 8, 2009 р. Зміни і доповнення, внесені до Державного реєстру банків, виділено червоним кольором. Назви банків подаються за орфографією статутів.

БАНКИ УКРАЇНИ

1	2	3	4	5	6
“АКЦІОНЕРНИЙ БАНК “УКООСПІЛКА” (колишня назва — Акціонерний банк “Укоопспілка”)					
Публічне акціонерне товариство “Фортуна-банк” (колишня назва – Товариство з обмеженою відповідальністю “Фортуна-банк”)	ПАТ	160 000 000	17.10.2002 р.	282	м. Київ, вул. Боричів Тік, 35-в
Публічне акціонерне товариство “Банк Столиця” (колишня назва – Відкрите акціонерне товариство “Банк Столиця”)	ПАТ	125 040 000	10.03.2004 р.	290	м. Київ, вул. Маршала Тимошенка, 29-б
Товариство з обмеженою відповідальністю Комерційний банк “ФІНАНСОВА ІНІЦІАТИВА”	ТОВ	1 550 000 000	19.01.2005 р.	298	м. Київ, просп. Героїв Сталінграда, 21/38-а
Публічне акціонерне товариство “Банк інвестицій та заощаджень” (колишня назва – Відкрите акціонерне товариство “Банк інвестицій та заощаджень”)	ПАТ	150 000 000	09.08.2005 р.	300	м. Київ, вул. Мельникова, 83-д
Публічне акціонерне товариство “Ерсте Банк” (колишня назва – Відкрите акціонерне товариство “Ерсте Банк”)	ПАТ	1 360 500 000	25.01.2006 р.	303	м. Київ, вул. Прорізна, 6
Публічне акціонерне товариство “Комерційний Банк “ПАРТНЕР-БАНК” (колишня назва – Товариство з обмеженою відповідальністю “ПАРТНЕР-БАНК”)	ПАТ	95 890 000	06.05.2006 р.	306	м. Київ, вул. Солом’янська, 33
Публічне акціонерне товариство “Комерційний банк “Преміум” (колишня назва – Відкрите акціонерне товариство “Комерційний банк “Преміум”)	ПАТ	70 000 000	24.07.2007 р.	315	м. Київ, вул. Бастіонна, 1/36
Публічне акціонерне товариство “Комерційний банк “Акордбанк”	ПАТ	96 400 000	04.06.2008 р.	324	м. Київ, вул. Стеценка, 6
Публічне акціонерне товариство “Діапазон – Максимум Банк” (колишня назва – Відкрите акціонерне товариство “Діапазон – Максимум Банк”)	ПАТ	100 000 000	17.02.2009 р.	328	м. Київ, просп. Гагаріна Юрія, 17-в
Публічне акціонерне товариство “ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ БАНК РОЗВИТКУ”	ПАТ	1 10 000 000	24.04.2009 р.	330	м. Київ, вул. Чорновола В’ячеслава, 25
Дніпропетровська область					
Публічне акціонерне товариство “Комерційний банк “Земельний Капітал” (колишня назва – товариство з обмеженою відповідальністю комерційний банк “Земельний Капітал”)	ПАТ	38 220 500	31.01.1994 р.	236	м. Дніпропетровськ, просп. Пушкіна, 15
ПУБЛІЧНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО “КЛАСИК-БАНК” (колишня назва – товариство з обмеженою відповідальністю “КласикБанк”)	ПАТ	220 000 000	06.10.1995 р.	254	м. Дніпропетровськ, просп. Карла Маркса, 39-а
Донецька область					
ПУБЛІЧНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО “БАНК ПРОФЕСІЙНОГО ФІНАНСУВАННЯ” (колишня назва – Відкрите акціонерне товариство “Банк Професійного Фінансування”)	ПАТ	96 250 000	01.10.1991 р.	6	м. Донецьк, просп. Ілліча, 100-а
Одеська область					
ПУБЛІЧНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО “МІСТО БАНК” (колишня назва – Комерційний банк товариство з обмеженою відповідальністю “Місто Банк”)	ПАТ	124 980 000	23.07.1993 р.	184	м. Одеса, вул. Фонтанська Дорога, 11
ПУБЛІЧНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО АКЦІОНЕРНИЙ БАНК “ПІВДЕННИЙ” (колишня назва – Відкрите акціонерне товариство Акціонерний банк “Південний”)	ПАТ	866 377 000	03.12.1993 р.	218	м. Одеса, вул. Краснова, 6/1
ПУБЛІЧНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО “КОМЕРЦІЙНИЙ БАНК “СОЦКОМ БАНК” (колишня назва – Товариство з обмеженою відповідальністю комерційний банк “СоцКом Банк”)	ПАТ	155 227 000	05.03.2003 р.	286	м. Одеса, вул. Грецька, 5
Сумська область					
Публічне акціонерне товариство “Комерційний банк “Володимирський”	ПАТ	84 010 000	13.12.2001 р.	279	м. Суми, пл. Незалежності, 10
Чернігівська область					
Публічне акціонерне товариство “Банк “Демарк” (колишня назва – Відкрите акціонерне товариство “Банк “Демарк”)	ПАТ	152 000 000	10.07.1992 р.	122	м. Чернігів, вул. Комсомольська, 28

На замовлення “Вісника НБУ” матеріали підготувала головний економіст департаменту реєстрації та ліцензування банків Національного банку України Олена Сілецька.

Дослідження/

Мирослава Люзняк

Старший викладач кафедри банківської справи Черкаського інституту банківської справи Університету банківської справи Національного банку України

Шляхи підвищення конкурентоспроможності банку на регіональному ринку

Досліджуючи теоретичні та практичні аспекти забезпечення конкурентоспроможності банку, автор вводить поняття “конкурентоспроможність банку на регіональному ринку” та пропонує практичні рекомендації щодо підвищення потенційних можливостей банку в регіоні.

Проблема підвищення конкурентоспроможності банківського сектору — один з головних пріоритетів кожної держави. Для вітчизняної банківської системи це надзвичайно актуальне завдання, адже в умовах глобалізації фінансових ринків та після вступу України до Світової організації торгівлі конкуренція загострюється. За таких умов увагу необхідно зосередити на забезпеченні конкурентоспроможності українського банківського сектору з метою попередження негативних наслідків, які можуть статися через неспроможність банків України на гідному рівні конкурувати з іноземними фінансовими установами. Такі обставини обґрунтовують необхідність та актуальність наукових досліджень щодо вдосконалення системи управління конкурентоспроможністю банку. В процесі пошуку шляхів підвищення потенційних можливостей банківських установ України обов'язково мають враховуватися регіональні особливості банківських процесів та їх вплив на рівень конкурентоспроможності банку на внутрішньому фінансовому ринку країни.

Теоретичними дослідженнями у цій сфері займалися такі вчені, як Г.Л.Азоев, Л.В.Балабанова, О.Г.Бачалов, І.В.Волошко, Т.Д.Гірченко, М.О.Єрмолов, Ю.О.Заруба, Ю.Б.Іванов, Л.М.Качаліна, С.М.Козьменко, Ю.І.Коробов, Майкл Портет, С.І.Савчук, Г.О.Самойлов, С.Г.Светькунов, Ф.І.Шпиг, Р.А.Фатхутдінов та багато інших. Високо оцінюючи їх внесок у вирішення теоретичних

і практичних аспектів щодо забезпечення високої конкурентоспроможності суб'єктів господарювання в умовах ринкової економіки, зауважимо, що, крім проведених досліджень з цієї проблематики, є цілий ряд невирішених проблем. За умов активізації регіональної банківської експансії необхідні наукові праці щодо становлення конкурентоспроможного банку на місцевих ринках.

КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ БАНКУ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РИНКУ: ПРИРОДА І СУТНІСТЬ

Регіональний ринок — це сфера прояву економічних відносин між суб'єктами ринку з приводу обігу фінансових активів, географічні межі якого (ринку) охоплюють територію одного регіону.

Узагальнюючи думки вчених, виділимо низку фундаментальних критеріїв, які окреслюють економічний зміст категорії “конкурентоспроможність”, а саме: стратегічний та прогностичний характер; наявність стійких конкурентних переваг, підкріплених платоспроможним клієнтським попитом; гнучка діяльність з урахуванням зміни внутрішніх та зовнішніх умов функціонування на ринку; маркетингова орієнтація бізнесу. Конкурентоспроможність банку визначається як спроможність банку ефективно реалізувати якісні фінансові послуги, зберігати високу фінансову стійкість у довгостроковій перспективі, динамічно нарощувати свій потенціал на фінансовому ринку, зва-

жаючи на загальноекономічне та соціально-політичне становище держави та протидіючи різноманітним зовнішнім і внутрішнім ризикам (основу цього визначення становлять наукові напрацювання І.Лютого та О.Юрчук [1, с. 22]).

Конкурентоспроможність банку безпосередньо залежить від успішності всіх його територіальних підрозділів. Під поняттям “успішність” розуміємо ефективність банку в різних аспектах його роботи: фінансовій, маркетинговій сферах; високий рівень менеджменту; належне технічне і технологічне забезпечення та інше.

Щоб з'ясувати рівень тотожності понять “конкурентоспроможність банку” та “конкурентоспроможність банку на регіональному ринку”, ми визначили фактори, які безпосередньо розкривають сутність даних термінів.

Спираючись на проведені дослідження економічної сутності поняття “конкурентоспроможність банку” та зважаючи на зауваження С.І.Савчука [2, с. 125], зазначимо, що, оскільки цей термін характеризує спроможність суб'єкта конкурувати на ринку, недоцільно використовувати показники, які характеризують результати конкурентної боротьби як фактори конкурентоспроможності. Поточні результати діяльності банку відображають якість реалізації його потенціалу та визначають ринкові позиції фінансової установи на даний момент. Однак досягнуті позиції ще не є свідченням конкурентоспроможності, бо як такі вони не можуть ви-

значити майбутні досягнення банку в економічному суперництві. Саме тому до рушійних чинників конкурентоспроможності банку віднесено лише ті показники, які визначають потенціал суб'єкта до виграшу в конкурентній боротьбі, а саме: наявність стратегічної програми розвитку банку; стійкі перспективні конкурентні переваги його та його бізнесу; фінансова стабільність; рівень менеджменту; імідж та репутація установи, прибутковість і рентабельність банку.

Конкурентоспроможність банку на регіональному ринку та заходи щодо її забезпечення мають за мету поліпшення його потенційних позицій на фінансовому ринку країни. Діяльність банку в регіонах представлена системою його регіональних структурних підрозділів. Зауважимо, що існує суттєва різниця в якісних та кількісних характеристиках регіональних мереж, які формуються великими, середніми і малими банками. Основною ознакою політики розвитку регіональної мережі великих банків є її агресивність: банк, як правило, представлений у кожному регіоні країни, де, крім філії або декількох філій, функціонує також система безбалансових відділень.

Процес розширення географії діяльності середніх та малих банків відбувається переважно шляхом відкриття безбалансових відділень, котрі, як правило, розташовані в обласних центрах. Враховуючи активізацію процесів банківської регіональної експансії на сучасному етапі розвитку банківської системи, зазначимо, що забезпечення конкурентоспроможної діяльності на регіональному ринку набуває актуальності для всіх банківських установ України. Однак зауважимо, що залежність поточних та потенційних позицій банку на фінансовому ринку країни від ефективності його представництва в регіонах безпосередньо визначається рівнем розвитку його регіональної інфраструктури. Так, для найбільших та великих вітчизняних банків діяльність територіальних підрозділів, а точніше її результати, суттєво впливають на поточні ринкові позиції. Аналогічно можна стверджувати, що потенційні можливості регіональних банківських представництв ефективно конкурувати в регіонах суттєво впливатимуть на загальну конкурентоспроможність банку на внутрішньому фінансовому ринку країни.

Щоб з'ясувати сутність поняття “конкурентоспроможність банку на регіональному ринку” та дослідити його взаємозв'язок із поняттям “кон-

курентоспроможність банку”, означимо систему факторів, які сприяють підвищенню регіональної конкурентоспроможності банківської установи. До них належать: розвинутість мережі регіональних представництв відповідно до економічного потенціалу регіону, його потреб у фінансових продуктах та внутрішні можливості банку; кваліфікованість персоналу; якість обслуговування; місце розташування територіальних підрозділів; спектр операцій і послуг та їхні конкурентні переваги; імідж та репутація банку; його фінансова стійкість; наявність стратегічної програми розвитку банку.

Розвиток банківської регіональної мережі має одночасно узгоджуватися зі стратегічною політикою банку та враховувати особливості регіону. Як зазначають П.Ю.Беленький, Н.А.Мікула, Є.Е.Матвеев, конкурентоспроможність суб'єкта господарювання дедалі більше залежить не лише від підприємливості власників і продуктивності працівників, а й також від ефективності функціонування територіальних суспільно-господарських систем і їх спроможності формувати сучасні дієві структури, які результативно використовують наявну в регіоні сукупність факторів виробництва [3, с. 213]. Врахування конкурентного середовища та формування регіональної політики у відповідності з соціально-економічними, політичними, демографічними особливостями регіону сприяє підвищенню гнучкості діяльності банку та якості задоволення фінансових потреб суб'єктів ринку. Це позитивно впливає на ефективність функціонування регіональних підприємницьких структур, оцінку діяльності банку безпосередніми та потенційними клієнтами.

Отже, конкурентоспроможність банку на регіональному ринку визначимо як спроможність його регіональних структур стабільно зміцнювати свої позиції в довгостроковій перспективі на місцевому ринку, орієнтуючись у своїй діяльності як на стратегічну політику головного банку та якісне виконання поставлених тактичних завдань, так і на врахування регіональних особливостей.

ОСОБЛИВОСТІ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ БАНКУ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РИНКУ

Досліджуючи розвиток банківської конкуренції в Україні, з'ясовуємо, що в більшості регіонів країни

економічне суперництво розгортається між місцевими банками й територіальними підрозділами найбільших та великих банків або лише між філіями та відділеннями різних банків. Це пояснюється надмірною концентрацією банківського бізнесу у великих містах України. Так, за станом на початок 2009 року в місті Києві діяло понад 62% банків. П'ять областей, а саме: Дніпропетровська, Донецька, Харківська, Одеська та Львівська є лідерами за кількістю самостійних банків. У середньому в кожному з цих регіонів зареєстровано близько 10 банківських установ. Загалом у п'ятих провідних областях зосереджено 27.7% усіх діючих банків. У десяти областях другого ешелону кількість діючих банків — юридичних осіб не перевищує трьох установ; їх частка в банківській системі становить 10.3%. В решті областей України, в тому числі Київській (без урахування столиці), банківський сектор протягом останніх семи років налічував (окрім Чернівецької області) лише філії та відділення. Отже, у 20-и регіонах України конкурентна боротьба між банківськими установами відбувається на рівні територіальних структурних підрозділів та певних регіональних банків.

Головна особливість процесу забезпечення конкурентоспроможності банку на регіональному ринку полягає у зміні основних акцентів внутрішньої політики банківської установи. На цьому рівні найважливіше питання — забезпечення високої якості обслуговування, належної кадрової політики та формування ефективної регіональної структури банку. Тобто порівняно із заходами щодо забезпечення конкурентоспроможності банку на фінансовому ринку країни, де головна увага приділяється стратегічному плануванню, формуванню дієвої системи ризик-менеджменту та корпоративному управлінню, на регіональних ринках на передній план виходить якість роботи з клієнтами, а також економічна та фінансова обґрунтованість розвитку регіональної мережі банку.

Для цього необхідно визначити оптимальну кількість банківських підрозділів та налагодити раціональну їх співпрацю з головним банком. Водночас банк має вирішити питання щодо моделі управління своїми регіональними структурами, яка б забезпечила оперативність прийняття рішень та реагування на зміну умов ринку; ефек-

тивний контроль за діяльністю філій; урахування специфіки ринку та бізнес-середовища.

Є дві основні моделі: централізована та децентралізована. Для невеликих банків оптимальним підходом до управління регіональною структурою є жорстка централізація. Насамперед це необхідно для якісного менеджменту: керівний апарат банку, маючи достатню кількість оперативної та аналітичної інформації, може забезпечити ефективну діяльність установи. Це також сприяє виконанню основного завдання менеджменту банку — максимізації прибутку шляхом зменшення управлінських витрат. Такою є одна з ключових переваг централізованої моделі управління банком.

Однак, як зазначає М.О.Поморіна, традиційні лінійні організаційні структури з жорсткою вертикаллю прийняття рішень не дають можливості банку оперативно реагувати на динамічні ринкові умови. В ході розширення сфери діяльності та збільшення обсягів операцій централізована модель управління вступає у суперечність із вимогами клієнтів банку та ринку [4, с. 178]. Тобто, як засвідчує практика, для великих банків найприйнятнішим підходом щодо управління банківською регіональною структурою є її децентралізація. Ця модель управління дає змогу прискорити процес прийняття рішень, підвищити гнучкість реагування на умови місцевого ринку, застосовувати індивідуальний підхід до клієнтів. Однак її використання збільшує витрати на утримання персоналу; ускладнює процес координації дій; виникає загроза діяльності підрозділів у власних інтересах, а не в інтересах головного банку, а також появи нездорової внутрібанківської конкуренції.

Враховуючи позитиви та недоліки кожної з моделей, найефективнішим очевидно, є комбінований підхід до управління регіональним банківським бізнесом. Так, централізована модель з елементами децентралізації певних сфер банківської діяльності дає змогу нівелювати негативні прояви кожного з методів управління та загалом сприяє підвищенню потенційних можливостей банку щодо ґрунтовнішого використання специфічних територіальних фінансових потреб та налагодження якіснішого обслуговування клієнтів, формування додаткових конкурентних переваг і, як результат, підвищення конкурентоспроможності банку на регіональних ринках.

Упродовж двох останніх років спостерігається тенденція до посилення

централізації управління регіональними структурними підрозділами. Цей процес супроводжується активним скороченням кількості діючих банківських регіональних представництв та реорганізацією банківських філій у безбалансові відділення. Насамперед це характерно для найбільших банків України. Очікується скорочення підрозділів також іншими банківськими установами. В результаті регіональні банківські представництва перетворюються на стаціонарні точки продажу банківських продуктів, що позбавить банківських працівників різних ланок мотивації до використання креативних підходів, спрямованих на вдосконалення діяльності банку відповідно до специфіки місцевого ринку.

Це призведе до спрощення процесу організації контролю за діяльністю регіональних банківських підрозділів, а також значного зменшення загальноадміністративних витрат. У результаті знизиться вартість банківських продуктів. Однак це лише можлива перспектива, що в нинішній кризовій ситуації малоімовірно. Сьогодні фінансовий ефект, який отримують банки завдяки скороченню підрозділів, буде використано не для здешевлення банківських продуктів, а для зміцнення власних ринкових позицій.

Зауважимо, що такі радикальні структурні зміни регіональної структури банків можуть знищити практичні напрацювання філій щодо організації їх бізнесу: може знизитися рівень гнучкості у їх діяльності, уповільнитися оперативність прийняття рішень стосовно реалізації фінансових послуг. Скорочення відділень перешкоджатиме індивідуалізації банківської діяльності. Отже, процеси, що спостерігаються нині й насамперед спрямовані на зменшення витрат і максимізацію прибутку, призведуть до втрат ринкових позицій великими банками на певних сегментах ринку на користь невеликих банківських установ, основні переваги яких — це індивідуальний підхід до клієнтів, висока гнучкість їх діяльності щодо зміни запитів клієнтів та умов ринку.

Стосовно персоналу банку зауважимо: необхідно забезпечити належний рівень професійної кваліфікації працівників, дотримання ними етичних норм та обізнаність щодо основних засад діяльності установи. Зокрема банківські службовці повинні знати, які зміни відбуваються у спектрі операцій, які послуги розробляються та пропонуються банком громадсь-

кості (навіть якщо цю послугу надає інший його структурний підрозділ). Головну роль у реалізації політики банку, звісно, відіграють його службовці, в тому числі районних установ, вони мають надавати максимальну допомогу клієнтам у тому числі й консультаційну, забезпечувати їм комфортність у стосунках із банком.

Якість обслуговування, як і кваліфікація персоналу, є комплексною характеристикою, яка охоплює кадровий потенціал, спектр послуг та їх конкурентні переваги, цінову політику, оперативність обслуговування, рівень технічного і технологічного забезпечення банківської діяльності. Щодо послуг, то їх спектр безпосередньо залежить від рішення головного офісу та обширу його банківської ліцензії. Основні конкурентні переваги банківських продуктів також визначаються головним банком. За умови використання децентралізованої моделі управління регіональною мережею банківських підрозділів початковий перелік конкурентних переваг фінансових продуктів можуть доповнити регіональні філії банку, врахувавши місцеві особливості: виробничу спеціалізацію регіону, рівень розвитку банківського та небанківського секторів в області, рівень життя населення, інвестиційний клімат, рівень розвитку підприємництва, демографічні показники регіону тощо.

Цінова політика банку є основою формування конкурентних переваг. Однак ефективно використовувати ціновий інструмент можна лише за децентралізованого управління філіями банку. За умов централізації керівники регіональних установ отримують право змінювати затверджені тарифи лише у визначених межах, що практично повністю нівелює переваги цього ринкового інструменту. Нині у банках України домінує модель централізованого управління мережею філій, а тому цінові методи конкурентної боротьби є обмеженими і безпосередньо залежать від установлених головним банком лімітів щодо коливання ціни на банківські продукти в регіональних підрозділах. У цьому контексті виділяються регіональні банки, цінова політика яких є незалежною. Поєднуючи потенціал цінового інструменту як методу конкуренції з індивідуальним підходом до клієнтів, малі та середні банки в змозі формувати дієві конкурентні переваги та підвищувати власну конкурентоспроможність навіть за обмеженого спектра операцій та послуг.

Інше питання, що потребує особливої уваги, пов'язане з визначенням оптимальної кількості регіональних структурних підрозділів (з економічної та фінансової точок зору). В праці [5] автор наголошує на проблемі відсутності науково обґрунтованого підходу щодо формування ефективної регіональної структури банківської установи. Це має негативні наслідки для банків, а саме: знижується ефективність їх діяльності, оскільки здійснюючи агресивну політику завоювання регіональних ринків, банківські установи здебільшого прагнуть забезпечити свою максимальну присутність у регіоні шляхом нарощування кількості регіональних підрозділів. Однак, як відомо, між кількісними показниками банківських представництв та обсягами очікуваних доходів немає прямої залежності, адже на кінцевий результат фінансової установи (в даному разі філії) впливає ціла низка факторів, серед яких чисельність підрозділів не є ключовою. Внаслідок цього протягом 2006 – 2008 років стала швидко зростати кількість нерентабельних банківських регіональних структурних підрозділів, що спричинило їх закриття.

Тенденція щодо активного скорочення мережі регіональних банківських представництв, ліквідації або реорганізації філій без використання обґрунтованого методичного підходу в перспективі також негативно позначиться на результатах діяльності банківських установ та їх конкурентоспроможності.

МОДЕЛЬ ПОШУКУ ОПТИМАЛЬНОЇ РЕГІОНАЛЬНОЇ СТРУКТУРИ БАНКУ

Авторська методика, основні положення якої сформульовано в праці [5], за умови використання її у практичній діяльності банку може суттєво підвищити ефективність управління регіональною мережею банку, а отже, позитивно вплинути на його конкурентоспроможність на регіональних ринках. Шляхом зниження рівня невизначеності наслідків змін регіональної структури банку та запобігання помилковим управлінським рішенням банк посилюватиме свої конкурентні позиції на ринку.

Модель базується на вирішенні оптимізаційної задачі за критерієм максимізації прибутку певного регіонального підрозділу банку.

Сума доходів, які може отримати певний банк у регіоні, в математично-

му вираженні матиме такий вигляд:

$$D_i = \sum_{j=1}^{N_j} \left(K_{ij} \times \frac{Kf_{ij} \times Df_i + Kv_{ij} \times Dv_i}{\sum_{i=1}^N (Kf_{i,j} \times Df_i + Kv_{i,j} \times Dv_i)} \right), \quad (1)$$

де K_{ij} – сума доходів, яка реально може бути отримана в j -му районі;

Kf_{ij} , Kv_{ij} – кількість філій та відділень i -го банку в j -му районі;

Df_i , Dv_i – середні очікувані доходи філій та відділень i -го банку;

N – кількість банків;

N_i – кількість адміністративно-територіальних одиниць у межах однієї області, тобто кількість районів.

Аналогічно суму витрат банку подано залежністю:

$$U_i = Uf_i \times Kbfi + Uvi \times Kbv_i, \quad (2)$$

де $Kbfi$, Kbv_i – загальна кількість філій та відділень i -го банку в межах досліджуваної області;

Uf_i , Uvi – середні очікувані витрати на утримання філій та відділень банку.

Сума доходів, яка може бути отримана в певному районі й на яку можуть розраховувати банки та їх структурні підрозділи, визначається шляхом коригування фактично отриманої суми доходів банківської системи в даному регіоні на коефіцієнт банківської активності та частку економічно активного населення в межах конкретного району.

При визначенні середніх очікуваних доходів та витрат відповідних структурних підрозділів використовувалися рейтингові показники, які визначали публічний рейтинг банку серед клієнтів, рівень довіри до нього. Особливості корегування відповідних показників описано в праці [5].

Точний розрахунок такої оптимізаційної задачі відомими методами неможливий, оскільки система обмежень не є чітко визначеною, а значна кількість невідомих, оптимальні значення яких необхідно обчислити, вкрай ускладнює завдання. Зазначимо, що наша модель тестувалася на прикладі Черкаської області. Водночас було досліджено діяльність 48 банків, які представлені регіональними підрозділами в 21 районному центрі. Як відомо, Черкаський регіон за критерієм насиченості банківськими установами належить до групи “незначної концентрації”, а отже, для інших областей кількість невідомих лише зростатиме. Застосування методів теорії ігор також є неможливим, оскільки кількість конкурентів сягає 48. Модель була практично реалізована в середовищі MathCAD13, тобто за допомогою про-

грамного продукту, призначеного для вирішення різнопланових задач широкого спектра наукових галузей, зокрема економічного спрямування. MathCAD – це швидкісний інтерпретатор, оснащений чудовими засобами візуалізації та аналізу даних, що має зручні засоби введення зовнішніх даних та запису отриманих результатів.

Специфіку розрахунку оптимальної регіональної структури банку описано в праці [5]. Детальніше можливості запропонованої методики розглянемо нижче.

1. Розроблений підхід дає змогу прогнозувати вплив зміни регіональної структури банку на обсяг прибутку, що може бути акумульований його мережею в певному регіоні. Під час обчислення прибутку модель враховує рівень довіри клієнтів до банку, економічну активність населення регіону, активність банку та його діючих підрозділів, інтенсивність конкуренції в межах певної території. Тобто прогнозування відбувається не лише на підставі внутрішніх показників розвитку банку – насамперед враховуються фактичні обсяги доходів та витрат, що характеризують поточні фінансові результати банківської мережі на певній території. Також враховуються численні фактори зовнішнього середовища та незалежна оцінка діяльності досліджуваної банківської установи. Завдяки цьому і за наявності достовірної інформації за параметрами моделі можна точно розрахувати прибуток. Описана функція надає змогу банку, перш ніж прийняти остаточне рішення щодо зміни власної регіональної структури, оцінити і спрогнозувати фінансові результати від застосування такого управлінського заходу. Це сприятиме підвищенню якості планування розвитку регіональної мережі банку та буде запобіжним інструментом який упереджуватиме прийняття неефективних рішень, що становитиме вагомий фактор в аспекті управління конкурентоспроможністю банку.

2. Модель дає змогу отримати інформацію щодо оптимальної регіональної структури банку за критерієм її фінансової ефективності та кількісної доцільності. Зауважимо, що в процесі пошуку оптимальної структури банківської мережі, крім урахування факторів зовнішнього економічного середовища, необхідно зважати також на реакцію інших учасників ринку банківських послуг і її вплив на кінцевий результат структурних змін.

Оптимізація регіональної структури ПАТ “Райффайзен банк “Аваль” у Черкаській області					
Основні показники	Вихідні дані	Результати програмної оптимізації			
		Крок оптимізації			
		10	36	72	155
Прибуток банку, тис. грн.	825.015	874.812	421.934	1037.949	1379.848
Сумарний прибуток банків, які діють у даному регіоні, тис. грн.	13 900.231	14 338.093	15 476.536	13 900.231	10 265.973
Загальна кількість структурних підрозділів досліджуваного банку, одиниць	36	26	0	36	119
Кількість відділень у містах					
Черкаси	10	10	0	0	40
Умань	5	5	0	4	27
Сміла	3	3	0	20	34
Золотоноша	1	1	0	0	4
Чорнобай	1	0	0	0	0
Звенигородка	1	1	0	0	0
Ватутіне	1	1	0	12	14
Жашків	1	0	0	0	0
Драбів	1	0	0	0	0
Канів	1	1	0	0	0
Монастирище	1	0	0	0	0
Тальне	1	0	0	0	0
Корсунь	1	1	0	0	0
Чигирин	1	0	0	0	0
Маньківка	1	0	0	0	0
Шпола	1	1	0	0	0
Катеринопіль	1	0	0	0	0
Лисянка	1	0	0	0	0
Городище	1	1	0	0	0
Кам'янка	1	0	0	0	0
Христинівка	1	1	0	0	0

Для прикладу розглянемо діяльність ПАТ “Райффайзен банк “Аваль” у Черкаській області. Цей банк у межах регіону входить до трійки установ з найрозгалуженішою мережею. Результати використання запропонованої нами моделі в контексті оптимізації регіональної мережі досліджуваного банку подано в таблиці.

В процесі дослідження виділено три критичні точки вирішення оптимізаційної задачі, що пов'язано із суттєвою зміною реакції інших учасників конкурентної боротьби у певні часові моменти. Наочно ці зміни відображено на графіку. Зауважимо, що по горизонталі позначено кроки оптимізаційної моделі щодо зміни структури банку, а по вертикалі — обсяг очікуваного прибутку за даних умов. Кожному кроку оптимізації відповідає оптимальне значення кількості відділень досліджуваного банку, що частково відображено в таблиці. На графіку висвітлено залежність між зміною кількості банківських відділень ПАТ “Райффайзен банк “Аваль” у Черкаській області та прибутком системи регіональних підроз-

ділів банку. Безпосередньо чисельність банківських підрозділів на графіку не відображається, оскільки є внутрішньою характеристикою показника

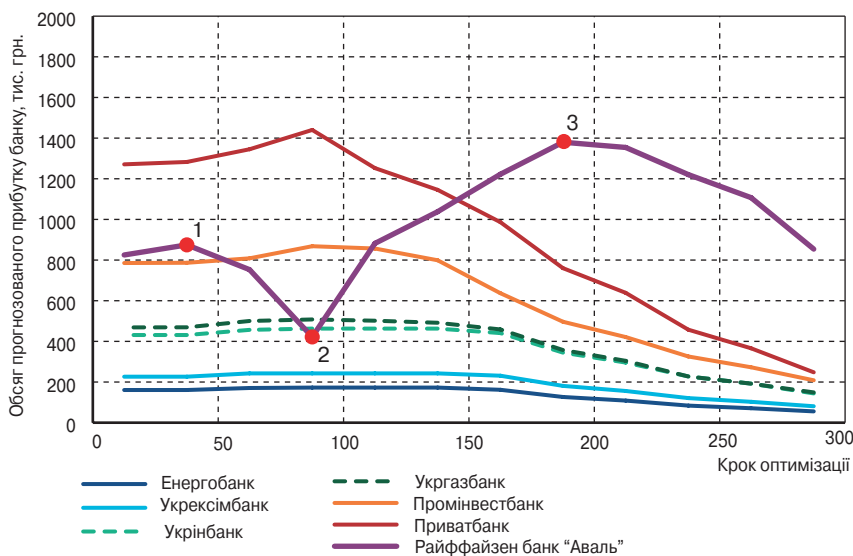
“кроку оптимізації”, що кількісно розкрито в таблиці. Зауважимо, що лінією подвійної товщини зображено графік прогнозних змін прибутку ПАТ “Райффайзен банк “Аваль” залежно від кроку програми.

Окрім досліджуваного банку, на графіку відображено прогнозну очікувану реакцію інших 6 контрагентів ринку (зміна обсягу їх прибутку) на дії ПАТ “Райффайзен банк “Аваль” щодо реорганізації своєї регіональної структури. Зауважимо, що регіональна структура решти досліджуваних банків залишається незмінною.

Функція прибутку “Райффайзен банку “Аваль” має три екстремальні точки (на графіку їх виділено червоним). Перший максимум відповідає оптимальному скороченню структури банку. У період цього максимуму прибуток інших банків не зазнає суттєвих змін. У процесі подальшого згортання мережі ПАТ “Райффайзен банк “Аваль” його прибутки суттєво зменшуються і досягають мінімуму за повного згортання структури. Водночас прибутки інших банків у цій ситуації суттєво зростають, адже з ринку вибуває один із найсильніших конкурентів.

Наступні кроки програми свідчать про поступове розширення регіональної мережі банку, причому — оптимальним способом. На 72-у кроці початкова кількість його відділень відновлюється, однак їх територіальний розподіл суттєво відрізняється від попереднього (див. таблицю). У результаті рівень прибутків зростає з 825.015 тис. грн. до 1037.949 тис. грн.

Програмна оптимізація регіональної структури ПАТ “Райффайзен банк “Аваль”

Примітка. 1, 2, 3 — точки, що ілюструють залежність прибутку від кількості банківських відділень ПАТ “Райффайзен банк “Аваль”.

Другий максимум прибутку (1379.848 тис. грн.) та відповідно третій екстремум маємо на 155-у кроці, коли кількість відділень банку становить 119. Це означає максимальний рівень освоєння ринку ПАТ “Райффайзен банк “Аваль” при збереженні структури інших банків. Сумарні прибутки банківської системи при цьому менші від початкових. Подальше зростання структури цього банку призводить до того, що його відділення починають конкурувати між собою, збільшення витрат на їх утримання не виправдовується приростом доходів, і в підсумку прибутки зменшуються. Така масована експансія одного банку на ринку регіону малоімовірна, оскільки пов’язана зі значними витратами і є дуже ризиковою.

Зауважимо, що отримані результати слугують додатковою інформаційною базою для банку та виконують роль орієнтирів щодо вдосконалення його регіональної структури. Так, на підставі результатів оптимізації, відображених у таблиці, доходимо висновку, що банківській установі необхідно розвивати власну мережу в районних центрах та водночас проаналізувати можливості щодо зменшення кількості підрозділів у м. Черкаси. Зауважимо, що розрахунки, відображені в таблиці, є прогнозними даними, які розраховано за станом на 01.01.2008 р. з метою тестування даної моделі у ретроспективі. Як засвідчують звітні дані за станом на 01.10.2008 р., ПАТ “Райффайзен банк “Аваль” зменшив кількість відділень в обласному центрі на 3 одиниці. Цей факт підтверджує дієздатність та практичну значущість розробленої моделі.

У реальності така оптимізація не

може бути здійснена одночасно. Тривалість процедури в часі дає змогу іншим гравцям ринку відреагувати на дії конкурента і зменшити отримані ним переваги. Саме тому отримані результати моделювання насамперед слугують орієнтиром для банку.

3. Інша особливість даної моделі полягає у можливості одночасно оптимізувати регіональну структуру групи банків. Це завдання можна реалізувати в розрізі найбільших, великих, середніх та малих банків або одразу щодо всієї сукупності банківських установ, які діють у певному регіоні. Саме у цьому разі можна вичерпно простежити реакцію інших учасників ринку, зокрема безпосередніх конкурентів, та вплив їхніх вірогідних дій на потенційні позиції досліджуваних банків.

ВИСНОВКИ

1. Запропоноване автором поняття “конкурентоспроможність банку на регіональному ринку”, а також його чітке розмежування з поняттям “конкурентоспроможність банку” сприятиме підвищенню вагомості регіональної банківської діяльності, розширенню теоретико-методичного інструментарію щодо управління конкурентоспроможністю банку.

2. Розроблений науково-методичний підхід до побудови ефективної регіональної інфраструктури банківської установи є дієвим упереджувальним механізмом щодо прийняття неефективних управлінських рішень в ході реалізації регіональної політики банку, зокрема, на етапі формування регіональної банківської мережі.

3. Описана вище оптимізаційна модель може бути широко використана як у сфері розвитку регіональної інфраструктури банку, так і на етапі уточнення тактичних завдань банківських підрозділів. У процесі розробки планів забезпечується можливість врахування прогнозованої реакції безпосередніх конкурентів та їх спроможності знизити запланований банком результат, тобто врахувати вплив динаміки зовнішнього середовища. Це сприятиме формуванню додаткових конкурентних переваг банку та підвищить якість планування його діяльності з метою збереження та посилення його потенціалу.

Література

1. Лютий І., Юрчук О. Конкурентоспроможність банків в умовах глобалізації та лібералізації руху капіталу // Вісник Національного банку України. — 2006. — № 11. — С. 18-25.

2. Савчук С.І. Уровень конкурентоспроможності і результати конкурентної боротьби: проблема коректного використання показателів // Актуальні проблеми економіки. — 2004. — № 6(36). — С. 124-131.

3. Беленький П.Ю., Мікула Н.А., Матвеев Є.Е. Конкурентність на транскордонних ринках. — Львів: Інститут регіональних досліджень НАН України, 2005. — 214 с.

4. Поморина М.А. Планирование как основа управления деятельностью банка. — М.: Финансы и статистика, 2002. — 384 с.

5. Люзняк М.Е. Щодо оптимізації регіональної структури банківської системи // Економіст. — 2008. — № 8. — С. 54-57.

ОФІЦІЙНИЙ КУРС ГРИВНІ ЩОДО ІНОЗЕМНИХ ВАЛЮТ, ЯКИЙ ВСТАНОВЛЮЄТЬСЯ НАЦІОНАЛЬНИМ БАНКОМ УКРАЇНИ ОДИН РАЗ НА МІСЯЦЬ (за листопад 2009 року)*

№ п/п	Код валюти	Назва валюти	Офіційний курс
1	100 BGL	100 левів (Болгарія)	604.8880
2	986 BRL	100 бразильських реалів	456.0223
3	051 AMD	10000 вірменських драмів	207.0983
4	410 KRW	1000 вонів Республіки Корея	6.7092
5	704 VND	10000 в'єтнамських донгів	4.4813
6	981 GEL	100 грузинських ларі	476.5025
7	344 HKD	100 доларів Гонконгу	103.2240
8	818 EGP	100 єгипетських фунтів	146.2256
9	376 ILS	100 ізраїльських нових шекелів	212.9869
10	356 INR	1000 індійських рупій	168.9678
11	364 IRR	1000 іранських ріалів	0.8084
12	368 IQD	100 іракських динарів	0.6957
13	417 KGS	100 киргизьких сомів	18.3558
14	414 KWD	100 кувейтських динарів	2796.2251
15	422 LBP	1000 ліванських фунтів	5.3280

№ п/п	Код валюти	Назва валюти	Офіційний курс
16	434 LYD	100 лівійських динарів	662.5259
17	484 MXN	100 мексиканських нових песо	60.2274
18	496 MNT	10000 монгольських тугриків	56.0420
19	554 NZD	100 новозеландських доларів	582.6348
20	586 PKR	100 пакистанських рупій	9.5734
21	604 PEN	100 перуанських нових сол	275.2925
22	642 ROL	100 румунських лейв	274.5509
23	682 SAR	100 саудівських ріялів	213.3220
24	760 SYP	100 сирійських фунтів	17.3913
25	901 TWD	100 нових тайваньських доларів	24.6245
26	972 TJS	100 таджицьких сомоні	183.9250
27	952 XOF	1000 франків КФА	18.0054
28	152 CLP	1000 чилійських песо	15.0830
29	191 HRK	100 хорватських кун	163.5162
30	255	100 доларів США за розр. із Індією	640.0000

* Курс встановлено з 01.11.2009 р.

Підготовлено департаментом валютного регулювання Національного банку України.

Офіційний курс гривні який встановлюється Національним банком

№ п/п	Код валюти	Назва валюти					
			01.11.2009 р.	02.11.2009 р.	03.11.2009 р.	04.11.2009 р.	05.11.2009 р.
1	036 AUD	100 австралійських доларів	726.8616	726.9043	723.7131	718.2510	726.8321
2	826 GBP	100 англійських фунтів стерлінгів	1318.1504	1323.5961	1307.7791	1306.8555	1323.9309
3	031 AZM	100 азербайджанських манатів	995.7680	995.1444	995.5185	997.3360	997.6102
4	974 BYR	10 білоруських рублів	0.0292	0.0293	0.0292	0.0293	0.0293
5	208 DKK	100 датських крон	158.9403	158.9365	158.7279	157.7948	158.9735
6	840 USD	100 доларів США	800.0000	799.3000	799.7000	801.1600	801.4800
7	233 EEK	100 естонських крон	75.6100	75.6052	75.4999	75.0540	75.6116
8	352 ISK	100 ісландських крон	4.0794	4.0792	4.0735	4.0494	4.0795
9	124 CAD	100 канадських доларів	745.6918	741.5772	740.2662	741.6574	754.4093
10	398 KZT	100 казахстанських тенге	5.3072	5.3025	5.3048	5.3110	5.3145
11	428 LVL	100 латвійських латів	1668.6037	1668.2612	1665.9383	1655.8662	1668.6384
12	440 LTL	100 литовських літів	342.6321	342.6101	342.1330	340.1125	342.6392
13	498 MDL	100 молдовських лейв	72.3635	72.2917	72.4012	72.4841	72.4842
14	578 NOK	100 норвезьких крон	141.1153	140.9717	140.1325	137.9386	140.1486
15	985 PLN	100 польських злотих	277.9373	278.9352	277.5455	273.9945	277.0708
16	643 RUB	10 російських рублів	2.7263	2.7516	2.7392	2.7405	2.7416
17	702 SGD	100 сингапурських доларів	572.1803	571.6183	571.5404	571.5942	573.8018
18	792 TRL	100 турецьких лір	534.2244	535.0357	532.7486	531.1354	535.4687
19	795 TMM	100 туркменських манатів	280.7018	280.4561	280.5965	281.1088	281.2211
20	348 HUF	1000 угорських форинтів	43.3427	43.2702	42.9133	42.2121	42.6868
21	860 UZS	100 узбецьких сумів	0.5321	0.5316	0.5319	0.5325	0.5327
22	203 CZK	100 чеських крон	44.6514	44.7110	44.6420	44.6874	45.3542
23	752 SEK	100 шведських крон	114.4593	113.9163	113.6581	112.2321	113.3377
24	756 CHF	100 швейцарських франків	783.0035	782.2284	782.6919	776.6287	782.8126
25	156 CNY	100 юанів женьмінбі (Китай)	117.1652	117.0707	117.1221	117.3343	117.3990
26	392 JPY	1000 японських єн	87.5483	87.8482	88.8542	88.7970	88.0912
27	978 EUR	100 євро	1183.0400	1182.9640	1181.3168	1174.3403	1183.0646
28	960 XDR	100 СПЗ	1271.9127	1270.7997	1271.8725	1268.5575	1273.5692
			16.11.2009 р.	17.11.2009 р.	18.11.2009 р.	19.11.2009 р.	20.11.2009 р.
1	036 AUD	100 австралійських доларів	742.1470	747.4365	741.7819	745.7874	733.3747
2	826 GBP	100 англійських фунтів стерлінгів	1333.9077	1336.7574	1341.1082	1343.6750	1328.5828
3	031 AZM	100 азербайджанських манатів	995.7659	995.6776	995.3039	995.2547	995.3906
4	974 BYR	10 білоруських рублів	0.0294	0.0294	0.0293	0.0293	0.0292
5	208 DKK	100 датських крон	159.7760	160.7619	159.7330	160.6277	159.5938
6	840 USD	100 доларів США	799.6000	799.3300	799.0300	799.0900	799.0000
7	233 EEK	100 естонських крон	75.9811	76.4509	75.9626	76.3871	75.8985
8	352 ISK	100 ісландських крон	4.0995	4.1248	4.0985	4.1214	4.0950
9	124 CAD	100 канадських доларів	759.4029	765.0767	755.3588	763.3639	752.7597
10	398 KZT	100 казахстанських тенге	5.3324	5.3467	5.3565	5.3580	5.3664
11	428 LVL	100 латвійських латів	1677.9750	1688.8287	1677.8051	1686.9427	1677.0989
12	440 LTL	100 литовських літів	344.3134	346.4427	344.2299	346.1535	343.9393
13	498 MDL	100 молдовських лейв	72.2789	72.2460	72.1882	72.1220	72.0891
14	578 NOK	100 норвезьких крон	142.1299	143.4805	142.3848	143.1033	141.5102
15	985 PLN	100 польських злотих	289.1864	292.0404	289.8072	291.7040	287.1400
16	643 RUB	10 російських рублів	2.7731	2.7880	2.7863	2.7827	2.7795
17	702 SGD	100 сингапурських доларів	576.6894	576.9533	576.0746	577.6140	574.6969
18	792 TRL	100 турецьких лір	539.6483	541.4618	539.0282	539.5932	535.7788
19	795 TMM	100 туркменських манатів	280.5614	280.4667	280.3614	280.3825	280.3509
20	348 HUF	1000 угорських форинтів	44.2279	44.7294	44.6826	45.0084	44.4843
21	860 UZS	100 узбецьких сумів	0.5311	0.5309	0.5304	0.5304	0.5303
22	203 CZK	100 чеських крон	46.5575	46.8913	46.6192	46.9755	46.3798
23	752 SEK	100 шведських крон	116.1265	117.3398	116.2744	117.0387	115.4590
24	756 CHF	100 швейцарських франків	787.4190	792.5511	786.5509	790.8939	784.8481
25	156 CNY	100 юанів женьмінбі (Китай)	117.1357	117.0837	117.0485	117.0490	117.0107
26	392 JPY	1000 японських єн	89.0454	89.2551	89.5267	89.6018	89.9321
27	978 EUR	100 євро	1188.8453	1196.1973	1188.5571	1195.1989	1187.5537
28	960 XDR	100 СПЗ	1277.9961	1280.1877	1279.1398	1281.4103	1276.9555

щодо іноземних валют, України щоденно (за листопад 2009 року)

Офіційний курс

	06.11.2009 р.	07.11.2009 р.	08.11.2009 р.	09.11.2009 р.	10.11.2009 р.	11.11.2009 р.	12.11.2009 р.	13.11.2009 р.	14.11.2009 р.	15.11.2009 р.
	728.1577	728.1577	728.1577	731.7029	741.7549	740.6525	744.8875	742.8763	742.8763	742.8763
	1330.7401	1330.7401	1330.7401	1325.8032	1339.7488	1330.7182	1330.9635	1322.8469	1322.8469	1322.8469
	997.7341	997.7341	997.7341	995.2683	995.0560	995.1426	995.3668	995.9273	995.9273	995.9273
	0.0293	0.0293	0.0293	0.0293	0.0294	0.0295	0.0295	0.0295	0.0295	0.0295
	160.1058	160.1058	160.1058	159.6194	160.8948	160.7020	161.5094	160.3515	160.3515	160.3515
	801.3800	801.3800	801.3800	799.3000	799.0300	799.0000	799.1800	799.6300	799.6300	799.6300
	76.1451	76.1451	76.1451	75.9219	76.5193	76.4245	76.8044	76.2599	76.2599	76.2599
	4.1083	4.1083	4.1083	4.0963	4.1285	4.1234	4.1439	4.1145	4.1145	4.1145
	753.8672	753.8672	753.8672	746.0401	751.9102	754.3423	765.7726	759.9082	759.9082	759.9082
	5.3135	5.3135	5.3135	5.2997	5.2951	5.2991	5.3035	5.3156	5.3156	5.3156
	1680.4113	1680.4113	1680.4113	1675.0136	1689.3842	1687.0533	1695.4387	1683.8948	1683.8948	1683.8948
	345.0567	345.0567	345.0567	344.0453	346.7524	346.3228	348.0442	345.5769	345.5769	345.5769
	72.4352	72.4352	72.4352	72.2825	72.2620	72.2743	72.2704	72.2823	72.2823	72.2823
	141.2211	141.2211	141.2211	140.8489	142.2016	142.6353	143.7472	142.1924	142.1924	142.1924
	280.6623	280.6623	280.6623	279.7079	283.8470	284.4868	291.5327	288.1379	288.1379	288.1379
	2.7508	2.7508	2.7508	2.7547	2.7696	2.7802	2.7845	2.7891	2.7891	2.7891
	574.4511	574.4511	574.4511	573.9297	576.3293	575.2277	576.3955	575.9837	575.9837	575.9837
	538.3938	538.3938	538.3938	538.5193	541.5045	540.7848	543.8171	540.3776	540.3776	540.3776
	281.1860	281.1860	281.1860	280.4561	280.3614	280.3509	280.4140	280.5719	280.5719	280.5719
	43.2219	43.2219	43.2219	43.2254	43.8977	43.9319	44.6291	44.0071	44.0071	44.0071
	0.5326	0.5326	0.5326	0.5313	0.5307	0.5307	0.5308	0.5311	0.5311	0.5311
	46.0538	46.0538	46.0538	46.2658	46.8085	46.8494	47.3512	46.7833	46.7833	46.7833
	114.1177	114.1177	114.1177	114.3660	116.2338	116.2648	117.5479	116.4332	116.4332	116.4332
	788.2835	788.2835	788.2835	785.9210	792.7343	791.1237	795.6349	789.8900	789.8900	789.8900
	117.3735	117.3735	117.3735	117.0745	117.0440	117.0386	117.0806	117.1339	117.1339	117.1339
	88.7127	88.7127	88.7127	88.1508	88.8114	88.8992	88.9443	88.8332	88.8332	88.8332
	1191.4116	1191.4116	1191.4116	1187.9197	1197.2666	1195.7834	1201.7270	1193.2079	1193.2079	1193.2079
	1277.0569	1277.0569	1277.0569	1274.6807	1280.5460	1279.7740	1281.2752	1278.8801	1278.8801	1278.8801
	21.11.2009 р.	22.11.2009 р.	23.11.2009 р.	24.11.2009 р.	25.11.2009 р.	26.11.2009 р.	27.11.2009 р.	28.11.2009 р.	29.11.2009 р.	30.11.2009 р.
	733.3747	733.3747	726.2522	737.6901	735.8331	741.7945	731.8183	731.8183	731.8183	721.2641
	1328.5828	1328.5828	1316.4861	1327.7193	1324.3529	1333.6038	1320.3255	1320.3255	1320.3255	1309.6366
	995.3906	995.3906	995.3906	995.5146	995.5146	995.0156	994.6411	994.6411	994.6411	994.6286
	0.0292	0.0292	0.0292	0.0292	0.0292	0.0291	0.0291	0.0291	0.0291	0.0287
	159.5938	159.5938	159.0677	160.7127	160.7277	161.8504	161.6298	161.6298	161.6298	159.9676
	799.0000	799.0000	799.0000	799.0000	799.0000	798.5000	798.1000	798.1000	798.1	798.0900
	75.8985	75.8985	75.6534	76.4347	76.4398	76.9738	76.8740	76.8740	76.874	76.0926
	4.0950	4.0950	4.0818	4.1239	4.1242	4.1530	4.1476	4.1476	4.1476	4.1055
	752.7597	752.7597	745.6025	754.7288	756.2587	762.8920	757.3457	757.3457	757.3457	744.4914
	5.3664	5.3664	5.3660	5.3696	5.3714	5.3612	5.3665	5.3665	5.3665	5.3664
	1677.0989	1677.0989	1671.2106	1686.5649	1686.6776	1698.9386	1696.7365	1696.7365	1696.7365	1679.2534
	343.9393	343.9393	342.8286	346.3691	346.3922	348.8118	348.3597	348.3597	348.3597	344.8189
	72.0891	72.0891	72.0989	72.0735	72.0677	72.0304	71.9229	71.9229	71.9229	71.8851
	141.5102	141.5102	140.5007	142.7821	142.7832	143.1057	141.5078	141.5078	141.5078	140.2014
	287.1400	287.1400	285.0754	290.2141	290.6567	293.2857	291.6272	291.6272	291.6272	285.9591
	2.7795	2.7795	2.7690	2.7744	2.7697	2.7734	2.7640	2.7640	2.764	2.6765
	574.6969	574.6969	574.7322	577.1370	576.7302	578.4714	577.5275	577.5275	577.5275	575.0257
	535.7788	535.7788	533.3026	533.8317	533.7006	536.8776	527.6205	527.6205	527.6205	521.5027
	280.3509	280.3509	280.3509	280.3509	280.3509	280.1754	280.0351	280.0351	280.0351	280.0316
	44.4843	44.4843	43.8934	44.6998	44.6861	45.0437	44.5867	44.5867	44.5867	43.7203
	0.5303	0.5303	0.5303	0.5300	0.5300	0.5297	0.5294	0.5294	0.5294	0.5294
	46.3798	46.3798	45.7264	46.2755	46.1892	46.3722	45.9301	45.9301	45.9301	45.4667
	115.4590	115.4590	114.3214	116.1279	115.9555	116.2863	115.0492	115.0492	115.0492	114.1254
	784.8481	784.8481	782.5721	791.5960	791.5441	797.8652	796.6727	796.6727	796.6727	790.3549
	117.0107	117.0107	117.0214	116.9821	116.9945	116.9582	116.9122	116.9122	116.9122	116.8781
	89.9321	89.9321	89.7640	89.9003	90.2182	91.1717	92.0288	92.0288	92.0288	92.1510
	1187.5537	1187.5537	1183.7185	1195.9432	1196.0231	1204.3776	1202.8165	1202.8165	1202.8165	1190.5907
	1276.9555	1276.9555	1276.1601	1280.5883	1279.7391	1285.9328	1285.2887	1285.2887	1285.2887	1285.0698

Підготовлено департаментом валютного регулювання Національного банку України.

Монети України

Про введення в обіг ювілейної монети “Богдан-Ігор Антонович”

Національний банк України, продовжуючи серію “Видатні особистості України”, 28 жовтня 2009 року ввів в обіг ювілейну монету номіналом 2 гривні, присвячену Богдану-Ігорю Антоновичу (Антоничу Богдану-Ігорю Васильовичу; 1909–1937) — поетові-романтику, мислителю, який збагатив українську літературу філософською лірикою, релігійними, космічними мотивами. Поезія Богдана-Ігоря Антоновича відіграла важливу роль у розвитку українського літературного модернізму.

Монету виготовлено з нейзильберу. Категорія якості карбування — спеціальний анциркулейтед, маса монети — 12.8 г, діаметр — 31.0 мм, тираж — 35 000 штук. Гурт монети — рифлений.

На аверсі розміщено: малий Державний герб України (вгорі), напис — **НАЦІОНАЛЬНИЙ БАНК УКРАЇНИ** (ліворуч півколом), рік карбування монети — **2009** (унизу), номінал — **2 / ГРИВНІ** (у центрі),

праворуч і ліворуч від якого по діагоналі — композиція, що стилізовано відображає образне трактування поезії Антоновича (космічна — праворуч, рослинна — ліворуч), та логотип Монетного двору Національного банку України.

На реверсі зображено портрет Богдана-Ігоря Антоновича на тлі рослинного мотиву, праворуч — роки життя: **1909 / 1937**, унизу півколом напис — **БОГДАН-ІГОР АНТОНИЧ**.

Художники: Володимир Таран, Олександр Харук, Сергій Харук.

Скульптор — Володимир Атаманчук.

Ювілейна монета номіналом 2 гривні “Богдан-Ігор Антонович” є дійсним платіжним засобом України та обов’язкова до приймання без будь-яких обмежень за її номінальною вартістю до всіх видів платежів, а також для зарахування на розрахункові рахунки, вклади, акредитиви та для переказів.

Про введення в обіг пам’ятної монети “Родина Галаганів”

Національний банк України, продовжуючи серію “Славетні роди України”, 29 жовтня 2009 року ввів в обіг пам’ятну монету номіналом 10 гривень “Родина Галаганів”, присвячену відомому козацько-старшинському, згодом дворянському роду Галаганів, представники якого славилися як меценати, громадські діячі, що сприяли розвитку української культури та освіти. Зусиллями Григорія Галагана в Києві 1871 року було засновано відому Колегію Павла Галагана.

Монету виготовлено зі срібла 925 проби. Категорія якості карбування — пруф, маса дорогоцінного металу в чистоті — 31.1 г, діаметр — 38.6 мм, тираж — 7 000 штук. Гурт монети — гладкий із заглибленими написами, якими зазначено метал, його пробу — **Ag 925**, масу дорогоцінного металу в чистоті — **31.1**. На гурті також розміщено логотип Монетного двору Національного банку України.

На аверсі вгорі розміщено малий Державний герб України, напис півколом —

НАЦІОНАЛЬНИЙ БАНК УКРАЇНИ, у центрі зображено родовий маєток Галаганів у Сокиринцях, унизу — номінал монети та рік карбування — **10 / ГРИВЕНЬ / 2009**.

На реверсі на тлі будівлі Колегії зображено представників родини Галаганів — Катерину (ліворуч), Григорія (праворуч), Павла (вгорі портрет у медальоні), внизу — герб роду та розміщено написи: вгорі півколом — **КАТЕРИНА 1826–1896, ПAVЛO 1853–1869, ГРИГОРІЙ 1819–1888**, під будівлею — **КОЛЕГІЯ / ПАВЛА ГАЛАГАН**, внизу — **РІД ГАЛАГАНІВ**.

Художники: Володимир Таран, Олександр Харук, Сергій Харук.

Скульптор — Володимир Атаманчук.

Пам’ятна монета номіналом 10 гривень “Родина Галаганів” є дійсним платіжним засобом України та обов’язкова до приймання без будь-яких обмежень за її номінальною вартістю до всіх видів платежів, а також для зарахування на розрахункові рахунки, вклади, акредитиви і для переказів.

Про введення в обіг ювілейної монети “Кость Левицький”

Національний банк України, продовжуючи серію “Видатні особистості України”, 26 листопада 2009 року ввів в обіг ювілейну монету номіналом 2 гривні, присвячену українському юристу, громадському і державному діячеві, голові уряду Західноукраїнської Народної Республіки — Костю Антоновичу Левицькому (1859–1941).

Монету виготовлено з нейзильберу. Категорія якості карбування — спеціальний анциркулейтед, маса монети — 12,8 г, діаметр — 31,0 мм, тираж — 35 000 штук. Гурт монети — рифлений.

На аверсі в центрі зображено малий Державний герб України, під ним — рік карбування монети — **2009**, по колу розміщено написи: **НАЦІОНАЛЬНИЙ БАНК УКРАЇНИ** (вгорі), **ДВІ ГРИВНІ**

(внизу) та логотип Монетного двору Національного банку України.

На реверсі зображено портрет Костя Левицького, праворуч від якого розміщено роки життя: **1859–1941**, ліворуч напис півколом — **КОСТЬ ЛЕВИЦЬКИЙ**.

Художники — Володимир Таран, Сергій Харук, Олександр Харук.

Скульптори — Володимир Дем'яненко, Анатолій Дем'яненко.

Ювілейна монета номіналом 2 гривні “Кость Левицький” є дійсним платіжним засобом України та обов'язкова до приймання без будь-яких обмежень за її номінальною вартістю до всіх видів платежів, а також для зарахування на розрахункові рахунки, вклади, акредитиви та для переказів.

Про введення в обіг ювілейної монети “75 років Київському академічному театру оперети”

Національний банк України 30 листопада 2009 року ввів в обіг ювілейну монету номіналом 10 гривень, присвячену 75-річчю з дня заснування Київського академічного театру оперети. На його сцені з успіхом ідуть класична оперета, сучасні й класичні мюзикли, сміливо втілюються різноманітні творчі експерименти. Стіни театру оперети зберігають пам'ять про визначних особистостей, які творили та плекали українське театральне мистецтво.

Монету виготовлено зі срібла 925 проби. Категорія якості карбування — пруф, маса дорогоцінного металу в чистоті — 31,1 г, діаметр — 38,61 мм, тираж — 5 000 штук. Гурт монети — гладкий із заглибленими написами, якими зазначено метал, його пробу — **Ag 925**, масу дорогоцінного металу в чистоті — **31.1**; на гурті також розміщено логотип Монетного двору Національного банку України.

На аверсі розміщено: малий Державний герб України (вгорі), напис півколом —

НАЦІОНАЛЬНИЙ БАНК УКРАЇНИ, внизу — номінал та рік карбування монети: **10 / ГРИВЕНЬ / 2009**, у центрі — танцювальну сцену на дзеркальному тлі зі стилізованим зображенням вогників.

На реверсі зображено фасад будівлі театру, над яким силуети театральних героїв, що запозичені зі старих афіш, і розміщено написи: **КИЇВСЬКИЙ АКАДЕМІЧНИЙ ТЕАТР ОПЕРЕТИ** (вгорі півколом) та **75 / РОКІВ** (унизу).

Художники — Володимир Таран, Олександр Харук, Сергій Харук.

Скульптори — Володимир Атаманчук, Святослав Іваненко.

Ювілейна монета номіналом 10 гривень “75 років Київському академічному театру оперети” є дійсним платіжним засобом України та обов'язкова до приймання без будь-яких обмежень за її номінальною вартістю до всіх видів платежів, а також для зарахування на розрахункові рахунки, вклади, акредитиви та для переказів.

Про введення в обіг пам'ятної монети “70 років утворення Запорізької області”

Національний банк України 17 грудня 2009 року ввів в обіг пам'ятну монету номіналом 2 гривні, присвячену Запорізькій області, основою економічного потенціалу якої є потужний індустріальний комплекс та уславлені родючі чорноземи. Запоріжжя — край з багатою історією, один із центрів формування запорозького козацтва.

Монету виготовлено з нейзильберу. Категорія якості карбування — спеціальний анциркулейтед, маса монети — 12,8 г, діаметр — 31,0 мм, тираж — 45 000 штук. Гурт монети — рифлений.

На аверсі зображено герб Запорізької області, ліворуч від якого — логотип Монетного двору Національного банку України, та розміщено: вгорі — малий Державний герб України, напис півколом — **НАЦІОНАЛЬНИЙ БАНК УКРАЇНИ**, декоративний орнамент з дубовим листям,

унизу — рік карбування та номінал монети — **2009 / ДВІ ГРИВНІ**.

На реверсі розміщено композицію, на передньому плані якої на тлі стилізованих хвиль Дніпра стоїть кам'яна баба, характерна для степової частини України, гармата часів Запорозької Січі, на другому плані — Дніпрогес, угорі півколом напис — **ЗАПОРІЗЬКА 1939 ОБЛАСТЬ** та декоративний орнамент із дубовим листям.

Художник і скульптор — Святослав Іваненко.

Пам'ятна монета номіналом 2 гривні “70 років утворення Запорізької області” є дійсним платіжним засобом України та обов'язкова до приймання без будь-яких обмежень за її номінальною вартістю до всіх видів платежів та для зарахування на розрахункові рахунки, вклади, акредитиви і для переказів.

Про введення в обіг пам'ятної монети “Скіфське золото. Кабан”

Національний банк України, продовжуючи серію “Найменша золота монета”, 24 грудня 2009 року ввів в обіг пам'ятну монету номіналом 2 гривні “Скіфське золото. Кабан”, присвячену зразку ювелірного мистецтва степової Скіфії — золотій фігурці кабана (кінець IV ст. до н. е.) з кургану Хомина Могила поблизу с. Нагірне Дніпропетровської області.

Монету виготовлено із золота 999,9 проби. Категорія якості карбування — спеціальний анциркулейтед, маса дорогоцінного металу в чистоті — 1,24 г, діаметр — 13,92 мм, тираж — 10 000 штук. Гурт монети — гладкий.

На аверсі в намістовому колі розміщено малий Державний герб України, над яким — рік карбування монети: **2009**; між намістовим колом і кантом монети кру-

гові написи: **УКРАЇНА** (вгорі), **2 ГРИВНІ** (внизу), а також зазначено метал, його пробу — **Au 999,9** (ліворуч), масу дорогоцінного металу в чистоті — **1,24** та розміщено логотип Монетного двору Національного банку України (праворуч).

На реверсі зображено фігурку кабана, внизу півколом розміщено напис: **СКІФСЬКЕ ЗОЛОТО**.

Художник і скульптор — Володимир Дем'яненко.

Пам'ятна монета номіналом 2 гривні “Скіфське золото. Кабан” є дійсним платіжним засобом України та обов'язкова до приймання без будь-яких обмежень за її номінальною вартістю до всіх видів платежів, а також для зарахування на розрахункові рахунки, вклади, акредитиви та для переказів.

ЕКСКЛЮЗИВ/

Основні показники діяльності банків України на 1 грудня 2009 року

№ п/п	Назва показника	01.01. 2002 р.	01.01. 2003 р.	01.01. 2004 р.	01.01. 2005 р.	01.01. 2006 р.	01.01. 2007 р.	01.01. 2008 р.	01.01. 2009 р.	01.12. 2009 р.
1	Кількість зареєстрованих банків	189	182	179	181	186	193	198	198	198
2	Вилучено з Державного реєстру банків (з початку року)	9	12	8	4	1	6	1	7	5
3	Кількість банків, що перебувають у стадії ліквідації	35	24	20	20	20	19	19	13	12
4	Кількість діючих банків	152	157	158	160	165	170	175	184	185
4.1	Із них: з іноземним капіталом;	21	20	19	19	23	35	47	53	50
4.1.1	у тому числі зі 100-відсотковим іноземним капіталом	6	7	7	7	9	13	17	17	18
5	Частка іноземного капіталу в статутному капіталі банків, %	12.5	13.7	11.3	9.6	19.5	27.6	35.0	36.7	33.7
Активи, млн. грн.										
1	Загальні активи (не скориговані на резерви за активними операціями)	50 785	67 774	105 539	141 497	223 024	353 086	619 004	973 332	989 941
1.1	Чисті активи (скориговані на резерви за активними операціями)	47 591	63 896	100 234	134 348	213 878	340 179	599 396	926 086	879 209
2	Високоліквідні активи	7 744	9 043	16 043	23 595	36 482	44 851	63 587	79 702	88 517
3	Кредитний портфель	32 097	46 736	73 442	97 197	156 385	269 688	485 507	792 384	746 292
3.1	У тому числі:									
	кредити, надані суб'єктам господарювання;	26 564	38 189	57 957	72 875	109 020	167 661	276 184	472 584	472 660
3.2	кредити, надані фізичним особам	1 373	3 255	8 879	14 599	33 156	77 755	153 633	268 857	226 834
4	Довгострокові кредити	5 683	10 690	28 136	45 531	86 227	157 224	291 963	507 715	446 521
4.1	У тому числі довгострокові кредити, надані суб'єктам господарювання	5 125	9 698	23 239	34 693	58 528	90 576	156 355	266 204	244 413
5	Проблемні кредити (прострочені та сумнівні)	1 863	2 113	2 500	3 145	3 379	4 456	6 357	18 015	65 317
6	Вкладення в цінні папери	4 390	4 402	6 534	8 157	14 338	14 466	28 693	40 610	38 520
7	Резерви за активними операціями банків	3 194	3 905	5 355	7 250	9 370	13 289	20 188	48 409	111 977
	Відсоток виконання формування резерву	85.4	93.3	98.2	99.7	100.1	100.1	100.04	100.1	100.08
7.1	У тому числі резерв на відшкодування можливих втрат за кредитними операціями	2 963	3 575	4 631	6 367	8 328	12 246	18 477	44 502	91 620
Пасиви, млн. грн.										
1	Пасиви, всього	47 591	63 896	100 234	134 348	213 878	340 179	599 396	926 086	879 209
2	Власний капітал	7 915	9 983	12 882	18 421	25 451	42 566	69 578	119 263	119 765
2.1	У тому числі:									
	сплачений зареєстрований статутний капітал	4 575	6 003	8 116	11 648	16 144	26 266	42 873	82 454	112 550
2.2	частка капіталу в пасивах	16.6	15.6	12.9	13.7	11.9	12.5	11.6	12.9	13.6
3	Зобов'язання банків	39 676	53 913	87 352	115 927	188 427	297 613	529 818	806 823	759 444
3.1	У тому числі кошти суб'єктів господарювання;	15 653	19 703	27 987	40 128	61 214	76 898	111 995	143 928	111 819
3.1.1	із них строкові кошти суб'єктів господарювання	4 698	6 161	10 391	15 377	26 807	37 675	54 189	73 352	46 341
3.2	Кошти фізичних осіб;	11 165	19 092	32 113	41 207	72 542	106 078	163 482	213 219	205 962
3.2.1	із них строкові кошти фізичних осіб	8 060	14 128	24 861	33 204	55 257	81 850	125 625	175 142	154 034
Довідково										
1	Регулятивний капітал, млн. грн.	8 025	10 099	13 274	18 188	26 373	41 148	72 265	123 066	139 003
2	Адекватність регулятивного капіталу (H2)	20.69	18.01	15.11	16.81	14.95	14.19	13.92	14.01	18.28
3	Доходи, млн. грн.	8 583	10 470	13 949	20 072	27 537	41 645	68 185	122 580	131 446
4	Витрати, млн. грн.	8 051	9 785	13 122	18 809	25 367	37 501	61 565	115 276	159 082
5	Результат діяльності, млн. грн.	532	685	827	1 263	2 170	4 144	6 620	7 304	-27 636
6	Рентабельність активів, %	1.27	1.27	1.04	1.07	1.31	1.61	1.50	1.03	-3.44
7	Рентабельність капіталу, %	7.50	7.97	7.61	8.43	10.39	13.52	12.67	8.51	-25.53
8	Чиста процентна маржа, %	6.94	6.00	5.78	4.90	4.90	5.30	5.03	5.30	6.21
9	Чистий спред, %	8.45	7.20	6.97	5.72	5.78	5.76	5.31	5.18	5.29

На замовлення "Вісника НБУ" матеріал підготовлено працівниками управління аналізу діяльності системи банків департаменту нормативно-методологічного забезпечення банківського регулювання та нагляду Національного банку України.

Спеціально для "Вісника НБУ"/

Основні монетарні параметри грошово-кредитного ринку України у листопаді 2009 року

Обсяги кредитів, наданих Національним банком для підтримання ліквідності банків України у листопаді 2009 р. (в розрізі інструментів)

Показники	Відсотки	
	2009 р.	У тому числі за листопад
Обсяги рефінансування банків, усього	100.00	100.00
У тому числі через:		
— кредити "овернайт", надані через постійно діючу лінію рефінансування	20.72	0.15
— кредити рефінансування, надані шляхом проведення тендера	1.70	11.66
— кредити рефінансування під заставу майнових прав на кошти банківського вкладу (депозиту), розміщеного в НБУ	—	—
— операції своп	2.33	—
— операції прямого РЕПО	0.70	—
— інші короткострокові кредити	54.87	67.45
— стабілізаційний кредит	19.60	16.65
— кредити, надані для фінансування чемпіонату Європи з футболу 2012 року	0.08	4.09

Середньозважена процентна ставка за кредитами, наданими Національним банком для підтримання ліквідності банків України у листопаді 2009 р.

Показники	Відсотки річні	
	2009 р.	У тому числі за листопад
Середньозважена процентна ставка за кредитами рефінансування, всього	16.9	13.7
У тому числі за:		
— кредитами "овернайт", наданими через постійно діючу лінію рефінансування	18.1	17.0
— кредитами, наданими шляхом проведення тендера	21.4	17.0
— кредитами рефінансування під заставу майнових прав на кошти банківського вкладу (депозиту), розміщеного в НБУ	—	—
— операціями своп	23.1	—
— операціями прямого РЕПО (розрахунково)	22.2	—
— за іншими короткостроковими кредитами	15.8	14.1
— стабілізаційним кредитом	17.2	10.8
— кредити, надані для фінансування чемпіонату Європи з футболу 2012 року	11.0	11.0

Процентні ставки банків за кредитами та депозитами у національній валюті у листопаді 2009 р.*

Показники	Відсотки річні	
	Листопад 2009 р.	
На міжбанківському ринку:		
за кредитами, наданими іншим банкам		6.4
за кредитами, отриманими від інших банків		6.4
за депозитами, розміщеними в інших банках		7.1
за депозитами, залученими від інших банків		7.2
На небанківському ринку:		
за кредитами**		20.6
за депозитами		14.1

* За щоденною звітністю банків; з урахуванням вартості пролонгованих кредитів (депозитів).

** Без урахування ставок за кредитами "овердрафт".

Темпи зростання грошової маси у листопаді 2009 р.*

Агрегати грошової маси	01.08.2009 р.		01.09.2009 р.		01.10.2009 р.		01.11.2009 р.		01.12.2009 р.	
	%	Млн. грн.	%	Млн. грн.	%	Млн. грн.	%	Млн. грн.	%	Млн. грн.
Готівка. Гроші поза банками										
M0, % до початку року	98.1	-3 004.8	96.4	-5 525.8	96.2	-5 855.7	96.1	-5 998.3	95.6	-6 864.7
M0 + переказані кошти в національній валюті										
M1, % до початку року	100.2	538.0	98.5	-3 398.3	98.4	-3 596.8	96.9	-7 058.8	98.0	-4 466.4
M1 + переказані кошти в іноземній валюті та інші кошти										
M2, % до початку року	91.6	-43 154.4	91.5	-43 814.1	91.1	-45 555.8	90.9	-46 807.5	91.3	-44 832.3
M2 + цінні папери власного боргу банків										
M3, % до початку року	91.5	-43 866.3	91.3	-44 643.2	91.0	-46 257.1	90.8	-47 279.2	91.2	-45 307.8

* Інформацію щодо темпів зростання грошової маси у січні — червні 2009 року опубліковано у № 8 (2009 р.) на стор. 27.

Примітка. Облікова ставка Національного банку України у листопаді 2009 р. не змінювалася і, починаючи з 12.08.2009 р., становить 10.25%.

Починаючи з 01.02.2009 р. встановлено такі нормативи обов'язкового резервування для формування банками обов'язкових резервів (постанова Правління Національного банку України від 30.01.2009 р. № 33): за строковими коштами і вкладками (депозитами) юридичних і фізичних осіб у національній валюті — 0; за строковими коштами і вкладками (депозитами) юридичних і фізичних осіб у іноземній валюті — 4; за коштами вкладів (депозитів) юридичних і фізичних осіб у національній валюті на вимогу та коштами на поточних рахунках — 0; за коштами вкладів (депозитів) юридичних і фізичних осіб у іноземній валюті на вимогу та коштами на поточних рахунках — 7, за коштами, які залучені банками від банків-нерезидентів та фінансових організацій-нерезидентів — 2.

Починаючи з 10.09.2009 р. встановлено такий порядок формування обов'язкових резервів банками України (постанова Правління Національного банку України від 31.08.2009 р. № 514): на окремому рахунку в Національному банку України № 3203 "Кошти обов'язкових резервів, що перераховані банками" — у розмірі 50% від суми обов'язкових резервів, що сформовані за попередній звітний період резервування; на кореспондентському рахунку банку в Національному банку України — залишок суми обов'язкових резервів, сформованих згідно з установленими нормативами на відповідний період; обсяг обов'язкових резервів, який має зберігатися щоденно на початок операційного дня на кореспондентському рахунку банку в Національному банку України, має бути не меншим, ніж 90% від суми обов'язкових резервів, що сформовані за попередній звітний період резервування та зберігаються на кореспондентському рахунку банку в Національному банку України.

Правлінням НБУ прийнято постанову від 29.09.2009 р. № 567, згідно з якою з 02.10.2009 р. за залишками коштів обов'язкових резервів, що перераховані банками на окремий рахунок у Національному банку України, Національний банк нараховує проценти в розмірі 30% від облікової ставки НБУ за умови дотримання банком порядку формування та зберігання обов'язкових резервів. Банкам дозволено: з 10.10.2009 р. зараховувати для покриття обов'язкових резервів придбані банком цільові облігації внутрішніх державних позик України, випущені з метою залучення коштів для фінансування заходів, пов'язаних із підготовкою і проведенням чемпіонату Європи з футболу 2012 року в Україні, у розмірі до 20% від суми обов'язкових резервів, що формуються на кореспондентському рахунку банку в Національному банку України, або враховувати участь банку у фінансуванні заходів, пов'язаних із підготовкою і проведенням чемпіонату Європи з футболу 2012 року в Україні, під час надання пропозиції щодо доцільності пролонгації строку дії кредитного договору.

На замовлення "Вісника НБУ" матеріали підготовлено працівниками департаменту монетарної політики Національного банку України.

АННОТАЦИИ

Станислав Аржевитин. *Отток капитала из Украины: причины и пути преодоления.* Исследуются причины и каналы оттока капитала из Украины, а также даются рекомендации по противодействию этому опасному явлению.

Леонид Волошок. *Сотрудничество банкиров двух государств.* Информация о деловом и культурном сотрудничестве банкиров Черниговской и Гомельской (Беларусь) областей.

Андрей Гайдучкий. *Мировой рынок миграционного капитала и экономический кризис 2008–2009 годов.*

Исследуется влияние нынешнего кризиса и предкризисных явлений на развитие мирового рынка миграционного капитала.

Светлана Науменкова. *Формирование новой финансовой архитектуры: главные вопросы и возможные вызовы для Украины.*

Исследуются сущность, концептуальные основания и направления формирования мировой финансовой архитектуры, анализируется деятельность международных финансовых организаций по разработке и внедрению принципов и процедур создания новой резервной системы и регуляторной политики.

Наталья Кручок. *Стандартизация требований к бизнес-плану и формализация его оценки в процессе определения кредитоспособности потенциального заемщика.* Стандартизированы требования к бизнес-плану и формализована его оценка как составляющая оценки кредитоспособности.

Дополнения к Перечню лиц, которые имеют сертификаты Национального банка Украины на право осуществления функций временного администратора и ликвидатора банков, внесенные в ноябре 2009 г.

Андрей Гидулян. *Развитие специализированных агропромышленных банков в Украине.*

Рассматриваются возможные направления создания эффективной модели функционирования в Украине специализированных агропромышленных банков.

Георгий Гогиташвили, Валентин Цанко, Виктор Лапин. *Потенциальный риск факторов производственной среды в профессиональной деятельности работников банковских учреждений.*

Исследуются вопросы влияния производственной среды на деятельность банковских работников. Предлагаются рекомендации по внедрению комплекса организационно-технических и медико-профилактических мероприятий, направленных на минимизацию воздействия негативных факторов и надлежащее обеспечение здоровья и охраны труда служащих.

Лев Клѣба. *Риск-менеджмент банковской инвестиционной деятельности.* Проанализированы основные составные риск-менеджмента инвестиционной деятельности банков. Даны рекомендации относительно усовершенствования риск-менеджмента банковской инвестиционной деятельности в условиях преодоления негативных последствий глобального финансового кризиса.

Алена Гринюк. *Перспективы развития малого бизнеса сквозь призму доступности кредитных ресурсов.*

Рассматривается роль малого бизнеса в развитии экономики ведущих стран мира, исследуются причины его крайне незначительного вклада в ВВП Украины, предлагаются пути исправления ситуации.

Юрий Иващенко. *Механизм привлечения коммерческих банков к инвестированию экономики в условиях финансового кризиса.*

Представлена технология погашения задолженности с привлечением государственных и негосударственных банков — как одного из главных способов выведения страны из финансового кризиса.

Изменения и дополнения к Государственному реестру банков, внесенные в ноябре 2009 г.

Мирослава Люшняк. *Пути повышения конкурентоспособности банка на региональном рынке.*

Статья содержит теоретические разработки, касающиеся конкурентоспособности банка на региональном рынке, а также практические рекомендации по расчету и прогнозированию уровня прибыльности в зависимости от количества филиалов банка и уровня конкуренции в регионе.

Основные показатели деятельности банков Украины на 1 декабря 2009 года.

Владимир Бобыль, Марина Соловей. *Секьюритизация банковских активов в контексте управления портфельным кредитным риском.*

Исследуется механизм секьюритизации банковских активов с целью управления финансовыми рисками, а также решения проблемы дефицита финансовых ресурсов. Авторы предлагают методы комплексного регулирования кредитных портфельных рисков.

Официальный курс гривни к иностранным валютам, устанавливаемый Национальным банком Украины один раз в месяц (за ноябрь 2009 года).

Официальный курс гривни к иностранным валютам, устанавливаемый Национальным банком Украины ежедневно (за ноябрь 2009 года).

Основные монетарные параметры денежно-кредитного рынка Украины в ноябре 2009 года.

Объемы кредитов, предоставленных Национальным банком для поддержания ликвидности банков Украины, средневзвешенная процентная ставка по кредитам, предоставленным Национальным банком для поддержания ликвидности банков Украины, процентные ставки банков по кредитам и депозитам в национальной валюте, динамика роста денежной массы по состоянию на 01.12.2009 г.

Рынок государственных ценных бумаг Украины в ноябре 2009 года.

Наталья Кузьма. *В Техническом лицее г. Киева открыт учебно-тренировочный банк.*

Сообщение об открытии в Техническом лицее города Киева специализированного кабинета банковского дела — учебно-тренировочного банка, в котором лицеисты могут получить практические навыки работы в финансовом учреждении и определиться с выбором профессии.

В Харьковском институте банковского дела начали преподавание на английском языке.

Сообщение об эксперименте Харьковского института банковского дела по внедрению преподавания основных экономических дисциплин на английском языке, задача которого состоит в содействии созданию общей зоны европейского высшего образования.

Руслан Набок. *Особенности управления банком в условиях нестабильности на финансовых рынках.*

Рассматриваются подходы к управлению банком в кризисных условиях, которые в настоящее время сложились в финансовой системе Украины.

Александр Кот. *Денежные потоки как отображение финансовой стабильности банков.*

Влияние мирового финансового кризиса на отечественную банковскую систему требует новых форм контроля денежного обращения для повышения ее ликвидности и финансовой стабильности, что существенно зависит от совершенствования аудиторских проверок и содействует принятию экономически обоснованных управленческих решений.

Николай Пацера. *Современное состояние и перспективы развития Национальной системы массовых электронных платежей.*

Отчет о седьмой ежегодной практической конференции, состоявшейся в Национальном банке Украины, посвященной проблемам функционирования НСМЭП.

О выпуске в обращение юбилейной монеты “Богдан-Игор Антонич”.

Официальное сообщение о выпуске в обращение и нумизматическое описание юбилейной монеты номиналом 2 гривни, посвященной украинскому поэту-модернисту Богдану-Игорю Антоничу (1909–1937). Фотоизображение аверса и реверса монеты.

О выпуске в обращение памятной монеты “Родина Галаганів”.

Официальное сообщение о выпуске в обращение и нумизматическое описание памятной монеты номиналом 10 гривень, посвященной известному казако-старшинскому, впоследствии дворянскому роду Галаганов, представители которого были меценатами, общественными деятелями, содействовали развитию украинской культуры и просвещения. Фотоизображение аверса и реверса монеты.

О выпуске в обращение юбилейной монеты “Кость Левицький”.

Официальное сообщение о выпуске в обращение и нумизматическое описание памятной монеты номиналом 2 гривни, посвященной 150-летию украинского общественного и государственного деятеля, главы правительства Западноукраинской Народной Республики Костю Антоновичу Левицкому (1859–1941). Фотоизображение аверса и реверса монеты.

О выпуске в обращение юбилейной монеты “75 років Київському академічному театру оперети”.

Официальное сообщение о выпуске в обращение и нумизматическое описание памятной монеты номиналом 10 гривень, посвященной 75-летию Киевского академического театра оперетты. Фотоизображение аверса и реверса монеты.

О выпуске в обращение памятной монеты “70 років утворення Запорізької області”.

Официальное сообщение о выпуске в обращение и нумизматическое описание памятной монеты номиналом 2 гривни, посвященной 70-летию создания Запорожской области. Фотоизображение аверса и реверса монеты.

О выпуске в обращение памятной монеты “Скiфське золото. Кабан”.

Официальное сообщение о выпуске в обращение и нумизматическое описание памятной монеты номиналом 2 гривни, посвященной образцу ювелирного искусства степной Скифии — золотой фигурке кабана (конец IV ст. до н. э.) из кургана Хомина Могила вблизи с. Нагорное Днепропетровской области. Фотоизображение аверса и реверса монеты.

ANNOTATIONS

Stanislav Arzhevitin. *Capital outflow from Ukraine: reasons and ways to overcome.*
The author discusses reasons and channels of capital outflow from Ukraine and gives recommendations on counteracting this hazardous phenomenon.

Leonid Voloshok. *Cooperation of bankers of the two countries.*
Information about business and cultural cooperation among bankers of Chernihiv region (Ukraine) and Homel region (Belarus).

Andrii Haidutskyi. *Migration capital world market and the financial crisis of 2008 – 2009.*
Discussed is the impact of the present financial crisis and pre-crisis phenomena on the development of the world market of migration capital.

Svitlana Naumenkova. *Formation of the new financial architecture: main points and possible challenges to Ukraine.*

Considered are the essence, conceptual ground and ways of formation of the global financial architecture. Discussed is the activity of international financial organizations on the development and implementation of principles and ways for the creation of a new reserve system and regulatory policy.

Natalia Kruchok. *Standardization of requirements to a business plan and formalization of its assessment during determination of creditworthiness of a prospective borrower.*
Standardized are requirements to a business plan and formalized is its assessment as a component of credit rating.

Amendments to the list of officials that have NBU certificates for being interim administrators and bank liquidators made in November 2009.

Andrii Gudilian. *Specialized agricultural and industrial banks development in Ukraine.*
Considered are possible ways of creation of the effective model of specialized agricultural and industrial banks in Ukraine.

Georgii Gogitashvili, Valentyn Tsapko, Viktor Lapin. *Working environment and its potential impact on banking institutions employees.*

Discussed is the impact of working environment on banking institutions employees. Given are recommendations on the implementation of organizational, technical, and health preventive measures aimed at minimization of the impact of negative factors and at keeping occupational safety and health at the appropriate level.

Lev Klioba. *Risk management of banks investment activity.*
Discussed are chief components of risk management of banks investment activity. The author gives recommendations concerning the improvement of risk management of banks investment activity during overcoming negative consequences of the global financial crisis.

Aliona Hryniuk. *Prospects of small business development through the prism of credit resources availability.*

The author considers the role of small business in economies of developed countries, discusses the reasons of rather small contribution of this business in Ukraine's GDP, and offers ways to improve the situation.

Yurii Ivaschenko. *Mechanism for attracting commercial banks to investing in the economy during the financial crisis.*

The author presents the technology of debt repayment with the help of state and commercial banks as one of the most effective ways that can take the country out of the financial crisis.

Amendments to the State Register of Banks made in November 2009.

Myroslava Liuzniak. *Ways to increase bank's competitiveness on the regional market.*
The article contains theoretical evidence on bank's competitiveness on the regional market and practical recommendations on forecasting and calculation of profitability depending on the number of bank branches and the competition level in a region.

Main indicators of activities of Ukrainian banks as of 1 December 2009.

Volodymyr Bobyl, Maryna Solovei. *Bank assets securitization in the context of portfolio credit risk management.*

Discussed is the mechanism of bank assets securitization in order to manage financial risks. Considered is the problem of financial assets deficit and way to solve it. The authors offer methods for integrated regulation of credit portfolio risks.

Official exchange rate of the hryvnia against foreign currencies established monthly by the National Bank of Ukraine (in November 2009).

Official exchange rate of the hryvnia against foreign currencies established daily by the National Bank of Ukraine (in November 2009).

Major monetary parameters of the monetary market of Ukraine in November 2009.
Volumes of NBU credits for support of banks' liquidity, average weighted interest rates on NBU credits for support of banks' liquidity, interest rates of banks on national currency credits and deposits, dynamics of money supply growth as of 1 December 2009.

Government securities market in Ukraine in November 2009.

Natalia Kuzma. *A training bank is opened in the Kyiv Technical Lyceum.*
Information about opening of the banking specialized study — the training bank in the Kyiv Technical Lyceum in which lyceum students can obtain practical skills for their work in financial institutions and decide on their occupational choice.

Teaching in English began in the Kharkiv Banking Institute.
Information about the experiment on the implementation of teaching major economic subjects in English which began in the Kharkiv Banking Institute. The main task of this experiment is to further the creation of the common area of European education.

Ruslan Nabok. *Peculiarities of bank management in conditions of instability on financial markets.*

Considered are approaches to bank management in the crisis environment that now is observed in Ukraine's financial system.

Oleksandr Kot. *Cash flows as a reflection of banks financial stability.*
The impact of the world financial crisis on the national banking system requires new types of money circulation control in order to increase banking system liquidity and financial stability which depends on the improvement of auditing and contributes to making economically sound managerial decision.

Mykola Patsera. *Modern state and prospects of the National System of Mass Electronic Payments.*

Report on the VII annual conference on NSMEP operation which was held in the National Bank of Ukraine.

Putting into circulation the commemorative coin "Bohdan-Ihor Antonych".
Official report on putting into circulation and numismatic description of the 2 hryvnia commemorative coin dedicated to Bohdan-Ihor Antonych (1909 – 1937), Ukrainian poet-modernist. The photos of the coin obverse and reverse are given.

Putting into circulation the commemorative coin "The Galagans Family".
Official report on putting into circulation and numismatic description of the 10 hryvnia commemorative coin dedicated to the famous Cossack family (later the noble family) of Galagans whose representatives were patrons of the art and public figures which contributed to the development of Ukrainian culture and education. The photos of the coin obverse and reverse are given.

Putting into circulation the commemorative coin "Kost Levytskyi".
Official report on putting into circulation and numismatic description of the 2 hryvnia commemorative coin dedicated to the 150th birth anniversary of Kost Levytskyi (1859 – 1941), Ukrainian public figure and statesman, head of the government of the West Ukrainian People's Republic. The photos of the coin obverse and reverse are given.

Putting into circulation the commemorative coin "75 Years of the Kyiv Academic Operetta Theatre".
Official report on putting into circulation and numismatic description of the 10 hryvnia commemorative coin dedicated to 75 years of the Kyiv Academic Operetta Theatre. The photos of the coin obverse and reverse are given.

Putting into circulation the commemorative coin "70 Years of the Foundation of Zaporizhzhia Region".
Official report on putting into circulation and numismatic description of the 2 hryvnia commemorative coin dedicated to the 70th anniversary of Zaporizhzhia region foundation. The photos of the coin obverse and reverse are given.

Putting into circulation the commemorative coin "Scythian Gold. Boar".
Official report on putting into circulation and numismatic description of the 2 hryvnia commemorative coin dedicated to the specimen of jeweller's art of the steppe Scythia — the golden figure of a boar (the end of the IV century B.C.) which was found in the Khomyňa Mohyla barrow near the village of Nahirne of Dnipropetrovsk region. The photos of the coin obverse and reverse are given.